TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARININ EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİLERİ: G8 ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Fatma Merve PARLAKYILDIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA-2011

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARININ EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİLERİ: G8 ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Fatma Merve PARLAKYILDIZ

Danışman:Prof.Dr.E.Alper GÜVEL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA-2011

ÖZET

FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARININ EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİLERİ: G8 ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Fatma Merve PARLAKYILDIZ

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı
Danışman: Prof.Dr.E.Alper Güvel
Ocak 2011, 128 sayfa

20. yüzyılın son çeyreğinde iletişim ve ulaşım ağındaki hızlı gelişmelerle oluşan 'küreselleşme süreci' sermayenin, mal ve hizmetlerin uluslararası bir nitelik kazanmasına neden olmuştur. Bu süreçte iletişim ve bilgi teknolojileri de çok hızlı gelişmiştir. İletişim ve bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişmeler beraberinde 'bilgi ekonomisi' kavramını oluşturmuştur. Bilgi ekonomisinin temelinde iseyaratıcı fikirlerin bir sonucu olan teknoloji yoğun ürünler ve AR-GE yatırımları bulunmaktadır.Günümüzde ülkeler, ekonomik büyüme sağlayabilmek için teknolojik yeniliklere ve AR-GE faaliyetlerine daha çok önem vermektedirler. Bu nedenden dolayı bilgi ekonomisinde yaratıcı fikirleri koruyarak teknolojik ilerleme sağlamanın temelinde Fikrî Mülkiyet Hakları'na verilen önem yatmaktadır.Küreselleşme süreciyle beraber ülkelerin Fikrî Mülkiyet Hakları'nın korunmasına verdikleri önem giderek daha da artmaktadır. Çünkü 'yaratıcı çabanın ürünü olarak gerçekleşen her türlü gayri maddi varlık' şeklinde tanımlanan 'fikrî mülkiyet' ülkelerin öncelikle teknolojik ilerlemelerini, sonrasında uluslararası ticari ilişkilerini, yatırım kararlarını ve tüm bunların sonucu olan ekonomik büyümelerini etkileyen önemli bir unsurdur. Çalışmada öncelikle Fikrî Mülkiyet Hakları'nın tarihsel gelişimi, tanımı, ekonomik büyüme ile ilişkisi ve bu hakları korumanın önemi belirtilmiştir. Sonrasında ise bu hakların G8 ülkelerinin ekonomik büyümeleri üzerindeki etkilerini ifade etmek amacıyla ekonometrik uygulama yapılmıştır. Uygulama sonucunda Fikrî Mülkiyet Hakları korumasının ele alınan ülke grubu için ekonomik büyümeyi ve AR-GE yatırımlarını pozitif olarak etkilediği bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Fikrî Mülkiyet Hakları, Teknolojik Yenilik, AR-GE Faaliyetleri, Ekonomik Büyüme.

ABSTRACT

THE EFFECTS OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS ON ECONOMIC GROWTH: AN EMPIRICAL ANALYSIS ON G8 COUNTRIES

Fatma Merve PARLAKYILDIZ

Master Thesis, Department of Economics
Supervisor: Professor E.Alper Güvel
January 2011, 128pages

At the last quarter of 20th century, 'globalization process' due to rapid development in the communication and transportation network gave rise an international character to capital, goods and services. At the same time, communication and information technologies have also developed. This rapid development form a concept called 'knowledge economy'. In the base of knowledge economy, there are technology intense products and R&D investments resulting in creative ideas. Nowadays, countries give importance to technological innovations and R&D activities for economic growth. Therefore, the importance of the intellectual property rights is the base of providing technological development by maintaining creative ideas in the knowlege economy. Through the globalization process, importance for maintaining the IPR has been increased. This is because intellectual property defining as all sorts of intangible property due to the product of creative effort, is the factor that affects the countries technological development and international trade relations. In this thesis, first of all IPR's historical development, definition, connection with economic growth and importance of maintaining this rights are given. Next, eceonometric analysis is done for implying this rights on G8 countries economic growth. As a result of eceonometric analysis, it is found that there is a positive relationship between IPR protection, economic growth and R&D investments for G8 countries.

Keywords: Intellectual Property Rights, Technological Innovation, R&D Activities, Economic Growth.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamım hazırlanması sırasında yardımve desteklerini esirgemeyen danışmanımProf.Dr.E.Alper Güvel'e, tez jürimde yer alan ve tezimin şekillenmesinde önemli katkıları bulunan Prof.Dr.Murat Doğanlar'a ve Yrd.Doç.Dr.Mehmet Özmen'e teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca, çalışmamın uygulama kısmında yardımlarını esirgemeyen Doç.Dr.Muhsin Kar'a, Öğr.Gör.Dr.Şaban Nazlıoğlu'na, Assoc.Prof.Walter G. Park'a ve Arş.Gör.Okyay Uçan'a teşekkür ederim. Tezimin en yoğun dönemlerinde bana moral ve motivasyon kazandıran tüm çalışma arkadaşlarıma da çok teşekkür ederim.

Gerek tez çalışmam süresince gerekse tüm hayatım boyunca desteklerini ve sabırlarını benden esirgemeyen, haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğimçok değerli aileme sonsuz teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunarım.

Bu çalışma, İİBF 2010 YL5 numaralı proje kapsamında Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Fonu tarafından desteklenmiştir.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET……...……iii
ABSTRACT……..……..iv
TEŞEKKÜR……...…….....v
KISALTMALAR LİSTESİ……...……...vii
TABLOLAR LİSTESİ……...……..viii
ŞEKİLLER LİSTESİ……..……...ix
GİRİŞ……...…….1

BİRİNCİ BÖLÜM
FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI

1.1.Mülkiyet Hakları.....3
1.1.1.Tarihsel Gelişimi.....3
1.1.2.Tanımı ve Ekonomik Anlamı.....4
1.1.3.Dışsallık Sorunu ve Mülkiyet Hakları İlişkisi: Coase Teorisi.....6
1.2.Fikrî Mülkiyet Hakları…….…….…10
1.2.1.Tarihsel Gelişimi……...……...….11
1.2.1.1.İlk ve Orta Çağ Dönemlerinde FMH Kavramı……..…….….11
1.2.1.2.Geç Orta Çağ ve Yeni Çağ Dönemlerinde FMH'nın Gelişimi...……12
1.2.1.3.Fransız İhtilali Sonrasında FMH'nın Gelişimi……...……14
1.2.1.4.Uluslararası Hukuk Düzenlemeleri Yönünden FMH'nın Gelişimi…….16
1.2.1.5. Türk Hukukunda FMH'nın Gelişimi…….…….…....28
1.2.2.Tanımı ve Kapsamı……...….28
1.2.3.Özellikleri……...……...…29
1.2.3.1.Gayrimaddi Şeyler Üzerinde Kurulma……..…….....29
1.2.3.2.Tecessüm Ettikleri Maddeden Bağımsızlık…….…..……..…30
1.2.3.3.Mutlak Haklardan Olma……..……....30
1.2.3.4.Sınırlandırılabilir Olma……..…….....31
1.2.3.5.Bölünebilir Olma…….…….……...31
1.2.4.Fikrî Eser Kavramı……...…….32
1.2.4.1.Fikrî Eserin Unsurları……..……....32
1.2.5.Çeşitleri……..…….……...33

1.2.5.1.Fikir ve Sanat Eserleri Hakları……..…….……..…34
1.2.5.2.Sınaî Mülkiyet Hakları……..…..……38

İKİNCİ BÖLÜM

FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI ve EKONOMİK BÜYÜME

2.1.Ekonomik Büyüme…….……..…….44
2.1.1.Tanımı…….……..…….44
2.1.2.Ön Koşulları……...……46
2.2.Fikrî Mülkiyet Haklarını Korumanın Önemi ve Fikrî Mülkiyet Hakları, AR-GE Faaliyetleri ve Ekonomik BüyümeİlişkisiI……..……...…47
2.2.1.FMH'nı Korumanın Önemi……..……..…48
2.2.1.1. FMH, AR-GE Faaliyetleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki….53
2.2.2.FMH Korumasının Ölçümü……..……..…56
2.2.2.1.Rapp ve Rozek'in (1990) Oluşturduğu Ölçüm Yöntemi……..……...56
2.2.2.2.Seyoum'un (1996) Oluşturduğu Ölçüm Yöntemi…….……...57
2.2.2.3.Sherwood'un (1997) Oluşturduğu Ölçüm Yöntemi…….……57
2.2.2.4.Park ve Ginarte'nin (1997) Oluşturduğu Ölçüm Yöntemi…….……..60
2.2.2.5.Uluslararası Mülkiyet Hakları Endeksi (2007)……..……...63
2.3.Fikrî Mülkiyet Haklarının, AR-GE Faaliyetleri ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri İle İlgili Ampirik Çalışmalarve Literatür Taraması……...……..….65
2.3.1.FMH Korumasının Olumlu Sonuçlarına İlişkin Literatür İncelemesi…..……66
2.3.2.FMH Korumasının Olumsuz Sonuçlarına İlişkin Literatür İncelemesi…..…..84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI ve EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: G8 ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

3.1.Ekonomik Büyüme Modeli…….……..98
3.1.1.Ele Alınan Ekonomik Büyüme Modeli……..…….……..98
3.1.1.1.Solow Modeli (Neo-Klasik Büyüme Modeli)…….……..….98
3.1.1.1.1.Temel Solow Modeli……..……..…...98
3.1.1.1.2.Temel Solow Diyagramı……...…..……..100
3.1.1.1.3.Teknoloji ve Solow Modeli……...……....…..102

3.1.1.2.Beşeri Sermayenin Yer Aldığı Solow Modeli: Mankiw, Romer, Weil Modeli…….…...103
3.1.1.3.Mankiw, Romer, Weil Modeline AR-GE Sermayesinin Eklenmesi……..……104
3.1.1.3.1. Değişkenler ve Uygulamada Kullanılacak Olan Veriler……106
3.2.Ekonometrik Uygulama Yöntemi……..…….113
3.2.1.Görünürde İlişkisiz Regresyon Yöntemi (GİR/SUR)……..…....113
3.3.Uygulama Sonuçları…….…….…..114
3.3.1.MODEL 1'e İlişkin Sonuçlar…….…….…..…115
3.3.2.MODEL 2'ye İlişkin Sonuçlar……...….116
SONUÇ……..…..…...118
KAYNAKÇA……...…….120
ÖZGEÇMİŞ……..……....128

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD :Amerika Birleşik Devletleri

AR-GE : Araştırma Geliştirme

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı

DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü

FMH :Fikrî Mülkiyet Hakları

FSEK :Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu

GATT :Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması

GSYİH :Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

G8 :8'ler Grubu (Group of Eight)

IPRI :Uluslararası Mülkiyet Hakları Endeksi

KHK : Kanun Hükmünde Kararname

MRW :Gregory Mankiw, David Romer ve David N. Weil

PCT :Patent İşbirliği Antlaşması

SUR :Görünürde İlişkisiz Regresyon

TPE :Türk Patent Enstitüsü

TRIPS :TicaretleBağlantılıFikrî Mülkiyet Hakları Sözleşmesi

UCC :EvrenselFikrî Haklar Sözleşmesi

UPOV :Yeni Bitki Çeşitlerini Korumaya Yönelik Uluslararası Sözleşme

vd. :Ve Diğerleri

WIPO :DünyaFikrî Mülkiyet Örgütü Sözleşmesi

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Fikrî Mülkiyet Hakları Çeşitleri……..…...35
Tablo 2.1.G8 Ülkelerinin GSYİH İçindeki AR-GE Payları……..…….54
Tablo 2.2. Rapp ve Rozek(1990)'in FMH Korumasına İlişkin Ölçüm Yöntemi.……...57
Tablo 2.3. Sherwood (1997)'un FMH Korumasına İlişkin Ölçüm Yöntemi……...59
Tablo 2.4.G8 Ülkelerine İlişkin FMH Endeksi……..…..62
Tablo 2.5.FMH Korumasının Olumlu Sonuçlarına İlişkin Literatür…….…..79
Tablo 2.6.FMH Korumasının Olumsuz Sonuçlarına İlişkin Literatür……..…..……93
Tablo 3.1.GROWTH Değişkenine İlişkin Veriler……..……..…....107
Tablo 3.2.INITIAL Değişkenine İlişkin Veriler……..……..…108
Tablo 3.3.INVEST Değişkenine İlişkin Veriler…….……..….109
Tablo 3.4.SCHOOL Değişkenine İlişkin Veriler……..……....109
Tablo 3.5.R&D Değişkenine İlişkin Veriler……..……...……....110
Tablo 3.6.NGD Değişkenine İlişkin Veriler……..……...110
Tablo 3.7.IPR Değişkenine İlişkin Veriler…….……...111
Tablo 3.8.MARKET Değişkenine İlişkin Veriler……..……...111
Tablo 3.9.CHAN Değişkenine İlişkin Veriler…….……..…112
Tablo 3.10.GOVT Değişkenine İlişkin Veriler……..……..112
Tablo 3.11.Büyüme Sonuçları…….……..…115
Tablo 3.12. Sermaye Birikim Eşitliklerine İlişkin Sonuçlar……..……...116

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1.İktisadi Büyüme…….45
Şekil 2.2.IPRI (2010) Endeksinin Bileşenleri……...64
Şekil 3.1. Temel Solow Diyagramı……..……101
Şekil 3.2. Teknolojinin Dahil Edildiği Solow Diyagramı……...103

GİRİŞ

Küreselleşme süreci ile oluşan bilgi ekonomisinde somut varlıklara dayanan üretimin yerini, soyut varlıkların oluşturduğu bilgiye dayalı ve teknoloji odaklı üretim almıştır. Bilgiye dayalı teknoloji yoğun üretim, teknolojik yenilik sürecinde bir girdi niteliğinde olan AR-GE faaliyetlerine verilen önemi de beraberinde getirmiştir.Bu nedenle günümüzde ekonomik büyümenin temeli teknolojik ilerlemeye dayanmaktadır. Teknolojik ilerleme ise, üretim sürecinde kullanılan yaratıcı fikirleri yani fikrî mülkiyeti korumakla mümkündür.

İnsan zekâsının ürünü olarak gerçekleşen her türlü gayri maddi varlık, fikrî mülkiyet şeklinde tanımlanır (Güvel, 2005, s.88). Günümüzde birçok gelişmiş ülke fikrî mülkiyet kavramını güçlü politikalarla korumakta ve FMH korumasına ilişkin hukuki altyapılarını güçlendirmektedirler. Çünkü FMH'na verilen önem küreselleşme sürecinde artan uluslararası ticari ilişkiler, teknoloji transferi, doğrudan yabancı sermaye yatırımları gibi birçok alanda etkili olmaktadır. Ayrıca artanteknolojik olanaklar, fikrî ürünlerin uluslararası anlamda yayılmasını da beraberinde getirmiştir. Fikrî ürünlere kolay ve hızlı erişim, bu ürünlerin yaratıcılarının, yaratıcı çabalarının karşılığını tam olarak alamamalarına neden olmakta ve yeni buluşların yapılmasının önüne geçmektedir. Bu durum ise teknolojik ilerlemeyi sekteye uğratmaktadır. Bu nedenlerden dolayı FMH korumasına verilen önem günümüzde ülkelerin temel büyüme politikaları içerisinde önemli bir yere sahiptir.

FMH korumasının iki temel işlevi vardır. Bunlardan ilki 'tekel işlevi', ikincisi ise 'bilgi verme işlevi'dir. Tekel işlevi, yeni ürünlerin üretimini teşvik etmek için yaratıcı çabayı ödüllendirmektedir. Bilgi verme işlevi ise teknolojik ilerleme sürecinde bir girdi niteliğinde olan AR-GE faaliyetleri için hareket noktası oluşturarak önceki yenilikleri daha ileriye götürme amacı taşımaktadır. FMH korumasının sağladığı tekel (monopol) gücü, konuya ilişkin literatürde sıkça tartışılmaktadır. FMH'na ilişkin koruma süreleri, zaman zaman yeniliklerin uzun süre saklı kalmasına neden olmaktadır. Bu durum ise, yeniliklerin işlevsiz kalmasını ve ekonomik verimliliğin düşmesiniberaberinde getirmektedir. Bu açıdan bu hakların optimal sürelerle korunması gerekmektedir.

FMH korumasının bilgi işlevi, AR-GE faaliyetleri açısından önem taşımaktadır.AR-GE faaliyetleri, genel anlamda bir ülkenin yeni teknoloji üretme yeteneğini tanımlamaktadır. AR-GE faaliyetleri aynı zamanda teknolojik yenilik sürecinde bilgi birikimi ve deneyim kazanmanın en temel araçlarından biridir. Bu açıdan ülkelerin AR-GE faaliyetleriiçin GSYİH'larından ayırdıkları pay, teknolojik ilerlemeye bağlı ekonomik büyümenin önemli bir göstergesidir.

AR-GE faaliyetleri ile FMH koruması arasında pozitif ve güçlü bir ilişki vardır. Çünkü AR-GE faaliyetleri teknolojik yenilik için bir girdi niteliğindedir; FMH sistemi ise teknolojik yenilik faaliyetlerinin bir çıktısı ya da bir sonucudur. Başka bir ifadeyle AR-GE faaliyetleri teknolojik yeniliklere altyapı hazırlama görevi görürken, teknolojik yeniliklerin korunması aşamasında FMH koruması gündeme gelmektedir. Dolayısıyla FMH sisteminin güçlendirilmesinde AR-GE faaliyetleri önemli bir yere sahiptir. Ekonomik büyüme sürecinde AR-GE faaliyetleri ile FMH sistemi arasında birebir bir ilişkiden ziyade güçlü bir pozitif ilişkinin olduğunu belirtmek çalışmanın esas amacını oluşturmaktadır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öncelikle mülkiyet hakları ve FMH ile bu hakların tarihsel süreç içerisindeki gelişimleri ve ekonomik anlamları incelenecektir.

İkinci bölümde ekonomik büyümenin tanımından yola çıkılarakFMH, AR-GE faaliyetleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki ele alınacaktır. Daha sonra FMH korumasının sayısal olarak ölçüm yöntemlerine veFMH, AR-GE faaliyetleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye yönelik literatüre değinilecektir.

Üçüncü bölümde ise FMH ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, ekonometrik olarak test edilecek ve elde edilen sonuçlar yorumlanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI

1.1.Mülkiyet Hakları

'*Kıt kaynakların etkin dağıtımı*' şeklinde tanımlanan iktisat biliminin temelinde 'Mülkiyet Hakları' vardır. Çünkü kıtlık ve rasyonellik gibi temel kavramlar, mülkiyet haklarına ilişkin bir alt yapı üzerine kuruludur. Kıt kaynakların dağıtımı, bu kaynakları kullanım haklarının kime ait olacağının belirlenmesi demektir. Aynı zamanda bir malın fiyatının nasıl oluşacağı, mübadele edilip edilemeyeceği mülkiyet hakları tanımlanmadan bilinemez. Bu açıdan malların fiyatlandırılmasına ilişkin olarak oluşan sorunlar aslında bir mülkiyet hakları sorunudur (Oğuz, 2003, s.13).

Mülkiyet hakları genel anlamda üç çeşittir: reel/fiziki mülkiyet, finansal mülkiyet, fikrî mülkiyet. Fabrika ve teçhizat, bina, arazi ve dayanıklı mallar reel/fiziki mülkiyeti; hisse sendi, tahviller ve bankadaki paralar finansal mülkiyeti; yaratıcı çabanın maddi olmayan ürünleri ise fikrî mülkiyeti ifade etmektedir (Uzun, 2009, s.292).

Çalışmanın bu bölümünde mülkiyet haklarının tarihsel gelişimine, tanımı ve ekonomik anlamına vedışsallık sorunu-mülkiyet hakları ilişkisine kısaca değinilecektir.

1.1.1. Tarihsel Gelişimi

'Kıtlık' kavramı söz konusu olmasaydı varlıkları kimin, ne kadar, nasıl kullanacağı soruları oluşmazdı. Bu nedenleinsanlığın ilk yıllarında herhangi bir mülkiyet hakkına rastlanmamaktadır. Çünkü o dönemde doğadaki varlıklar kıt değildir. Ancak insan neslinin doğaya yayılmasıyla doğadaki varlıklar kıt hale gelmeye başlamıştır ve kıt varlıklara kimin sahip olacağı sorusu beraberinde rekabet kavramını ve sonrasında mülkiyet haklarını getirmiştir.

İlk çağlarda herhangi bir mülkiyet hakkı olmasa da, mülkiyet kavramı söz konusudur ve bu kavram '*ortaklığın bir şekli*'ni ifade etmektedir. İlkel toplumlardamülkiyetin çoğu kolektif bir haldedir. Özellikle toprak üzerindeki mülkiyet kolektif şekildedir. Eski Yunan döneminde 'kölelik' kavramı mülkiyet anlayışının sadece toprak üzerinde değil, insanlar üzerinde de etkili olduğunu ifade etmektedir.İlk

Çağdaki gibi Orta Çağ döneminde de toprak mülkiyeti anlayışının hâkim olduğu bilinmektedir. Ancak Orta Çağ döneminde mülkiyet kavramı üzerinde feodalite ve kilise etkilidir. 14. ve 15. yüzyıllarda Rönesans dönemiyle beraber ticaret anlayışında meydana gelen gelişmeler mülkiyet kavramı üzerinde önemli değişiklikler yaratmıştır. 'Toprağa sahip olmak' şeklindeki mülkiyet anlayışı deniz ticareti, sömürgecilik ve keşifler ile yavaş yavaş değişmiştir. Toprak mülkiyeti kutsallık niteliğini kaybetmiştir. Altın ve gümüş gibi değerli madenlere sahip olma isteği taşınabilir mülkiyetin önem kazanmasına neden olmuştur. Yeni sömürgelerin oluşması ile para bolluğu yaşanmış ve tüccar sınıfı adı altında yeni bir sosyal sınıf doğmuştur. 17. ve 18. yüzyıllarda oluşan bu yeni mülkiyet anlayışı, toprak mülkiyeti ile geçinen köylü sınıfını artık iyice rahatsız etmeye başlamıştır. Böylece insanlık tarihinde fakirler ile zenginlerin rekabeti gündeme gelmiştir. Özellikle 18. yüzyılda sanayi devriminin başlangıcıyla büyük endüstriler doğmuş ve tüccar sınıfı daha da güçlü hale gelmiştir. Artık mülkiyetin anlamı toprak değil, daha çok paraya sahip olmaktır. 19. ve 20. yüzyıllara gelindiğinde ise kapitalizmin gelişmesi ile beraber fakir ile zengin arasındaki servet eşitsizliği daha da artmıştır (Challeye, 1969, s.9-104).

1.1.2. Tanımı ve Ekonomik Anlamı

İktisat biliminin en temel sorunlarından olan üretim faktörlerinin, yani kaynakların, nasıl ve kimin için kullanılacağına karar verilmesi gündeme geldiğinde, bir temel belirleyici unsur olarak mülkiyetin de inceleme kapsamına girmesi gerekmektedir (Demir, 1996, s.227). Bu açıdan ele alındığında mülkiyet haklarının ekonomik sistem için önemi, ekonomik fırsatları tanımlıyor olmalarından gelmektedir. Herhangi bir ekonomik faaliyetin varlığı, değişimle birlikte hangi hakların el değiştirdiğinin bilinmesine dayanmaktadır. Bu anlamıylamülkiyet, herhangi bir maddi varlığı ifade etmemektedir. Mülkiyet hakkı, toplumdaki bireyler arasındaki bir sosyal anlaşmadır. Haklar, bireyler arasında eşyaya ilişkin ilişkileri tanımlamaktadır (Oğuz, 2006, s.74). Bu açıdan mülkiyet hakları mülkiyetin sahipliğini ve kullanımını, mal ve hizmet üreten üretim faktörlerini istihdam etme olanağı sağlayan sosyal düzenlemelerdir (Parasız, 2003, s.11).

İktisat bilimi bireyin seçimlerini ve tercihlerini ele alır. Mülkiyet haklarının ekonomik bir analizle incelenmesi de bireyin bu analizin temel yapısı olarak ele alınmasını sağlamaktadır. Çünkü:

- Birey, seçimini kıt kaynaklarla yapar; bir bireyin bir mal üzerinde mülkiyet hakkının olması başkalarının aynı mala sahip olabilmesinin önündeki en temel engeldir.
- Birey kendi çıkarlarını rasyonel bir şekilde güder; rasyonalite ve şahsi çıkarın birlikte düşünülmesi, mülkiyet haklarının niçin ve nasıl ortaya çıktığının açıklanmasında önemli bir faktördür.
- Bireyler sosyal ve hukuki kurallar çerçevesinde kıt kaynaklar ile amaçlarına ulaşabilmek için diğer bireylerle rekabet ederler; fayda ve zararın dağılımı, rekabetin mülkiyet haklarını nasıl dağıttığına bağlıdır.
- Mülkiyet haklarının daha iyi tanımlanması ve korunması, rekabetin toplum açısından net bir fayda sağlamasına yol açacaktır (Oğuz, 2003, s.15-16).

Bu açıdan bakıldığında mülkiyet hakları bireylerin sosyal hayatta yapabileceklerinin, sorumluluklarının ve özgürlüklerinin sınırlarını tanımlar (Oğuz, 2006, s.73). Yani mülkiyet hakları, kimin neye sahip olduğunun sınırlarını çizer; bireyler arasında sosyal bir anlaşma niteliği taşır.

Daha genel bir ifade ile mülkiyet hakkını *'ekonomik bir malın kullanımını sosyal ve yasal bir çerçevede seçme hakkı'* şeklinde tanımlamak mümkündür (Alchian, 1989, s.232). Bu açıdan mülkiyet hakları sistemi, bir toplumda yaşayan belirli bireylere belirli bir malı yasak olmayan kullanım biçimlerinden birini seçerek kullanma otoritesi veren bir belirleme yöntemidir. Bu yöntem birey boyutunda dört ayrı hak içermektedir. Bu haklar; i)bir varlığın nasıl kullanılabileceğini belirleyen kullanım hakkı, ii)bir varlıktan gelir elde etme hakkı, iii)başkalarının bir varlığı kullanmalarını engelleme hakkı, iv)bir varlığa ilişkin hakları başkasına transfer etme hakkı şeklinde sıralanmaktadır. En genel mülkiyet hakları bu dört unsuru da içermektedir (Oğuz, 2003, s17).

Mülkiyet hakları, serbest toplumlarda daha iyi tanımlanırlar, daha işlevsel olurlar ve daha iyi korunurlar. Çünkü serbest, hür toplumlarda insanlar kendi mülkiyetleriyle ilgili kararları alacakları için, kaynak dağılımında etkinlik sağlanması daha kolay mümkün olacaktır. Milton Friedman bu durumu şöyle belirtmiştir: 'Hiç kimse başkasının parasını kendi parasını harcadığı kadar dikkatle harcamaz. Hiç kimse başkasının kaynaklarını kendi kaynağı kadar dikkatle harcamaz. Öyleyse etkinlik ve verimlilik istiyorsanız, bilginin uygun bir şekilde kullanılmasını istiyorsanız, bunu özel

mülkiyet araçlarıyla yapmak zorundasınız.'.Friedrich A. Hayekise 'özel mülkiyetin, özgürlüğün en temel güvencesi' olduğunu ifade etmiştir (Property Rights Alliance, 2008).

Mülkiyet haklarının sadece tanımlanmış olması, hakların varlığı için yeterli değildir. Mülkiyet hakları korundukları ölçüde var olurlar. Birey kendine ait mülkiyet hakkını korumadığı zaman, başka bireyler bu hakları elde etmeye çalışır. Bu hakların korunmaları ise ekonomik değerleriyle orantılıdır. Birey, kendisi için maddi anlamda çok değerli olmayan bir varlığı korumaya önem vermezken, çok fazla maliyetlere katlanarak elde ettiği bir varlığı ise korumaya özen göstermektedir.Bu noktada karşımıza '*işlem maliyetleri (koruma maliyetleri)*' kavramı çıkar. Bir varlığın tüketilmesi, tüketimin işlem maliyetine bağlıdır. Eğer tüketimin işlem maliyeti yüksekse, birey yasal olarak sahip olduğu tüketim hakkını koruyamayacaktır. Bu durumda bireyin sahip olduğu hak, ekonomik olarak bir değer ifade etmeyecektir. Bu duruma, mülkiyete ilişkin ekonomik hakların yasal haklardan farklı olması neden olmaktadır. Ekonomik haklar, bireylerin varlıklara ilişkin haklarını ekonomik olarak kullanabilmelerini ifade eder. Yasal haklar ise, devlet tarafından tanımlanan haklardır. Bireylerin varlık üzerinde yasal haklarının olması her zaman, o haklardan ekonomik olarak istifade edecekleri anlamına gelmez. Ekonomide herhangi bir işlemi yapmanın maliyetli olmasından kaynaklanan bu durum, bireylerin sahip oldukları yasal hakları kullanamamalarına neden olur (Oğuz, 2006, s.73-75). Ekonomik haklar ile yasal haklar arasındaki bu boşluk, iktisat biliminde önemli bir yeri olan 'Coase Teorisi'nin temelini oluşturmaktadır.

1.1.3. Dışsallık Sorunu ve Mülkiyet Hakları İlişkisi: Coase Teorisi

Coase teorisi, ekonomik yapılabilirlik ile yasal yapılabilirlik arasındaki farkı işlem maliyetlerinden yola çıkarak dışsallık çerçevesinde ele alan bir teoridir. Coase teorisinin, iktisat bilimi için önemli hale gelmesi Ronald Coase'un 1960 yılında 'The Problem of Social Cost (Sosyal Maliyet Sorunu)' başlıklı makalesinin yayınlanması ile gerçekleşmiştir. Bu makalede Coase (1960) işlem maliyetlerinden yola çıkarak dışsallık kavramını ele almış; dışsallık sorununa ilişkin klasik yaklaşımı (Pigou yaklaşımı) eleştirerek, dışsallık kavramına yeni bir bakış açısı getirmiştir (Dura, 2006, s.226).

Mülkiyet haklarının en fazla gündeme geldiği alanlardan biri dışsallık kavramıdır. Coase teorisini daha iyi anlayabilmek için öncelikle dışsallık kavramına ilişkin klasik yaklaşımı (Pigou yaklaşımı) belirtmek gerekir.

Dışsallık, herhangi bir fiyatlandırma ve dolayısıyla satın alma olmaksızın bir karar biriminin başka karar birimine sağladığı yarar ya da verdiği zarar şeklinde tanımlanmaktadır (Dinler, 2003, s.291). Başka bir ifade ile dışsallık kavramı, kişinin davranışlarının olumlu ve/veya olumsuz sonuçlarının bir kısmının kendi üzerinde değil başkalarının üzerinde kalmasıdır. Davranışın dışsallık olarak nitelendirilmesinin nedeni, davranış sahibinin herhangi bir şekilde bir piyasa mübadelesi yapmaması, örneğin bu etkiler için (olumsuz) etkilenenleri telafi etmemesi veya (olumlu) etkilenenlerin kişiyi telafi etmemesidir. Eğer dışsallaştırılan faktörler maliyet ise bu 'olumsuz dışsallık', yarar ise 'olumlu dışsallık' adını almaktadır. Dışsallık kavramı, literatürde genelde 'olumsuz dışsallık' kavramını ifade etmek için kullanılmaktadır. Yani bir kimsenin, sözleşme ilişkisi olmadan diğer bir kişiye zarar vermesi ekonomik açıdan 'olumsuz dışsallık' olarak nitelendirilir. En genel tanımıyla olumsuz dışsallık, 'kişinin davranışları ile başkasının (beklenen) faydasını onun istemi dışında menfi yönde etkilemesi olarak tanımlanır (Sanlı, 2007, s.97).

Klasik teori, bir piyasa başarısızlığı olan dışsallık olgusuna devlet müdahalesi ile çözüm sunmaktadır. Bu çerçevede, doğrudan kontrolü ifade eden devlet regülâsyonu ve vergilemeyi ifade eden Pigoucu yaklaşım şeklinde iki farklı müdahale söz konusudur. Doğrudan kontrolü ifade eden devlet regülâsyonu, dışsallığı önlemek için dışsallığa neden olan faaliyetleri kısıtlayıcı yasal düzenlemeler yapılmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda dışsallığa neden olan faaliyetlerin doğrudan kontrol edilerek cezalandırılması söz konusudur. Vergilemeyi ifade eden Pigoucu yaklaşım ise dışsallığa neden olan firmadan/bireyden neden olduğu dışsallık kadar bir vergi alınmasını ifade eder. Pigou'nun temel tezi, devletin vergi ve cezalarla dışsallıkların içselleştirilmesini sağlamasıdır (Demir, 1996, s.231).

Klasik teori, tren-tarla örneği ile şu şekilde açıklanabilir: Eğer bir demir yolu firması lokomotiflerinin yolun kenarındaki tarlalara kıvılcım sıçratmasına izin veriyorsa, bunun ortaya çıkaracağı maliyetler demiryolu firması tarafından üstlenilmelidir. Zira çıkabilecek yangınlar tarla sahipleri için bir dışsallıktır. Burada klasik yaklaşım demir yolu firmasına bu dışsallıktan ötürü vergi konulmasını

önermektedir. Demiryolu firması yapacağı kar-zarar analizi sonucunda ya vergiyi ödeyecek ya da tren seferlerini durduracaktır (Oğuz, 2003, s.50-51). Başka bir ifadeyle maliyete neden olan firmayı/kişiyi vergilendirmekle, hukuk düzeni tarla sahiplerini hukuken himaye etmekte ve 'fail' ve 'mağdur'un kimlikleri konusundaki tercihini baştan açıklamaktadır. Yani klasik yaklaşım, kimin menfaatinin himaye edileceği konusunda belirli bir değer yargısı esas alarak soruna yaklaşmaktadır (Sanlı, 2007, s.118).

Klasik dışsallık yaklaşımının ortaya koyduğu bu iki çözüm yolu, Coase teorisine göre tamamen yanlıştır. Burada Coase'un çözüm önerisi farklı niteliktedir. Coase'a göre pek çok durumda maliyet, bir tarafça diğer tarafa yüklenilmemelidir. Ortaya çıkan maliyet, iki tarafın birbiriyle uyumlu olmayan davranışları sonucu ortaya çıkmaktadır. Dışsallık sonucu ortaya çıkan maliyet, karşılıklı olarak iki tarafın birbiriyle uyumsuz davranışları sonucu oluşmuştur. Yani Coase, dışsallık sorununun tanımında hataya düşüldüğünü belirtmektedir. Nedensellik ilişkisi çerçevesinde zarar verenin sorumlu tutulması, örneğin vergilendirilmesi veya regüle edilmesi ekonomik açıdan gerekli olmadığı gibi, etkin olmayan sonuçlara da neden olabilmektedir. Zarar iki taraflı bir olgudur (Sanlı, 2007, s.117).

Coase (1960, s.1) bu durumu şöyle ifade etmektedir: 'Sorun genelde A'nın B'ye zarar verdiği ve kararı alınması gereken şeyin ise A'nın nasıl kısıtlanacağı şeklinde ele alınır. Ancak bu yanlıştır. Çünkü burada karşılıklılık sorunu söz konusudur. B'ye zarar vermekten kaçınmak, A'ya zarar yükleyecektir. Gerçekte sorulması gereken soru şudur: A'nın mı B'ye zarar vermesine izin verilmeli yoksa B'nin mi A'ya zarar vermesine izin verilmelidir? Sorun, daha ciddi zarardan kaçınmaktır.'.

Tren-tarla örneğinde çıkması muhtemel yangınlar sadece geçen lokomotiflerden kaynaklanmamaktadır. Demiryolu kenarında tarım yapan çiftçilerin de bu durumda rolü vardır. Dolayısıyla etkin çözüm sadece demiryolu firmasına vergi koymak değildir. Tarla sahiplerinin başka ürün yetiştirmesi veya demiryolu kenarına çit yapmaları yangınları ortadan kaldırabilecek alternatiflerdir. Pigoucu modelde, bu alternatiflerin bir varsayımla dışlanması (klasik teori, tarafların karşılıklı anlaşma yolu ile bir çözüm bulabileceği alternatifini dışlamaktadır) etkin sonucun ortaya çıkması olasılığını göz ardı etmektedir. Demiryolu kenarına bir çit yapmanın demiryolu firmasına vergi koymaktan daha az maliyetli olduğu durumlarda, vergi etkin olmayan bir sonuç

doğuracaktır (Oğuz, 2003, s.51).Coase'a göre ekonomik açıdan sorun kimin zarara (dışsal maliyet) yol açtığını tespit etmek değil, her iki faaliyet açısından daha ciddi zararların oluşmasının önüne geçilmesidir. Bu ise sadece zarara sebebiyet veren değil, her iki tarafın faaliyetinin birlikte değerlendirilmesi ile mümkündür. Zira çoğu kez zarar verenin yanı sıra, zarar görenin karar ve davranışları da zarar üzerinde etkili olur. Bu açıdan bazen zarar görenin zarara katlanması ekonomik açıdan etkin olabilir. Ekonomik açıdan önemli olan, her iki faaliyetin sağladığı toplam servetin maksimize edilmesidir. Dışsallık sorunu her zaman bir tarafın sosyal maliyetleri içselleştirmesi ile çözümlenmez (Sanlı, 2007, s.119).

Hakkın hangi tarafa tahsis edildiğinden bağımsız olarak, tarafların pazarlık etmeleri 'yasal haklar' ile 'ekonomik haklar' arasındaki ayrımın bir sonucudur. Çünkü yasal düzenlemelerin ekonomik olarak etkin olan çözümün dışında olduğu durumlarda, taraflar aradaki fark kadar kar fırsatıyla karşılaşacaktır. Aradaki kar fırsatı yeterince büyükse, taraflar yasal düzenlemenin getirdiği dengenin dışında bir yerde anlaşabilecek; bu ise, yasal kurallar ile ekonomik kuralların farklılaşmasını beraberinde getirecektir. Tren-tarla örneğinde tarla sahiplerinin yasal olarak mağdur durumda olması ve tarla sahiplerine zararları ölçüsünde demiryolu firmasının ödeme yapması, yasal olarak uygun bir durumdur. Ancak Coase'un analizi '*işlem maliyetlerinin sıfır olduğu bir durumu*' ifade etmektedir. Eğer taraflar arasındaki anlaşmanın bir maliyeti varsa, bu, etkin olmayan sonuçların ortaya çıkmasına yol açabilecektir (Oğuz, 2003, s.52).Coase teorisi, hakların açıkça ve belirli bir şekilde tahsis edildiği ve işlem maliyetlerinin olmadığı bir kurguda, hukukun yaklaşımı nasıl olursa olsun pazarlıkların ekonomik etkinliği sağlayacağını öngörmektedir. Böylece işlem maliyetlerinin sıfır olduğu bir durumda dışsallık kavramında hukuki yaklaşım geçersiz, pazarlık yaklaşımı ise geçerli hale gelmektedir. Bu durum beraberinde işlem maliyetlerinin sıfır olması koşuluyla ekonomik hakların yasal haklara üstünlüğünü getirmektedir. Yani hukukun kimi hak sahibi kıldığı, nihai sonuç üzerinde etkili değildir (Sanlı, 2007, s.121-124).

Özetle Coase teorisinde eğer dışsallık, tarafların mülkiyetinde olan alan ile sınırlıysa ve dışsallığın çözümü için taraflar arasında yapılacak olan pazarlık maliyeti önemsenmeyecek kadar küçükse (işlem maliyetleri sıfırsa), dışsallıklarla ilgili sorunlar devletin müdahalesine gerek olmadan taraflarca çözümlenebilecektir (Dinler, 2003, s.293).

İşlem maliyetlerinin sıfır olduğu bir durumda mülkiyet haklarının başlangıçta nasıl tanımlandığının etkin bir sonuca ulaşma açısından bir önemi olmadığını ifade eden Coase teorisi, hem hukuksal kuralların hem de dışsallıkların analizinde yeni bir çerçeve ortaya koymaktadır. Coase'un açtığı kapı sayesinde mülkiyet hakları ve işlem maliyetleri üzerinde yoğunlaşan önemli bir çalışma alanı iktisat bilimi içerisinde kendisine yer bulmuştur (Oğuz, 2003, s.61).

Kuşkusuz işlem maliyetlerinin sıfır kabul edilmesi, gerçek hayatla uyuşmayan bir varsayımdır. Çünkü her tür görüşme ve müzakerenin bir işlem maliyeti vardır. Bu nokta eleştiriye açık olsa da Coase'un 1960 yılında yayınladığı makalesinden sonra, mülkiyet haklarının tam olarak korunması ile ekonomik ve yasal hakların birbirinden farklı olması sıkça tartışılan konular olmuştur (Demir, 2000,s.4).

Bir ekonomik sistemin mülkiyet hakları için etkin ve güçlü bir temel sağlaması esas olarak uzun vadelive sürdürülebilir bir gelişmenin temel koşullarından biri olması yönüyle önem kazanmaktadır. Açıkça tanımlanmış bir mülkiyet hakları sistemi insanlar için, giriştikleri her türlü çabanın, yaptıkları her türlü fedakârlığın nimetlerinden yararlanmayı garanti altına alacaktır. Bu açıdan bakıldığında böyle bir garantinin insanların mülkiyet olarak sahip oldukları varlıkların çalınmasını önlemesi ve bu tür olaylara karşı güçlü bir uygulamayı içermesi gerekir. Çünkü eğer insanlar kendi ürettikleri değerlerin başkaları tarafından kolayca çalınabildiğini görürlerse, o zaman enerjilerini ve kaynaklarını üretime ve yeni şeyler bulmaya değil, ellerindeki korumaya ayıracaklardır. Bu nedenle insanları uzmanlaşmaya ve ticaret yapmaya, tasarrufa ve yatırıma ve yeni teknolojiler geliştirmeye yönlendirmek için mülkiyet hakları etkin bir biçimde tanımlanmalı ve uygulanmalıdır. Bugün özellikle serbest ekonomik sistemleri savunanlar, mülkiyet haklarını ekonomik gelişmenin temel kurumlarından biri olarak görmektedir. Günümüzde ise mülkiyet haklarının bir alt kategorisi olan FMH'nın uluslararası düzeyde korunmasına dair önemli çabalar gösterilmekte ve sözleşmeler yapılmaktadır. Çünkü FMH, uzun vadeli büyümenin sağlanmasında kilit role sahip olan AR-GE faaliyetlerini etkileyen en önemli unsurdur (Uzun, 2009, s.296-299).

1.2.Fikrî Mülkiyet Hakları

Bu bölümde mülkiyet haklarının bir çeşidi olan ve çalışmanın esas konusunu oluşturan Fikrî Mülkiyet Hakları (FMH) incelenecektir. İnsan zekâsının ürünü olarak

gerçekleşen her türlü gayri maddi varlık, fikrî mülkiyet şeklinde tanımlanmaktadır (Güvel, 2005, s.88). İngilizcedeki ‘intellectual property’ ve Fransızcadaki ‘propriété intellectuelle’ terimleri için Türkçede bazen ‘fikrî mülkiyet’, bazen de ‘fikrî ve sınaî mülkiyet’ ya da ‘fikrî, sınaî ve ticari mülkiyet’ karşılıkları kullanılmaktadır. Bunların anlam ve kapsamları aynıdır (Tekinalp, 1999, s.1). Bu bölümde FMH’nın tarihsel gelişimine,tanımı ve kapsamına, özelliklerine, fikrî eser kavramına veFMH çeşitlerine yer verilecektir.

1.2.1.Tarihsel Gelişimi

Çanak, çömlek, mağara duvarlarına yapılan resim, rölyef gibi fikrî ürün teşkil eden çeşitli yapıtların varlığı çok eski zamanlara uzanmakla beraber, fikrî hakların hukuken tanınması, fikrî hakların hukuken korunmaya başlaması ve bu konuda kanunların meydana getirilmesi ancak Fransız İhtilalinden sonraya dayanmaktadır.Fikrî haklar konusundaki tarih irdelendiğinde, bu konuda ilk kayda değer gelişmenin ‘*edebi eserler*’ hakkında gerçekleştiği gözlenmektedir. Bu sebeple de fikrî haklar tarihi, bir bakıma ‘*yazarlar ve yazarların eserleri üzerindeki haklarının niteliğini açıklayan teoriler tarihi*’ olarak da tanımlanmaktadır (Yazıcıoğlu, 2009, s.14-15). Fikrî emek ürünleri üzerinde bir hakkın bulunup bulunmadığı ile ilgili tartışmalar, tarihte matbaanın icadıyla birlikte yoğun bir şekilde gündeme gelmiştir (Ateş, 2003, s.31).

Bu alt bölümde öncelikle İlk ve Orta Çağ dönemlerinde FMH kavramına, daha sonra Geç Orta Çağ ve Yeni Çağ dönemlerinde FMH gelişimine, Fransız İhtilali sonrasında ulusal ve uluslararası hukuk düzenlemeleri açısından FMH’na yönelik sözleşmelere, son olarak da Türk Hukuku açısından FMH gelişimine yer verilecektir.

1.2.1.1.İlk ve Orta Çağ Dönemlerinde FMH Kavramı

İlk Çağlarda fikrî hakların varlığından bahsetmek pek mümkün bulunmamaktadır; bu dönemde ‘*fikrî haklar*’ın, üzerinde hayat bulduğu cisimlerin, nesnelerin varlığından farklı bir hak çeşidi oluşturduğu kabul gören bir anlayış şekli değildir (Yazıcıoğlu, 2009, s.15). Roma hukuku gibi -bugünkü Kara Avrupası hukuklarının temelini teşkil eden- gelişmiş bir hukukun bile fikir ve sanat eserleri sahiplerinin haklarına ilişkin kurallar içermemesi ilgi çekicidir(Tekinalp, 1999, s.90). Bu hukukta söz gelimi, bir şiiri içeren kâğıt eşya sayılmakta; şiir dikkate

alınmamaktadır. Kâğıdın maliki, şiirinde sahibi sayılmaktadır (Suluk, 2004, s.25). Çünkü bu dönemin fikrî hukuk yaklaşımında hâkim anlayışa göre '*cisim fikre değil, fikir cisme bağlıdır*'(Ateş, 2003, s31).Kâğıt üzerindeki şiir tasarrufa salih olmayan mal, yani üzerinde tasarruf yapılamaz mal kabul edilmektedir. Korumanın bulunmamasının temel nedeni, o tarihlerde fikir ve sanat eserlerinin çoğaltılmasının mümkün olmamasıdır (Suluk, 2004, s.25). Şiirler gösterilerde okunur, eserler tiyatrolarda oynanır ve bu olanakların dışında eserlerin halka yayılması mümkün olamamaktadır. Gösterilerde şiir okuyanlar şairin adını anmamakta ya da ilk başlarda şairin adını belirtseler bile zamanla söylememektedirler. Halka yayılan eserlerde eser sahibinin bir hakkı söz konusu bulunmamaktadır. Şiir ve hikâyelere ilişkin metinlerin dağıtımı serbesttir. Bu sebeple bu dönemdeki şiir ve hikâye gibi eserler sahipsiz kalmış ve zorunlu olarak anonimlik arz etmiştir (Yazıcıoğlu, 2009, s.16-17).

Fikrî hakların mevcudiyeti, Orta Çağın matbaanın icadından önceki döneminde de kabul edilmemektedir. Bir kimse, diğer bir kimseye ait eseri el ile kopya ettiğinde, eserin mülkiyeti kopya edene aittir; eser müellifinin bu eyleme itiraz hakkı yoktur (Ateş, 2003, s.33). Bu dönemde eserler kilisenin kontrolünde ve daha ziyade din adamları tarafından kaleme alınmaktadır. Eser sahibinin sadece maişeti (geçimi) sağlanmaktadır (Suluk, 2004,s.25). Orta Çağda, başkasına ait bir eseri el yazması usullerle çoğaltanların hakları düzenleme konusu yapıldığı halde, o eseri vücuda getirenin de onun üzerinde bazı haklara sahip olabileceği düşünülmemektedir (Ateş, 2003, s.33). Ancak zamanla eser üzerine yazar adının konulması yaygın hale gelince fikir hırsızlığı (plagiarism), ya da intihal gündeme gelmiştir (Suluk, 2004, s.25). Kısaca, bu çağda, fikrî haklarla ilgili görüşler İlk Çağdakilere nispetle büyük bir gelişme kaydetmişse de, eser sahibinin haklarının korunması konusunda somut hukuksal düzenlemelere rastlanmamaktadır (Ateş, 2003, s.33).

1.2.1.2.Geç Orta Çağ ve Yeni Çağ Dönemlerinde FMH'nın Gelişimi

Geç Orta Çağ ve Yeni Çağ Dönemleri FMH'na ilişkin olarak imtiyazların yaşandığı dönemlerdir.İmtiyazlar döneminde ilkel de olsa baskı tekniklerinin (taşbaskı, tahtabaskı, bakırbaskı) bulunması ile birlikte mekanik çoğaltma ve kamuya arz etme kavramları ortaya çıkmıştır (Tekinalp, 1999, s.92). Bu alanda en önemli gelişme matbaanın icadıdır. Kişilerin, meydana getirdikleri fikrî ürünler üzerinde hukuki açıdan korunmaya değer hak ve menfaatlerinin olması gerektiği düşüncesi, uygarlık tarihi

açısından da çok önemli bir dönüm noktasını teşkil eden, matbaanın 1455'ten itibaren kullanılmaya başlanması ile birlikte geniş bir kabule ulaşmıştır. Bugünkü modern basım tekniği temelinin ilk kez Alman Johann Gutenberg tarafından atıldığı ifade edilmektedir (Ateş, 2003, s.33).

Geç Orta Çağ rahiplerin, rahip yardımcılarının, teoloji öğrencilerinin eserleri kopya ederek çoğalttıkları, yani fikrî ürünün az da olsa ekonomik değer kazandığı dönemdir (Tekinalp, 1999, s.91). Önceleri matbaada sadece eski ve dini eserler ile kanun ve emirname metinleri basılmaktadır. Daha sonra, diğer alanlardaki eserler, bol miktarda, matbaa denen o dönemin bu sihirli aracıyla çoğaltılmaya başlanmıştır. Basımın daha kolay şekilde yapılması, diğer bir deyimle, eserleri çoğaltma yolunda kaydedilen bu gelişme, eseri fikrî planda meydana getirmek için hiç bir emek ve çabası olmayan basım ve yayımcıların kısa sürede büyük kazançlar elde etmesi sonucunu doğurmuştur (Ateş, 2003, s.33). Şöyle ki, eserlerin basılıp (çoğaltılması) satılması hakkı, hâkimler tarafından bazı kişi ve kuruluşlara imtiyaz olarak verilmeye başlanmıştır. İmtiyaz ile gerçek bir tekel doğmakta, eserleri imtiyazı alandan başkası basamamaktadır. Bir eserin imtiyazını bir kuruluş almışsa, başka bir imtiyaz sahibi o eseri çoğaltamamaktadır (Tekinalp, 1999, s.93). Böylece 15.yüzyılın ikinci yarısı olan Yeni Çağ döneminde 'matbaa imtiyazı' denilen kavram ortaya çıkmıştır. Bu kavramla beraber, eser sahiplerine eserlerinin basılması için para ödenmeye başlanmasıyla birlikte matbaa sahiplerinin eser sahiplerine para ödeyerek eseri kendi namlarına basmaları, eserin malikinin matbaa sahibi olduğu düşüncesini doğurmuş ve 'matbaa mülkiyeti' kavramı oluşmuştur (Yazıcıoğlu, 2009, s.19-20). Genellikle İngiltere'de kabul gören matbaa mülkiyeti kavramı, İngiliz Hukuku ve bu hukuk sisteminin etkisinde kalan diğer ülkelerin hukuk sistemlerinde, teknik bir terim olarak da yer almıştır. İmtiyaz döneminde İngiltere'de 'imtiyaz hakkı sahibi' anlamında '*owner of copy*', 'basım hakkı' kavramı karşılığında da '*right of copy*' deyimleri kullanılmaktadır. Bugün '*copyright*' olarak adlandırılan ve eser sahibinin hakları anlamına dönüşmüş bulunan '*copy*' veya '*right of copy*' deyimleri, o devirde, imtiyazın konusunu oluşturan eseri 'basma', 'yayma' ve 'satma' konusunda imtiyaz sahibi kimsenin münhasır yetkilerini ifade etmektedir (Ateş, 2003, s.35). Ancak bu imtiyaz hakkı basım işlerini teşvik edip desteklemek amacıyla ortaya çıkmışsa da sonuçta sadece sermaye sahiplerine avantaj sağlayarak, eser sahiplerini tamamen korumasız bırakmıştır (Yazıcıoğlu, 2009, s.20).

Tarihte ilk matbaa imtiyazı 1469'da Venedik'te Giovanni Spira isimli bir matbaacıya verilmiş, bunu Fransa'da 1500'de 12.Louis tarafından Paris'te bir yayıncıya verilen bir imtiyaz, Almanya'da 1490'da Bamberg Piskoposu'nun verdiği ve imparator tarafından 1501 ve 1510 yıllarında Almanya'nın çeşitli prensliklerinde verilen imtiyazlar izlemiştir. İngiltere'de ilk matbaa imtiyazı 1556 yılında Kitapçılar Locasına (Stationers Company) verilmiştir; yine İngiltere'de 1662 tarihli 'Lisans Verme Kanunu' (Licencing Act) ile yayınevi mülkiyeti tanınmıştır. İmtiyazlar döneminde bölgesel imtiyazlara da rastlanmaktadır. Örneğin, Basel Şehir Meclisinin 28 Ekim 1531 tarihli bir kararı ile Basel şehrinde yayınlanan kitapların başka bir matbaa tarafından üç yıl süre ile yayınlanmasını yasakladığı görülmektedir; yine benzer bir kararın Nürnberg'de de alındığı belirtilmektedir. Matbaa imtiyazları döneminde ve dönemin sonlarına doğru eser sahiplerine verilen imtiyazlarda söz konusudur. Eser sahibine verilen ilk imtiyaz, Venedik'te 1486 tarihinde 'Venedik Tarihi' isimli eser için yazar Sabellicus'a verilendir. Yine Rönesans'ta Fransız yazar ve şair Rabelais'e imtiyaz verilmiştir. Yazar, bu imtiyaz hakkı ile sadece eserlerini basmak ve satmak hakkından başka o zamana kadar basılmış eserlerini düzeltebilmek ve kendine ait olmayıp da kendisine aitmiş gibi gösterilen eserleri de imha edebilmek hakkına sahip olmuştur (Yazıcığolu, 2009, s.20-21).

Sonuç olarak birinci planda basımcıların menfaatlerini koruyan ve eseri meydana getireni ihmal eden imtiyaz sistemi, milli ekonomilere büyük katkıları nedeniyle savunulan bir müessese iken, zamanla çokça kötüye kullanılan bir kurum haline dönüşerek, adeta imtiyaz bağışlama yetkisi olan kişi ve kurumların kolay bir şekilde zengin olmalarının bir aracı haline gelmiştir. Kısa bir süre sonra bu durumun tahammül edilemez boyutlara ulaşması ve ulusal ekonomiler bakımından tehlikeli neticeler doğurması üzerine, imtiyaz sistemine son verilmesi düşüncesi geniş bir kabule ulaşmıştır (Ateş, 2003, s.36). Geç Orta Çağ ve Yeni Çağ dönemlerinde FMH'na ilişkin bu gelişmeler 1700'lü yıllarda Fransız İhtilalinin etkisiyle yerini '*Fikrî Mülkiyet Dönemi*'ne bırakmıştır.

1.2.1.3.Fransız İhtilali Sonrasında FMH'nın Gelişimi

Ortaçağ'da eseri basmak için çaba sarf eden matbaacıların haklarını korumak amacıyla ortaya çıkan '*imtiyaz hakkı*' usulü eser sahiplerinin haklarını korumaktan çok uzak kalınca, Rönesans Döneminin sürüklediği Tabii Hukuk Doktrini '*insan*

zekâsınınve aklının bir sonucu olan fikrî hakları, insanın doğuştan sahip olduğu haklar kategorisinde değerlendirmeye' başlamış ve '*Fikrî Mülkiyet Teorisi*' oluşmuştur. Böylece fikrî emek ürünleri üzerindeki haklar, idari otoritelerin tanıdığı belirli haklar kategorisi içerisinde yer alan haklar olarak değil; insanların doğuştan sahip olduğu haklardan olan ve insanın akıl ve zekâsının bir sonucu şeklinde kabul görmeye başlamıştır (Yazıcıoğlu, 2009, s.21).

Bunun yanı sıra özellikle 1700 ve 1800'lü yıllarda sosyal ve ekonomik hayatta yaşanan hızlı değişim, eser sahiplerinin pozisyonlarında da iyileşmelere yol açarak, farklı derecelerde olsa da, hemen tüm Avrupa ülkelerinde '*eser sahibinin hakları*' (droit de'auteor) kavramının kabulüne yol açmıştır. Bunun neticesi olarak da,1700'lü yılların başlarında eser sahiplerini temel süje kabul etmeye başlayan ulusal düzenlemeler oluşmuştur (Ateş, 2003, s.36).

Bu dönemde eser üzerindeki hakları yayın evi sahibinden alıp eser sahibine veren ilk kanun İngiltere'de 1709 tarihinde yapılan ve üç maddeden oluşan 'Statute of Ann'olarak anılan kanundur (Yazıcıoğlu, 2009, s.22). Kanun ilk kez bir kitabın yazarına veya yazarın mirasçılarına, kitabı belirli bir süre (14 yıl) basma konusunda bir tekel hakkı tanımaktadır (Ateş, 2003, s.36).

1789 Fransız İhtilali dünya düzenini pek çok açıdan değiştirdiği gibi, FMH açısından da önemli etkiler oluşturmuştur. İhtilal, yayınevlerinin eserler üzerindeki imtiyaz haklarını ortadan kaldırmıştır. Fikrî hakların pozitif hukuk metinleriyle tespitinin yapılması Kıta Avrupası ülkeleri arasında ilk kez Fransa'da gerçekleşmiştir. Fransız İhtilalinin estirdiği atmosfer içinde hazırlanan 1791 ve 1793 tarihli kanunlarla, ilim ve edebiyat eserleri sahiplerine, dramatik eser sahiplerine, bestekârlara ve sanat eseri sahiplerine, tekel niteliğinde olmak üzere, eser sahibinin ömrü boyunca ve ölümünden sonra da 5 yıl süreyle korunan haklar tanınmıştır. Bu kanunlarla eser sahibine tanınan haklarİngiliz Act of Ann'den daha ileri düzeydedir. Zira bu kanunların dayandığı temel felsefe, eserin, onu vücuda getirenin '*en kutsal mülkiyeti olduğu*' anlayışını savunan tabii hukuk öğretisidir. Fransa'daki bu durum öncelikle Belçika ve Hollanda olmak üzere diğer komşu ülkeler üzerinde de etkili olmuştur. Almanya'da ise fikrî haklarla ilgili düzenlemeler siyasi istikrarsızlık nedeniyle hem İngiltere'den hem de Fransa'dan daha geç başlamıştır. Almanya'da ilk kanuni düzenleme1837 yılında Prusya'da kabul edilen kanundur. Bu kanunla eser üzerinde genel bir telif hakkı kabul

edilmiş, eserlerin izinsiz basımı yasaklanmış, tiyatro ve müzik eserlerinin icra ve temsili üzerinde eser sahibine haklar tanınmış ve sahibinin ölümünden sonra eserin 30 yıllık bir ek süre ile korunması uygun görülmüştür. İtalya ve İsviçre'de ise fikrî haklarla ilgili modern anlamda düzenlemeler 1800'lü yılların son çeyreğinde başlamıştır. İsviçre'de federal bir kanunla sağlanan ilk uygulama 1884 yılında yürürlüğe girmiştir. İtalya'da ise ilk kanun ülkenin siyasi birliğinin sağlanmasından 4 sene sonra 1865 yılında yapılmıştır (Ateş, 2003, s.37-38). Avrupa ülkelerindeki bu kanunlarda zaman içerisinde değişen şartlara göre çeşitli düzenlemeler söz konusu olmuştur.

1.2.1.4.Uluslararası Hukuk Düzenlemeleri Yönünden FMH'nın Gelişimi

Matbaanın icadından sonra, başta Avrupa olmak üzere, dünyada adeta yeni bir çağ açılmış oldu. Basımın kolaylaşması, bilim ve sanat alanındaki çalışmalaraolağanüstü hız kazandırdı; bilginin yayılması matbaanın icadı ile birlikte eskiye nazaran daha da kolaylaştı (Ateş, 2003, s.41). Bu durum mesafe tanımaksızın fikrî ürünlerin üretildiği ülkelerin sınırları dışında da yayılmasına yol açtı ve bu gelişmeye paralel olarak fikrî hakların ulusal kanunlar ile korunmasının yetersizliği anlaşıldı (Yazıcıoğlu, 2009, s.31). Bu amaçla, önceleri özellikle sınırdaş ülkeler arasında, ikili sözleşmeler çerçevesinde ve mütekabiliyet (karşılıklılık) esasına dayanan koruma yollarına başvuruldu. Bu alandaki ilk ikili sözleşme Prusya ile diğer Alman Prenslikleri arasında yapıldı ve bu sözleşme 1827 ve 1829 yıllarında yürürlükte kaldı. Aynı şekilde, 1846'da Prusya-İngiltere arasında, 1800'lü yılların sonlarına doğru da İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika, İspanya, İtalya gibi ülkeler arasında ikili sözleşmeler gerçekleştirildi (Ateş, 2003, s.41). Ancak, sadece iki devlet arasında geçerli olan bu sözleşmeler, fikrî hakların korunmasında yeterli olmamıştır; çünkü sözleşmeye taraf olmayan devletlerde fikrî haklar kolaylıkla ihmal edilebilme imkânı taşımaktadır. Bu sebeple daha etkin bir koruma için devletler bir yandan bölgesel, bir yandan birlik içinde, bir yandan da uluslararası sözleşmeler imzalamaktadırlar (Yazıcıoğlu, 2009, s.31).

FMH ile ilgili en önemli uluslararası sözleşmeler 1883 tarihli Paris Sözleşmesi, 1886 tarihli Bern Sözleşmesi ve 1995 tarihli Dünya Ticaret Örgütünün (DTÖ) eklerinden olan Ticaretle Bağlantılı Fikrî Mülkiyet Hakları Sözleşmesi (TRIPS)'dir. Çalışmanın bu alt bölümünde FMH'na ilişkin önemli uluslararası sözleşmelere değinilecektir.

A.1883 Paris Sözleşmesi

1883 Paris Sözleşmesisınaî mülkiyet hakları konusundaki ilk uluslararası sözleşme olup zamanla ve ülkeden ülkeye değişikliklerle 1967'ye kadar geçerliliğini korumuştur. Sözleşme 1883'te sırasıyla Belçika, Brezilya, İspanya, Hollanda, Tunus, İngiltere, Fransa, İsviçre, İtalya ve Portekiz tarafından imzalanmış ve belirli aralıklarla revize edilmiştir (Taş, 2006, s.84).

Esas adı 'Paris Convention for the Protection of Industrial Property' olan Paris Sözleşmesi 1979 yılında Paris'te yapılan yenilemeye kadar geçen süreçte altı kez revizyona uğramıştır (1900 Brüksel, 1911 Washington, 1925 La Hey, 1934 Londra, 1958 Lizbon, 1967 Stockholm, 1979 Paris)(Gökovalı ve Bozkurt, 2006, s.5). Bu sözleşme patentler, faydalı modeller,tasarımlar, fabrika ve ticaret markaları, ticaret unvanları, coğrafi ad ve işaretler ile haksız rekabet ile ilgili hükümleri içermektedir (Pınar, 2004, s.74).

Paris Sözleşmesinde iki kavram dikkat çekmektedir. Söz konusu bu kavramlar 'rüçhan hakkı' ve 'eşitlik ilkesi'dir. Eşitlik ilkesi (milli muamele) gereğince sözleşmeye taraf olan her üye ülke diğer üye ülke vatandaşlarına, kendi vatandaşlarına sağladığı sınaî mülkiyet korumasının aynısını sağlamak zorundadır. Rüçhan hakkı ise; buluşlar, faydalı modeller, markalar ve sınaî tasarımlara uygulanan bir haktır. Bu haktan yararlanılabilmesi için üye ülkelerden birinde yapılan bir müracaatı esas alarak, müracaat sahibinin belirli bir süre içerisinde (patent ve faydalı model için 12 ay; endüstriyel tasarımlar ve markalar için 6 ay) diğer üye ülkelerden herhangi birinde koruma için başvurması gerekmektedir (Gökovalı ve Bozkurt, 2006, s.5). Başka bir ifadeyle, rüçhan hakkı yabancı bir ülkede patent başvurusunda bulunan tarafın bazı işlemler bakımından zaman önceliğine sahip olduğunu ifade etmektedir (Taş, 2006, s.84).

Sınaî mülkiyet alanını Paris Sözleşmesi düzenlerken, edebiyat ve sanat eserlerinin korunmasında uluslararası işbirliğini sağlamada Bern Sözleşmesi (1886) bir dönüm noktası oluşturmaktadır (Taş, 2006, s.84).

B.1886 Bern Sözleşmesi

1883 tarihli Paris Sözleşmesini, 1886 tarihli Bern Sözleşmesi takip etmiştir. Bern sözleşmesi, fikir ve sanat eserlerinin korunması ile ilgili ilk uluslararası metindir. Temel amacı edebiyat ve sanat eserlerinin korunmasıdır.

1886 tarihinde Paris'te imzalanan 'Bern Sözleşmesi', Victor Hugo'nun başkanlığında kurulan '*L'association lettéraire et artistique internationale (Uluslararası Edebiyatçılar ve Sanatçılar Derneği)*'nin gayretleri ve 1858 senesinde Brüksel'de daha sonra 1861 senesinde Anvers'te toplanan kongre çalışmaları neticesinde belirlenmiştir. 1883 senesinde Bern'de son şeklini alan sözleşme İsviçre'nin Bern kentinde 9 Eylül 1886 tarihinde 10 ülke tarafından imzalanarak 5 Aralık 1887 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Yazıcıoğlu, 2009, s.33).

Bern Sözleşmesi ile ilk kez edebiyat ve sanat eserlerini korumak amacıyla tüzel kişiliği haiz uluslararası nitelikte bir 'Birlik' oluşturulmuş ve bu suretle eser sahibinin haklarının hem kendi ülkesinde hem de Bern Birliğine üye diğer ülke sınırları dâhilinde koruma altına alınması amaçlanmıştır. Sözleşme, Bern Birliğine katılımı özendirmek için, gelişmekte olan ülkelerin içinde bulunduğu şartlara göre ayrıca özel hükümler öngörmektedir.Birliğe üye olmayan bir ülkenin vatandaşına ait olup, bir üye ülkede ilk kez yayımlanan eser de sözleşme ile korunmaktadır. Fakat bu konuda karşılıklılık esası geçerlidir. Eser sahibinin ülkesinin de birlik üyesi ülke vatandaşlarına aynı oranda koruma sağlaması gerekmektedir. Sözleşmeye katılım her ülkeye açık olduğundan, daha sonraki tarihlerde birlik üyesi ülke sayısında büyük bir artış kaydedilmiştir. 15 Temmuz 2001 tarihine kadar bu sözleşmeye katılan ülke sayısı 148'e ulaşmıştır (Ateş, 2003, s.42-44).

1889 yılında Bern Sözleşmesinin simetriği kabul edilen Montevideo Sözleşmesi kabul edilmiştir. Bu sözleşme, Güney Amerika ülkeleri arasında fikir ve sanat eserlerine ve sahiplerine gerekli korumayı sağlamak amacıyla imzalanmıştır. Bu sözleşmeye ABD katılmamıştır. Amerika kıtasındaki ilk uluslararası düzenleme Montevideo Sözleşmesi olmasına rağmen, 17 ülkenin üyesi olduğu ve ABD'nin de katıldığı 1910 tarihli Buenos Aires Sözleşmesi, bu özelliği dolayısıyla, daha önemli bir belge olarak kabul edilir. Sözleşme, üye ülkelerin eser sahiplerine ayrıcalıklı haklar tanımaktadır (Tekinalp, 1999, s.79).

C.1891 Madrid Sözleşmesi

1891 Madrid Sözleşmesi ile protokole taraf ülkelerde olmak kaydıyla, tek bir dil kullanarak (İngilizce) tek bir başvuru ile markaların uluslararası tescili amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra yenileme, devir, unvan ve adres değişiklikleri, tescil sahibinin temsilci ataması ve buna ilişkin değişiklikler ile eşya sınırlamaları gibi değişikliklerin tek bir basit işlemle uluslararası sicile kaydedilmesiMadrid Sözleşmesinin amaçları arasındadır (Pınar, 2004, s.75).

D.1952 Evrensel Fikrî Haklar Sözleşmesi

BernSözleşmesi, fikrî hakların korunması konusundaki başarısına rağmen Avrupa orijinli olduğundan Kıta Avrupası hukukunu yansıtan bir metindir. Bu sebeple ABD gibi kendine has sistemi olan devletler ile Bern Sözleşmesinin öngördüğü sisteme tereddütle bakan devletlerin bir araya getirilmesi amaçlanmıştır. UNESCO'nun öncülüğünde hem Bern hem de Buenos Aires Sözleşmesine üye devletlerin büyük bir kısmının katıldığı 1952 yılında 'Evrensel Fikrî Haklar Sözleşmesi (Universal Copyright Convention)' (UCC) imzalanmıştır (Yazıcıoğlu, 2009, s.36).

UCC'nin amacı, Bern Birliğine üye olsun olmasınfikrî hukuk bakımından tüm ülkeleri müşterek bir zeminde buluşturmaktır. Diğer bir amacı ise, Medeni Hukuk ekolü denilen Kıta Avrupası ülkelerinde hâkim olan '*eser sahibinin hakları*' kavramıyla, Comman Law sistemi de denilen Anglosakson hukuk sisteminde hâkim'*copyright*' kavramları arasındaki farklılıkları asgariye indirmek, yani bu iki kavramı birbirine yaklaştırarak fikrî hakların korunmasına ortak bir zemin hazırlamaktır (Ateş, 2003, s.44).

UCC, 'karşılıklılık ilkesi' içermediğinden eserler bakımından doğrudan bir uygulama öngörmemektedir. Fikrî haklar konusundaki korumadan faydalanabilmek için sözleşmede öngörülen şekil şartlarının yerine getirilmesi ile birlikte telif hakkı sahibini belirlemek için © harfi kullanılmaktadır. Bu © sembolü ile telif hakkı sahibi ve basının tarihi belirlenmekte ve dolayısıyla da telif hakkı sahibi belirtilmektedir (Yazıcıoğlu, 2009, s.36-37).

Bern Sözleşmesi ile karşılaştırıldığında UCC'nin sağladığı koruma önemli ölçüde hafif kalmıştır. UCC, fikrî hak kavramını minimum düzeyde ortaya koymuş ve

hukuki himaye için daha geniş standartlar öngörmüş, fakat Bern Sözleşmesinde olduğu gibi tam ve esaslı bir asgari haklar sistemi kuramamıştır (Ateş, 2003, s.44-45).

E.1961 Roma Sözleşmesi

1961 yılında fikrî hak sahiplerinin yanında fikrî haklarla '*bağlantı hak*' sahiplerini bir diğer ifade ile fikrî hakları yorumlayan, icra eden sanatçıların, plak yapımcılarının ve radyo yayın kuruluşlarının fikrî ürünler üzerindeki kendi haklarını ifade eden fikrî haklarla bağlantılı 'komşu hakları' korumak amacıyla 26 Ekim 1961 tarihinde Roma'da Roma Sözleşmesi olarak adlandırılan 'İcracı Sanatçıların, Fonogram Yapımcılarının ve Yayın Kuruluşlarının Korunmasına Dair Sözleşme' imzalanmıştır. Bu sözleşme bağlantılı haklar konusunda en önemli uluslararası sözleşme özelliğine sahiptir. Roma sözleşmesi, 1886 Bern Sözleşmesi gibi 'birlik' oluşturmamaktadır. Ayrıca eşitlik ve asgari haklar ilkelerine de yer vermemiştir. Sözleşmede öngörülen şekil şartlarını yerine getirenlere UCC'de öngörülen © sembolünü kullanabilme hakkı tanınmaktadır (Yazıcıoğlu, 2009, s.37).

F.1961 Yeni Bitki Çeşitlerini Korumaya Yönelik Uluslararası Sözleşme

1961 yılında esas adı 'The International Union for the Protection of New Varieties of Plants (UPOV)' olan Yeni Bitki Çeşitlerini Korumaya Yönelik UluslararasıSözleşme imzalanmıştır. UPOV 1972, 1978, 1991 yıllarında değişikliğe uğramıştır. Sözleşmenin amacı yeni bitki çeşitlerinin gelişiminin desteklenmesi, korunmasının sağlanması ve bu konuya ilişkin etkili bir sistemin oluşturulmasıdır (http://www.upov.int/en/about/).

G.1967 Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütü Fikrî Haklar Sözleşmesi

Esas adı 'World Intellectual Property Organization (WIPO)' olan Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütü Sözleşmesi; sınaî mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin Paris Sözleşmesi ve edebiyat ve sanat eserlerinin korunmasına ilişkin Bern Sözleşmesine taraf olan ülkeler tarafından 14 Haziran 1967'de Stockholm'de imzalanan bir sözleşme ile kurulmuştur (Ateş, 2003, s.45).

WIPO, fikrî mülkiyetin bütün dünyada korunmasını teşvik etmek, ülkeler arasında ve gerektiğinde diğer uluslararasıteşkilatlarla işbirliği yaparak fikrî mülkiyeti

geliştirmek,fikrî mülkiyet birlikleri arasında idari işbirliğini sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Uluslararası sözleşmelerin düzenlenmesinde, bunların kabulünde ve ulusal mevzuatın modernleştirilmesinde çaba gösteren WIPO, bu amaçla gelişmekte olan ülkelere teknik yardım sağlamaktadır (Pınar, 2004, s.74). WIPO aynı zamanda gelişmiş ülkelere hukuksal ve teknik hizmet desteği vererek, bu ülkelerin ihtiyaçlarına ve dünya ticaret sisteminin gereklerine uygun fikrî mülkiyet düzenlemelerinin oluşturulmasına yardımcı olmaktadır (Yüksel, 2004, s.28).

Sözleşmenin başlıca amaçları şunlardır (Tanrıverdi, 2007, s.10):

- FMH'nın tüm dünyada korunması,
- Ülkeler arasında ve diğer uluslararası teşkilatlarla işbirliği yapılması,
- Fikrî mülkiyet birlikleri arasında işbirliği sağlanması,
- Uluslararası sözleşmelerin düzenlenmesi,
- Gelişmekte olan ülkelere teknik yardım sağlanması,
- Ulusal düzenlemelerin çağdaş hale getirilmesi,
- Konu ile ilgili bilgi derlenmesi ve dağıtılması,
- Buluşlar, markalar ve endüstriyel tasarımların değişik ülkelerde korunmasını kolaylaştıran hizmetlerin verilmesi,
- Üye ülkeler arasında idari işbirliğinin sağlanmasıdır.

Bu amaçlar doğrultusunda WIPO, daha önce kurulan uluslararası birliklerce uygulamaya konulan sözleşmelerden çoğunun yönetim sorumluluğunu üstlenmenin yanı sıra, kendi inisiyatifiyle de bir takım sözleşmelerin yapılmasına öncülük etmiştir (Ateş, 2003, s.46). WIPO bünyesinde bugün FMH konusunda 23 sözleşme bulunmaktadır (Helvacıoğlu vd., 2004, s.490).

WIPO'nun kendi inisiyatifiyle oluşturduğu sözleşmelerden en önemlisi 1996 Fikrî HaklarSözleşmesi (Copy Right Treaty)'dir. Bu sözleşme fikir ve sanat eserlerinin sahibinin hakları ile ilgili en son metin niteliğindedir (Ateş, 2003, s.46). Ayrıca, günümüzde artan bir şekilde elektronik ortamda dijital olarak gerçekleşen iktisadi ve ticari faaliyetlerin ortaya çıkardığı sıkıntılara ve fikrî hak ihlallerine çare olmak üzeredüzenlenmiş bir sözleşmedir (Yazıcıoğlu, 2009, s.40). Fikrî Haklar Sözleşmesi, WIPO-İnternet Sözleşmeleri olarak da bilinmektedir. Fikrî Haklar Sözleşmesi ile beraber aynı yıl WIPO, 'İcralar ve Fonogramlar Sözleşmesi'ni de uygulamaya koymuştur. Fikrî Haklar Sözleşmesi, bilgisayar programlarının ve veri tabanlarının fikrî

mülkiyet kanunları içerisinde ilim eserleri başlığı altında korunması ve eseri kamuya iletim hakkının elektronik yöntemleri de içermesi konularını gündeme getirmiştir. WIPO-İcralar ve Fonogramlar Sözleşmesi ise bestekârların, sanatçıların, yazarların ve eserleri internet ve diğer dijital medya üzerinde dağıtılan tüm sanatçıların (böylelikle yazılımcılar da korunmaktadır) haklarını korumakta ve fikrî haklar tarafından geleneksel sözleşmelerle korunmakta olan yaratıcı sanayi eserlerine dijital kopyalama ve internet üzerinden dağıtım konusunda koruma sağlamaktadır (Helvacıoğlu vd., 2004, s.490). WIPO-İcralar ve Fonogramlar Sözleşmesi, 1961 Roma Sözleşmesine nazaran daha uzun bir koruma süresi belirlemiştir. Ayrıca sözleşemeye taraf olan ülkeler bilgisayar, internet, dijital ve benzeri yeni teknolojik yöntemlerin haksız kullanımına karşı etkili önlemler ve elektronik hak yönetim bilgilerinin kötüye kullanılmasını engelleyici tedbirleri almaya mecburdurlar. WIPOFikrî Haklar Sözleşmesi ve WIPO-İcralar ve Fonogramlar Sözleşmesi yalnızca WIPO'ya üye ülkeler ve Avrupa Birliği ülkelerine açıktır (Ateş, 2003, s.204-205).

H.1970 Patent İşbirliği Sözleşmesi

Orijinal adı 'Patent Cooperation Treaty (PCT)' olan sözleşme 1970 yılında Washington'da imzalanmıştır. PCT, patent başvurusu usulünü ve yenilik araştırmasını bir örnekleştirmek amacındadır (Tekinalp, 1999, s.83). PCT, bir tek uluslararası patent başvurusu ile aynı anda PCT'ye üye ülkelerden istenilenlerinden buluş için koruma sağlamaktadır. Böyle bir başvuru, üye ülkenin ulusal patent kurumu veya WIPO aracılığıyla yapılabilir. Bu amaçla PCT patent başvuru usulü ve yenilik araştırmasını uluslararası düzeyde tek tipleştirmektedir (Pınar, 2004, s.75). Böylelikle, her bir ülke için ayrı ayrı yapılacak başvuruların beraberinde getireceği maliyetler ortadan kalkmakta ve ulusal patent ofislerinin yükü azalmaktadır. Ayrıca, ulusal düzenlemelerdeki farklılıklardan kaynaklanabilecek karışıklıklar da giderilmektedir (Gökovalı ve Bozkurt, 2006, s.6).

I.1971 Cenevre Sözleşmesi

Fonogram yapımcılarının haklarının uluslararası alanda korunması amacıyla, 32 devletin iştirakiyle 1971 tarihinde Cenevre Sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşme, Birleşmiş Milletler Teşkilatına veya Birleşmiş Milletler organizasyon sistemine dâhil herhangi bir kurum veya kuruluşa üye olan tüm ülkelere açıktır. 1961 Roma Sözleşmesi

fonogram yapımcılarının yanı sıra icracı sanatçılar ve yayın kuruluşlarının haklarını da koruma kapsamına alırken, Cenevre Sözleşmesi sadece fonogramların izinsiz ve hukuka aykırı olarak çoğaltılmasının önlenmesine ilişkin hükümler içermektedir. Sözleşmeye göre koruma süresi, sesin ilk kez kaydedildiği tarih veya fonogramın yayınlanmasından itibaren minimum 20 yıldır. 15 Temmuz 2001 yılından bu yana 67 ülke Cenevre Sözleşmesine katılmış bulunmaktadır (Ateş, 2003, s.203).

J.1977 Budapeşte Sözleşmesi

Budapeşte Sözleşmesi, mikroorganizmaların patent işlemleri amacıyla uluslararası anlamda saklanmasına ve korunmasına yönelik bir sözleşmedir (Mindek, 2007, s.14). Sözleşmeye taraf olan ülkeler patent işlemleri amacıyla mikroorganizmaların uluslararasıkorunması için bir 'Birlik' oluşturmuşlardır. Bu sözleşme gereğince, mikroorganizmaların uluslararası bir emanet kurumuna verilmesi ve burada saklanması amaçlanmıştır (Suluk vd., 2005, s.1375).

K.1989 Washington Entegre Devreler Sözleşmesi

1989 yılında, Washington'da sekiz ülke tarafından (Çin, Mısır, Gana, Guatemala, Hindistan, Liberya, Yugoslavya, Zambiya) imzalanan sözleşme, üye ülkeler arasında bir 'Birlik' oluşturmaktadır. Anlaşma, "Entegre Devre", "Katman Tasarım = Topografi" kavramlarını tanımladıktan sonra üye ülkelere, topografi korumasını bir yükümlülük olarak getirmiştir. Üye ülkeler koruma araçları konusunda (patent, sınaî tasarımlar, haksızrekabet, telif hakları, özel kanun gibi) serbest bırakılmakla birlikte,korunacak topografinin taşımasıgereken özellik "Orijinallik" olarak açıkça ifade edilmiştir. Tüm fikrî ve sınaî hak sözleşmelerinde olduğu gibi bu sözleşmede de 'Ulusal Muamele' temel prensip olarak yer almıştır (DPT, 1995, s.114-115).

L.1995 Dünya Ticaret Örgütü (WTO) – Sahte Mal Ticareti Dâhil Ticaretle Bağlantılı Fikrî Mülkiyet Hakları Sözleşmesi (TRIPS)

TRIPS Sözleşmesi (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights), FMH'nı korumaya yönelik normların önemli ölçüde değişiklik gösterdiği ve uluslararası ticarette sahte mallara uygulanabilir prensip ve kurallar konusunda çok taraflı bir

çerçevenin bulunmamasının uluslararası ekonomik ilişkilerde meydana getirdiği baskı ile müzakere edilen Uruguay Görüşmeleri sonucunda doğmuştur (Taş, 2006, s.85).

Uruguay Görüşmeleri ise temelde Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Sözleşmesi (GATT:General Agreement on Tariffs and Trade)'ne dayanmaktadır. İkinci Dünya Savaşından sonra dünya ticaretini serbestleştirme girişimleri büyük bir hız kazanmıştır.1948 yılında uygulamaya konulan GATT, gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılarak uluslararası ticaretin evrensel boyutta serbestleştirilmesi için atılan ilk adımdır. GATT, bir tarife sözleşmesi niteliğinde yürürlüğe girmiştir ve geçici olması öngörülmüştür. Fakat daha sonra süreklilik kazanmıştır. GATT, temelde sanayi malları üzerindeki dünya ticaretini serbestleştirmeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Bunu da düzenli aralıklarla yaptığı çok yanlı görüşmeler yoluyla gerçekleştirmiştir. Çok yanlı görüşmelerde 'karşılıklı ödün' (reciprocity) ilkesi benimsenmiştir.Karşılıklı ödün ilkesi, belirli malların önemli ihracatçısı olan ülke veya ülke gruplarının başlıca ticaret ortaklarından, onlara sattıkları mallar üzerinde gümrük indirimleri talep etmelerine; karşı tarafın da onlara kendi mallarından ödün vermelerini gerektirmektedir. Bu karşılıklı ödün ve talepler, ülkeler arasında dengeli bir pazarlık ortamı yaratmakta ve sonuçta her taraf diğerlerine bir dizi mal üzerinde tarife indirimlerinde bulunmayı kabul etmektedir (Seyidoğlu, 2003, s.189-194).

GATT'da toplam sekiz görüşme yapılmıştır. İlki 1947'de Cenevre'de (İsviçre), ikincisi 1949'da Annecy'de (Fransa), üçüncüsü 1950-1951 döneminde Torquay'da (İngiltere), dördüncüsü 1955-1956 döneminde, beşincisi 1961-1962 döneminde (Dillon Görüşmeleri), altıncısı 1964-1967 döneminde (Kennedy Görüşmeleri), yedincisi 1974-1979 döneminde (Tokyo Görüşmeleri) Cenevre'de (İsviçre) yapılmıştır. GATT görüşmelerinin en önemlisi ve sonuncusu ise 1986-1994 döneminde Punta del Este'de (Uruguay) yapılan Uruguay Görüşmeleridir. Uruguay Görüşmeleri, GATT görüşmeleri içinde gerek konu, gerek katılan ülke sayısı açısından en kapsamlısıdır. Tarımsal sübvansiyonlar, hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi, tarifelerin ve tarife dışı engellerin kaldırılarak yeni korumacılığın yayılmasının önlenmesi, fikrî ve sınaî mülkiyet haklarının korunması ve resmi ihalelerde yerli firmalar lehine konulan ayrıcalıkların giderilmesi gibi konular Uruguay Görüşmelerinin temelini oluşturmuştur. Uruguay Görüşmelerinin bir diğer sonucu da Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ: World Trade Organisation) kurulmasıdır. 1 Ocak 1995 tarihinde faaliyete geçen DTÖ, GATT'ın geliştirilmiş ve örgütsel yapıya kavuşturulmuş bir şeklidir. Başka bir ifadeyle DTÖ,

dünya ticaretini serbestleştirme çabalarını sürdürmek üzere GATT Sözleşmesini değiştirip geliştirerek kendi bünyesine almıştır. Böylece Uruguay Görüşmelerinde sözü edilen konular DTÖ kapsamına alınmıştır (Seyidoğlu, 2003, s.194-197).

DTÖ'nün kurulmasının ardından, DTÖ'nü kuran sözleşmenin eki olarak müzakereye katılan 114 devlet ile Avrupa Topluluğu tarafından TRIPS Sözleşmesi imzalanmıştır. TRIPS Sözleşmesi, DTÖ Sözleşmesinin ayrılmaz eki olarak kabul edilmekte ve fikrî mülkiyet hukuku bakımından çok büyük önem arz etmektedir (Yazıcıoğlu, 2009, s.41). DTÖ Sözleşmesinin 'mütemmim cüzü' olarak kabul edilen ve fikrî mülkiyet hukuku alanında yirminci yüzyılın en önemli gelişmesi olarak gösterilen TRIPS Sözleşmesi DTÖ ile aynı tarihte 1 Ocak 1995'te resmen yürürlüğe girmiştir (Ateş, 2003, s.48).

TRIPS Sözleşmesi, tüm fikrî ve sınaî haklar açısından çok önemli uluslararası standartlar getirmiştir. Sözleşme, sınaî mülkiyet haklarına ilişkin Paris Sözleşmesi, edebiyat ve sanat eserlerinin korunmasına ilişkin Bern Sözleşmesi, icracı sanatçılar, fonogram yapımcıları ve yayın kuruluşlarının haklarının korunmasına ilişkin Roma Sözleşmesi ile Washington Entegre Devreler Sözleşmesinde öngörülen normları kabul etmekte, buna ilaveten fikrî hakların korunmasına dair idari ve hukuki tedbirlere yer vermektedir. Diğer bir ifadeyle, bu sözleşmesınaî ve fikrî haklar ve komşu haklar alanında mevcut uluslararasısözleşmelerin öngördüğü koruma prensiplerini daha da güçlendirerek kabul etmekte ve bu uluslararası metinlerin uygulama alanını genişletmektedir (Ateş, 2003, s.49).

Ana hatlarıyla TRIPS Sözleşmesinin özellikleri şu şekildedir (Pınar, 2004, s.78-79):

- Sınaî ve fikrî mülkiyet ayrımının ortadan kaldırılması ve bunun yerine 'fikrî mülkiyet' kavramının geniş anlamda her iki kavram yerine kullanılması.
- Mevcut uluslararası sözleşmelerin uygulama alanının genişletilmesi.
- FMH'nın her birinin ayrı ayrı tanımlanması ve tüm ülkelerin standart olarak uygulaması gereken kuralların belirlenmesi.
- İhlallere karşı uygulanabilecek gümrüklerde el koyma, sahte malların imha edilmesi gibi yaptırımların getirilmesi.
- Yükümlülüklerini ihmal eden üyelerden DTÖ'nün sağladığı hak ve imkânların çekilmesi.

- İhtilafların çözümü mekanizmasına yer verilmesi.
- İlaç (ürün ve usul) patentlerinin genel olarak kabulünün sağlanması ve bunun için 2000 ve 2005 yılına kadar süre tanınması; ayrıca başvuruların -incelenmemek ve kapalı kalmak şartı ile- sözleşmenin kabulü ile yapılmasına ikan sağlanması.
- Komşu hakların korunmalarında asgari haklar ile eşitlik ilkelerine yer verilmesi.
- Bilgisayar programları ile veri tabanlarının korunmasının fikir ve sanat eserlerine eşit duruma getirilmesi.
- Fikir ve sanat eserlerinde kiralama ve ödünç verme hakkının koruma altına alınması.
- Ürün ve usul patenti konusu olan buluşlara 20 yıl koruma getirilmesi.
- Entegre devre tasarımlarının, en az 10 yıl korunmasının öngörülmesi.
- Fikrî mülkiyet alanında hakların tükenme ilkesinin gündeme getirilmesi.

Ayrıca TRIPS Sözleşmesi ile bir buluşun patent ile korunabilmesi için aranan kriterler şu şekilde belirlenmiştir; yenilik, tekniğin bilinen durumunun aşılması ve sanayiye uygulanabilirlik. Üye ülkeler, ticari kullanımın kamu düzeni ve menfaati gerekçesiyle yasaklanmış olması halinde, buluşları patent uygulaması dışında tutabilecektir. Bunun yanı sıra ticari değer taşıyan ticari sırların ve know-how gizliliğinin korunması ve dürüst ticari uygulamalara aykırı hareketlerin yasaklanması gerekmektedir. Sözleşme aynı zamanda, üye ülkelere fikrî ve sınaî hakların etkin bir şekilde sağlanması amacıyla iç hukuklarında gerekli düzenlemeleri yapma yükümlülüğünü getirmektedir. Düzenlemeler fikrî hakların ihlaline karşı etkin önlemlere izin vermeli; adil, eşit ve açık olmalı ancak pahalı olmamalıdır. Makul süreleri aşmamalı veya haksız gecikmelere yol açmamalıdır.Ayrıca gelişmiş ülkelere sözleşmedeki hükümlerle kendi yasalarını uyumlu hale getirmek için bir yıllık bir geçiş dönemi tanınmıştır. Söz konusu geçiş dönemi, planlı ekonomiden pazar ekonomisine geçen ve gelişme yolundaki ülkeler için 5 yıl ve en az gelişmiş ülkeler için 11 yıldır. Gelişmiş olan ülkeler en az gelişmiş üye ülkelerin sağlam ve uygulanabilir bir teknolojik temel oluşturmalarını sağlamak için bu üyelere teknoloji transferini teşvik etmek ve arttırmak için kendi ülkelerindeki işletmelere ve kurumlara teşvik sağlayabileceklerdir. Eğer gelişme yolundaki bir ülke, bazı teknolojik alanlardaki ürün patentleri aracılığıyla sağlanan korumacılığı sözleşmenin imzalandığı tarihte

tanımıyorsa, bu korumayı düzenlemek için 10 yıla kadar varabilen bir süreden yararlanacaktır. Buna karşılık, teknolojinin tüm alanlarında, özellikle tıbbi ve zirai ilaçların patentle korunmasında gelişme yolundaki ülkelerin geçiş süresinin başlangıcından itibaren tüm patent başvurularını kabul etme zorunluluğu getirilmiştir (Taş, 2006, s.86-87).

Mukayese edildiklerinde görülmektedir ki, TRIPS'in fikrî hukuk sahasındaki diğer uluslararası hukuk metinlerinden iki farklı temel amacı ve dolayısıyla da iki farklı özelliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi sözleşmede belirtilen hakların tanınması ve korunması konusunda üye ülkeleri uluslararası bir taahhüt altına sokmak; ikincisi de bu taahhüdü yerine getirmeyen ülkeye müeyyide uygulamak. Yani TRIPS, sözleşmeye taraf olmayan veya DTÖ üyesi bulunmayan ülkeleri de taahhüt altına sokmaktadır. Eğer FMH'nın korunması konusunda bir ülke gerekli hukuki tedbirleri almamışsa, giderek daha fazla küreselleşen ve dolayısıyla fiziki sınırların çok fazla bir anlam ifade etmediği günümüz dünyasında, dünya serbest ticaret rejimi dışında bırakılma riskiyle karşı karşıya bulunmaktadır. TRIPS sözleşmesi, bu yönüyle ülkelerin fikrî hukuk sistemlerini TRIPS normlarına yaklaştırmak suretiyle, ulusal hukuklar arasında yeknesaklık sağlama yolunda hayati bir fonksiyon ifade etmektedir (Ateş, 2003, s.49).

M.2001 Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi

Avrupa Konseyi tarafından dört yılda hazırlanan Siber Suç Sözleşmesi hükümlerine yönelik çalışmalar 1996 yılında başlamıştır. 'Siber Suç' kavramı, elektronik iletişimin bir bilgisayar sisteminin içerisinde gerçekleştiği varsayımından hareketle sanal gerçeklik kavramına dayanan siberalem (cyberspace) ortamında fikrî haklara yönelik olarak işlenen her türlü suç olarak tanımlanmaktadır (Helcavıoğlu vd., 2004, s.486).

Sözleşmede ele alınan konular, FMH'na yönelik özellikle internet ortamında sıklıkla görülen fikrî hak ihlalleridir. İnternet ortamında telif hakkına sahip olan kişinin rızası dışında, korunan eserlerin taklitlerinin yapımı ve dağıtımı, yetkisiz kopyalarının dijital teknolojilerin kullanımı ile çok daha hızlı ve kolay iletilebilmesi nedeni ile yaygınlaşmakta ve dağıtım alanı elektronik ağlar ile çok daha geniş tutulabilmektedir. Siber Suç Sözleşmesi ile gerçekleştirilmek istenen FMH'nın ihlali durumunda uluslararası düzeyde koruma sağlanması ve cezai yaptırımların sözleşmeye taraf tüm

ülkeler tarafından bütünsel olarak uygulanmasıdır. Böylelikle ihlallere yönelik caydırıcılık artırılacak ve küresel pazarlarda FMH'na tabi ürünlerin ticaretinde koruma sağlanmış olacaktır. Böylece sözleşmeye taraf ülkelerin rekabet güçleri artacaktır (Helvacıoğlu vd., 2004, s.491).

1.2.1.5. Türk Hukukunda FMH'nın Gelişimi

FMH, Osmanlı Devleti'nin gündemine batılılaşmanın etkisiyle 1850'li yıllarda girmiştir. 1844 tarihli Fransız Patent Kanunu'ndan iktibas edilen Osmanlı Devleti'nin 1879 tarihli İhtira Beratı Kanunu dünyadaki altıncı patent kanunudur. 1910 tarihli 'Hakkı-Telif Nizamnamesi' adlı düzenlemede 41 yıl yürürlükte kalmıştır. Bu kanun dünyada en uzun yürürlükte kalan patent kanunudur. Bu da göstermektedir ki, bu kanun fazla bir uygulama alanı bulmamıştır. Bunun temel nedeni ülkemizde hak sahiplerinin haklarını değişik nedenlerle takip etmemesidir. Hak sahiplerinin haklarına kayıtsız kalışı ülkemizde son yıllara kadar sürmüştür. O kadar ki, eser sahiplerinin haklarını takibe yetkili meslek birliklerinin kurulması, 1952 tarihinde yürürlüğe giren Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK) ile kabul edilmiş; ancak meslek birlikleri 34 yıl gecikmeyle 1986 yılında kurulabilmiştir. Aynı zamanda bu hakların ekonomideki payının büyümesine paralel şekilde hak arama girişimleri de hız kazanmıştır.

Ülkemizde fikrî hakların modern anlamda kabulü ve uygulamaya konulması büyük ölçüde 1995 tarihinden sonra olmuştur. Türkiye 1995 tarihinde DTÖ'ne ve dolayısıyla TRIPS'e taraf olması ve yine aynı tarihte Avrupa Birliği ile Gümrük Birliğini gerçekleştirmesi fikrî mülkiyet mevzuatımızı derinden etkilemiştir. Yani 1995 yılı fikrî haklar bakımından ülkemiz için bir milattır. Çünkü bu tarihten sonra FMH ülkemizde modern anlamda kabul edilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Yine aynı yıl fikrî mülkiyete ilişkin dört tane Kanun Hükmünde Kararname (KHK) kabul edilmiş ve tescil işlemlerini yürüten Türk Patent Enstitüsü (TPE) kurulmuştur. Aynı zamanda hem 1995 yılında hem de 2001 yılında FSEK'de önemli değişiklikler yapılmıştır. 2004 yılında da bir dizi uluslararası anlaşma kabul edilmiştir (Suluk, 2004, s.28-29).

1.2.2.Tanımı ve Kapsamı

Hak, hukuk düzenince korunan ve sahibine dilediği takdirde bu korumadan yararlanma yetkisi veren bir menfaattir. 'Hak' kavramının bu genel tanımından

hareketle '*fikrî hak*' deyimini de; '*kişinin her türlü fikrî ve zihnî çaba ve emeği sonucunda ortaya çıkardığı ürünler üzerinde hukuken korunan ve hak sahibi dilediği takdirde bu korumadan yararlanma yetkisi veren menfaatlerdir*', şeklinde tanımlamak mümkündür (Ateş, 2003, s.93). Başka bir ifadeyle, insan zekâsının ve zihinsel yaratıcılığının ortaya çıkarmış olduğu entelektüel birikimin; müzikten edebiyata, endüstriyel tasarımlardan bilimsel buluşlara kadar uzanan geniş bir yelpaze içinde yer alan düşünce ve ürünleri içeren kavramlar FMH kapsamı içine alınmaktadır (Helvacıoğlu vd., 2004, s.487).Bu bağlamda FMH; maddi varlığa sahip olmayan, cisimleştiği eşyadan farklı ve süreyle sınırlı olma gibi özellikleriyle maddi mülkiyetten ayrılırlar (Suluk, 2004, s.21).

Maddi bir eşyaya sahip olan birey, o eşyayı herhangi bir süre sınırı olmadan dilediği gibi kullanabilir, tahrip edebilir, genel kanuni sınırlamalara uymak kaydıyla o eşya üzerinde her türlü tasarrufta bulunabilir. Ayrıca o eşyaya yönelik olan her türlü tecavüzü önleyebilir. Ancak fikrî mülkiyet haklarında durum çok daha farklıdır. Fikrî ürünlerde bir hukuk kuralıyla koruma bahşedilemediği sürece fikrî mülkiyet korumasından söz edilemez. Bu durumda eser sahibine tanınan haklar istisnai niteliktedir. Bu nedenle de fikrî mülkiyete ilişkin olarak kanunen belirtilmeyen herhangi bir hak ve yetki kullanılamaz. Yani maddi mülkiyete konu olan haklar ile FMH arasında önemli farklar vardır (Suluk, 2004, s.21-23).

1.2.3.Özellikleri

FMH'nın özelliklerini, gayrimaddi şeyler üzerinde kurulma, somutlaştığı eşyadan bağımsız olma, mutlak haklardan olma ve bölünebilir olma şeklinde sıralamak mümkündür.

1.2.3.1.Gayrimaddi Şeyler Üzerinde Kurulma

Fikrî hakların en temel özelliği maddi olmayan haklar üzerinde tesis edilebilir olmalarıdır (Ateş,2003, s.100). Yani fikrî ürün soyuttur. Bir piyano konçertosunun, bir suluboya tablosunun, bir bale koreografisinin, bir heykelin, bir elbise veya kanepe modelinin, benzin tüketimini azaltan bir aletin mekanizmasına ilişkin bir buluşun, bir ilacın üretiminde kullanılan bir usulün dayandığı kuralın, bir silikon parçasının içine entegre devreleri yerleştiren formülün 'varlığı' yoktur. Bunlar ya bir çizgi, şekil ve renk

kompozisyonu, ya güzel sesler ve tınılar demeti, ya bir şiir veya hikâye, ya bir dans adımı ya da bir fizik veya kimya kuralı olarak karşımıza çıkar. Ne tını ve renk demeti, ne şiir, ne fizik veya kimya kuralı ne de dans adımı somuttur (Tekinalp, 1999, s.5-6).

1.2.3.2.Tecessüm Ettikleri Maddeden Bağımsızlık

Fikrî haklar soyut hukuki varlık ve değerlerden oluştukları için, maddi bir varlık üzerinde tecessüm etmiş olsalar bile, bu maddi varlıktan ayrı ve bağımsız bir statüye sahiptirler. Bundan dolayı da bütünleştikleri maddi eşyanın tabi olduğu hukuki rejimden farklı bir hukuki rejime tabidirler (Ateş, 2003, s.101). Soyut fikrî ürün, mülkiyetin ve zilyetliğin konusu olamaz (Tekinalp, 1999, s.6). Fikrî mülkiyet, eşya olmadığı gibi somutlaştığı eşyadan da farklı bir varlığa sahiptir. Bu nedenle de farklı bir hukuki rejime tabidir. Örneğin, maddi bir varlığı bulunan kitap nüshası eşya hukukuyla korunur. Buna karşılık kitapta tecessüm etmiş eser ise fikrî mülkiyet haklarının ilgi alanına girer. Kitap biçiminde yayınlanan bir eser, eser nüshası olan kitapta cisimlenmekle birlikte, eşya kabul edilen kitaptan farklı bir hukuka tabidir. Bu nedenle bir kitap nüshasını (eşyayı) satın alan kimse sadece o kitap nüshasına sahiptir. O kişi aynı zamanda kitapta cisimleşmiş eseri, yani fikrî ürünü satın almamıştır. Bu nedenle o kişi söz konusu kitaptan faydalanabilir; piyasadan satın aldığı nüshaların başkalarına satışını da yapabilir. Ancak kitabı çoğaltarak piyasaya sunamaz (Suluk, 2004, s.24).

1.2.3.3.Mutlak Haklardan Olma

Herkese karşı ileri sürülebilen haklara mutlak haklar denmektedir. Bir fikrî hak sahibinin eseri üzerindeki hakkı da mutlak haktır (Tanrıverdi, 2007, s.16). Fikrî haklar, kişinin gayrimaddi mallar üzerindeki mutlak haklarındandır. Mutlak hakkın en önemli özelliği herkese karşı ileri sürülebilir olmasıdır. Üçüncü kişilerin de bu tür haklara karşı saygı duyma mecburiyetleri vardır. Bu haklara saygı duyulmaması hakkın ihlali anlamını taşır. Eser üzerinde eser sahibinin tekel niteliğinde bir hakkı söz konusudur. Bunun sonucu olarak eser sahibi eserini kamuya açıklamak veya açıklamamakta serbesttir. Kimse onu eserini kamuya sunmak veya yayınlamak için zorlayamaz. Eserin kamuya sunulma zamanını ve tarzını eser sahibi belirler (Ateş, 2003, s.102).

1.2.3.4.Sınırlandırılabilir Olma

Fikrî hak, eser sahibine yetkilerini bizzat kullanma veya bu yetkileri üçüncü kişilere kullandırma konusunda yetkiler bahşederken, üçüncü kişilerin de eser sahiplerinin haklarına riayet etmelerini öngörür; onun rızası dışında herhangi bir müdahalede bulunmalarını meneder. Bu, fikrî hakkın 'mutlak hak' olma niteliğinin bir sonucudur (Ateş, 2003, s.103). Ancak fikrî hakların mutlak haklardan olma özelliğinin bazı sınırları vardır (Tanrıverdi, 2007, s.16). Bunlardan ilki ülkesellik ilkesi, ikincisi ise tükenme ilkesidir.

I. Ülkesellik İlkesi

Maddi mülkiyetten farklı şekilde, fikrî mülkiyete konu olan haklar ülkesel olarak korunmaktadır. Bu durum, ülkesellik ilkesidir. Ülkesellik ilkesine göre, fikrî mülkiyet hakları hangi ülkede korunması isteniyorsa o ülkenin mevzuatı çerçevesinde ve sadece o ülkenin sınırları içinde korunur. Ayrıca maddi mülkiyetten farklı olarak FMH, süreye tabidir. Bu haklar süreleri dolunca kamuya mal olurlar (Suluk, 2004, s.24).

II. Tükenme İlkesi

Tükenme ilkesi, eser sahibi, eserinin satılmasına bir kere onay vermişse sonraki satışlara engel olamamasını ifade eder. Eşya hukuku anlamında mutlak haklar bir süreye tabi değildir. Ancak fikrî haklar üzerindeki mutlak hak, bir süre ile sınırlanmıştır (Tanrıverdi, 2007, s.17).

1.2.3.5.Bölünebilir Olma

Bir fikir ve sanat eseri üzerinde çeşitli menfaat ve yetkilerden oluşan tek bir fikrî hak söz konusudur. Bu hak kapsamında manevi ve mali haklar olarak nitelendirilen çeşitli yetkiler bulunmaktadır. Eser sahibi, hukuk düzenince, bu haklar üzerinde tekel niteliğinde yetkilerle donatılmıştır. Bunun sonucu olarak, eser sahibi bu yetkileri isterse kullanılır, isterse kullanmaz.Ancak, hukuk düzeni özellikle mali nitelikteki yetkilerin, eser sahibinin muvafakatiyle üçüncü kişiler tarafından kullanılabilmesine imkân tanımaktadır. Eser sahibi, bir eser üzerindeki mali nitelikteki yetkilerinin tümünü aynı kişiye devretmek zorunda değildir.Örneğin, eserin çoğaltılması için 'basım' yetkisini bir kişiye, eserin yayımlanması için 'dağıtım' yetkisini bir başka kişiye, eserden istifade

ederek ‘işlenme’ türünde eserler meydana getirilmesini başka kişilere devredebilir. Hatta eser sahibi bu yetkileri farklı farklı ülkelerde bulunan kişilere de dağıtabilir. Buna fikrî hakkın ‘bölünebilme özelliği’ denilmektedir. Üzerindeki hakların bölünebilmesi dolayısıyla, fikrî ürünler maddi mallara nazaran, çok geniş bir alanda tedavül imkânınakavuşurlar (Ateş, 2003, s.104).

1.2.4.Fikrî Eser Kavramı

Arapça’dan dilimize geçerek yerleşmiş sözcüklerden biri olan ‘*eser*’in sözlükteki ve günlük hayatta kullandığımız Türkçe karşılıklarını ‘*iz*’, ‘*işaret*’, ‘*belirti*’ ve ‘*im*’ gibi sözcükler oluşturmaktadır. Dolayısıyla, eser kavramı gözle görülebilen, elle tutulabilen, kısaca duyularımızla algılanabilen şeyleri ifade eder. Az veya çok belirli olan, yani insan tarafından algılanabilir olan şeyler eseri oluşturmaktadır. Oysa hukukta eser, günlük kullanımından farklı bir anlam yüklenen kavramlardan birini oluşturur. Hukuki anlamda ‘*fikrî ürün*’ ve ‘*eser*’ kavramları çoğu kez biri diğerinin yerine kullanılan iki ayrı mefhumdur. Eser, bireyin fikrî mesaisinin ürünüdür. O halde fikrî hukuk bakımından *eser*, ‘*kişinin sadece fikrî faaliyeti sonucu ortaya koyduğu ve hukuki bakımdan değer ifade eden neticelerdir*’ şeklinde tanımlanabilir. Eser terimi yerine bazen ‘*fikrî eser*’ veya ‘*fikir ve sanat eseri*’ deyimleri de kullanılmaktadır (Ateş, 2003, s.55-56). Ancak bir eserin fikrî eser olabilmesi için belirli unsurları içermesi gerekmektedir.

1.2.4.1.Fikrî Eserin Unsurları

Fikrî hukuk anlamında eser sayılabilmenin şartlarından ilkine ‘sübjektif unsur’ veya ‘esasa ilişkin şart’, ikincisine ise ‘objektif unsur’ veya ‘şekle ilişkin şart’ denilmektedir. Bu unsurlar bir eserin mevcudiyeti için kurucu nitelik arz ederler (Ateş, 2003, s.57).

I. Sübjektif Unsur (Esasa İlişkin Şart)

Eserin esasa ilişkin bir şartı olan sübjektif unsur, eserin ‘olmazsa olmaz’ bir vasfıdır. Sübjektif unsur, eserde bulunması gereken eser sahibi ile ilgili bir niteliği ifade eder. Dolayısıyla, bu unsuru eserde aranacak ‘kişisel nitelik’ olarak da ifade etmek mümkündür (Ateş, 2003, s.57). Bir fikrî ürünün fikrî eser olarak kabul edilebilmesi için

eseri meydana getiren kişinin özelliğini taşıması gerekir. Bir eserin, sahibinin özelliğini taşıması için bağımsız bir fikrî çalışma ürünü olması ve sahibinin yaratıcı gücünü yansıtabilmesi gerekmektedir (Tanrıverdi, 2007, s.18).

II. Objektif Unsur (Şekle İlişkin Şart)

Bir fikrî ürünün eser olarak kabul edilebilmesi için her şeyden önce insan duygularıyla, doğrudan ya da dolaylı olarak idrak edilebilir olması gerekir. Buna karşılık, fikrin mutlaka bir cisme bürünmesi de aranmaz. Sözgelimi bir hocanın anlattığı ders, öğrenciler tarafından algılanılabilir niteliktedir. Bu durumda söz veya ses dalgası bir cisme bürünmeden de idrak edilebilir. Özetle, idrak edilebilir seviyede belirginleşen ya da dış dünyaya yansıyan fikirler objektif şartı karşılamış demektir. Bu nedenle de bu tür fikrî ürünler eser korumasından faydalanır (Suluk, 2004, s.49).

Başka bir ifadeyle, bir fikir ve sanat ürününün hukuki anlamda ‘eser’ olarak nitelendirilmesi ve dolayısıyla hukuki himayeden yararlanılabilmesi için, söz konusu ürünün hukuk kurallarıyla öngörülmüş olan düşünceyi ifade formatlarından birine dâhil olması gerekir. Bu bakımdan denilebilir ki, bir ürün önemli ölçüde hususiyet arz eden bir fikrî mesainin neticesi de olsa, vücuda getiren kimse kendi iradesiyle bu ürüne ‘eser’ niteliği bahşedemez. Önemli olan ortaya konan ürünün hukuk kurallarına göre eser olarak nitelendirilmesidir (Ateş, 2003, s.60-61). Çalışmanın bundan sonraki bölümünde bu kurallara yer verilecektir.

1.2.5.Çeşitleri

FMH, genel anlamda iki ayrı şeklide ifade edilmektedir: Ahlaki Haklar (kişisel manevi haklar) ve Ekonomik Haklar (mali haklar).

Ahlaki FMH: Yazarın, mucidin adının, onur ve şöhretinin, çalışmanın bütünlüğünün korunması hakkıdır. Ahlaki FMH devrolunamaz ve miras bırakılamaz. Örneğin, Yaşar Kemal ‘Ben vasiyet bırakıyorum; ben öldükten sonra benim kitaplarımın yazarı oğlumdur.’diyemez.

Ekonomik FMH: Yaratıcı aktivitenin ürünü olan, eseri ya da yeniliği kullanma, çoğaltma, dağıtma, değiştirme gibi haklardır. Yani becerilerin, yaratıcılığın, kaynakların ve teknolojinin elde edilebilirliğini ve kontrolünü mümkün kılan; mucide ya da lisans

sahibine rekabet üstünlüğü ve gelir avantajı sağlayan meşru hakların toplamıdır.Ekonomik FMH yasal bir çerçevede hukuksal metinlerle korunur (Güvel, 2005, s.89).Bu haklar iki alt dala ayrılır: Fikir ve Sanat Eserleri Hakları, Sınaî Mülkiyet Hakları.

1.2.5.1.Fikir ve Sanat Eserleri Hakları

Ülkemizde Fikir ve Sanat Eserleri, 5.12.1951 tarihli ve 5846 sayılı FSEK ile korunmaktadır. Bu kanunun amacı, fikir ve sanat eserlerini meydana getiren eser sahipleri ile bu eserleri icra eden veya yorumlayan icracı sanatçıların, seslerin ilk tespitini yapan fonogram yayımcıları ile filmlerin ilk tespitini gerçekleştiren yapımcıların ve radyo-televizyon kuruluşlarının ürünleri üzerindeki manevi ve mali haklarını belirlemektir. Ayrıca bu hakları korumak, bu ürünlerden yaralanma şartlarını düzenlemek, öngörülen esas ve usullere aykırı yaralanma halinde yaptırımları tespit etmektir (Ateş, 2003,s.433).

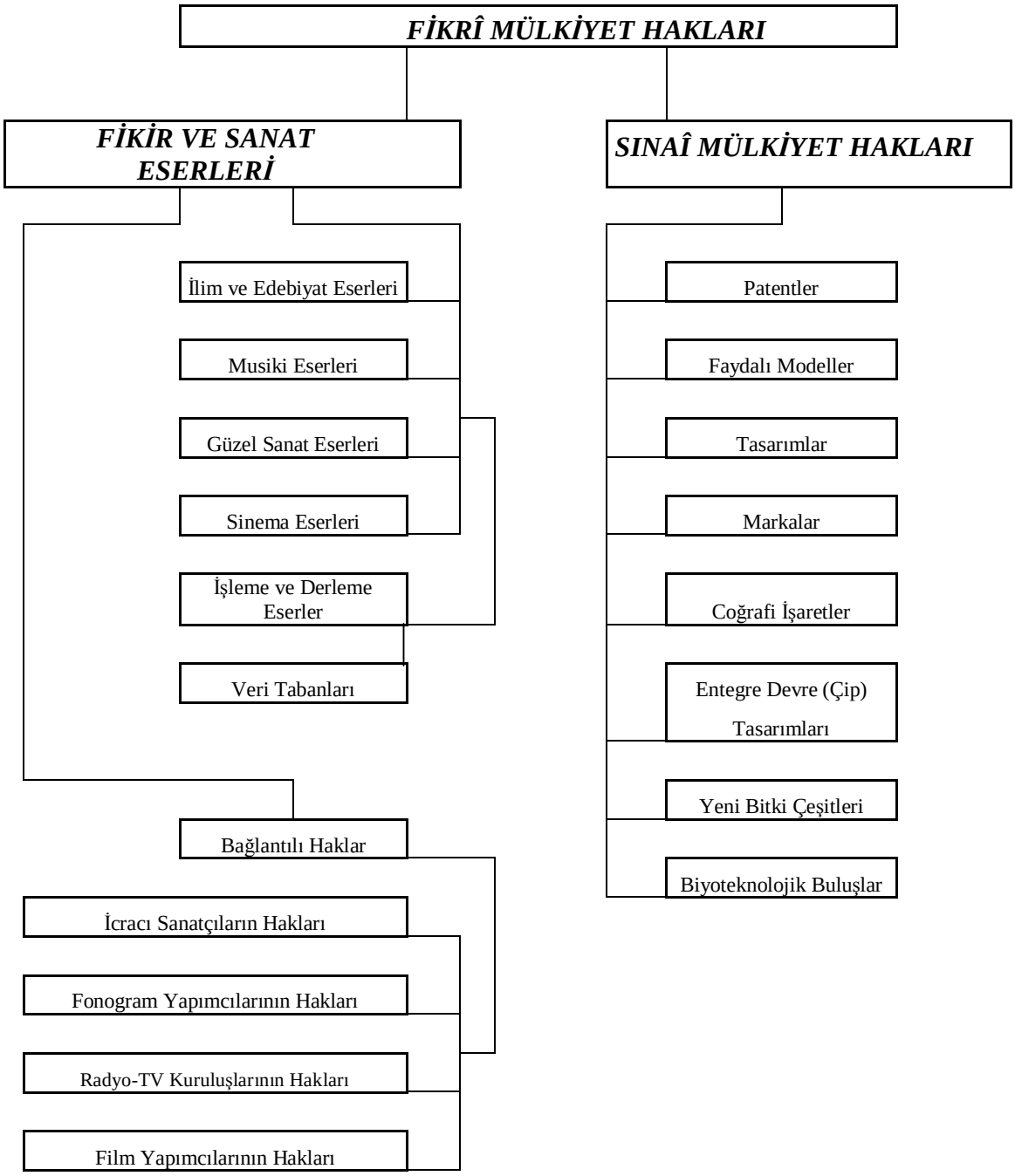
Bir fikrî ürünün eser olarak korunabilmesi için; i) FSEK'te öngörülen eser türlerinden birine dâhil olması, ii) Sahibinin hususiyetini taşıması, iii) Fikrî çabanın bir ürünü ve sahibinin hususiyetini yansıtacak düzeyde şekillenmiş olması gerekir (Suluk, 2004, s.45).

FSEK'deki ifade ile fikir ve sanat eserleri hakları şu şekilde tanımlanmaktadır:

'Sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar ve sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsulleri üzerinde sahip olunabilecek maddi ve manevi hakların tamamını ifade eden günümüzde hem ulusal hem de uluslararası kuruluşlarca güvence ve koruma altına alınan bir kavramdır.' (Uzun, 2004, s.1).

Tablo 1.1.

Fikrî Mülkiyet Hakları Çeşitleri

Kaynak: Suluk, 2004, s.30

Tablo 1.1 FMH çeşitlerini ifade etmektedir. FSEK'te fikir ve sanat eserlerine ilişkin ilk olarak şöyle bir ayrım yapılmıştır: İlim ve Edebiyat Eserleri, Musiki Eserleri, Güzel Sanat Eserleri, Sinema Eserleri. Bu ayrıma daha sonra İşlemeler ve Derlemeler ile Veri Tabanları eklenmiştir.

a) İlim ve Edebiyat Eserleri

FSEK'e göre ilim ve edebiyat eserleri şunlardır: Herhangi bir şekilde dil ve yazı ile ifade olunan eserler ve her biçim altında ifade edilen bilgisayar programları ve bir sonraki aşamada program sonucu doğurması koşuluyla bunların hazırlık tasarımları; her nevi rakıslar, yazılı koreografi eserleri, pandomimalar ve buna benzer sözsüz sahne eserleri; bedii (estetik) vasfı bulunmayan her nevi teknik ve ilmi mahiyette fotoğraf eserleriyle, her nevi haritalar, planlar, projeler, krokiler, resimler, coğrafya ve topografyaya ait maket ve benzerleri, her çeşit mimarlık ve şehircilik tasarım ve projeleri, mimari maketler, endüstri, çevre ve sahne tasarım ve projeleri (Ateş, 2003, s.434).

İlim ve Edebiyat Eserlerinin korunmaları için öğretici nitelikte olmaları aranır. Bu eserlerde dilin kullanılışı, tekniğin oluşturulma biçimi ve düşüncelerin açıklanış şekli korunur (Suluk, 2004, s.53).

b) Musiki Eserleri

FSEK'e göre musiki eserleri, her nevi sözlü ve sözsüz bestelerdir (Ateş, 2003, s.435). Bu hüküm, işlevsel bir tanımı içermediği gibi musiki eserlerinin çeşitlerini de açıklamamaktadır. Musiki eserleri, bir düşünceyi, duyguyu sesle ifade eden ve duyma yolu ile algılanan fikir ürünleridir. Bu eserlerde koruma için sesin kaynağı önem taşımaz. Kaynak insan sesi olabileceği gibi bir alet de olabilir. Yeter ki, ses insanın fikrî bir çabasının ürünü olsun (Suluk, 2004, s.57).

c) Güzel Sanat Eserleri

FSEK güzel sanat eserlerini estetik değere sahip olan, yağlı ve sulu boya tablolar, her türlü resimler, desenler, pasteller, gravürler, güzel yazılar ve tezhipler, kazıma, oyma, kakma veya benzeri usullerle, maden, taş ağaç veya diğer maddelerle çizilen veya tespit edilen eserler kaligrafi, serigrafı; heykeller, kabartmalar ve oymalar; mimarlık eserleri; el işleri ve küçük sanat eserleri, minyatürler, süsleme sanatı ürünleri ile tekstil; fotografik eserler ve slâytlar; grafik eserler; karikatür eserleri; her türlü tiplemeler şeklinde ifade etmiştir (Ateş, 2003, s.435).

d) Sinema Eserleri

Sinema eserlerinde ifade aracı hareketli görüntüler, yani hareketli resimlerdir. Tek tek resimlerde veya fotoğraflarda bir hareket veya canlılık niteliği yoktur (Suluk, 2004, s.59). FSEK'e göre koruma kapsamına giren sinema eserleri şunlardır: Her nevi bedii (estetik), ilmi, öğretici veya teknik mahiyette olan veya günlük olayları tespit eden filmler veya sinema filmleri gibi, tespit edildiği materyale bakılmaksızın, elektronik veya mekanik veya benzeri araçlarla gösterilebilen, sesli veya sessiz, birbiriyle ilişkili hareketli görüntüler (Ateş, 2003, s.435).

e) İşlenmeler ve Derlemeler

Bir eser ne kadar özgün olursa olsun, az ya da çok önceki eserlerden faydalanılmak suretiyle meydana getirilir. Ancak her eserin kendinden önceki eserlere bağlılık derecesi birbirinden farklıdır. Bu bağlılık esinlenme derecesinde kalmışsa sonraki eser müstakil, yani orijinal bir eser kabul edilir. Bir eser başka bir esere nispetle müstakil bir mahiyet arz etmiyorsa o zaman ya işlenme eser ya da intihal söz konusudur. Müstakil eser, şekil ve içerik itibariyle bir bütünlük teşkil eden, kendine has özellikleri bulunan bir fikrî üründür. Buna karşılık bir müstakil eserin yeni bir şekle sokulması işlemedir. İşleme eser, sahibinin hususiyetini taşımakla birlikte orijinal esere bağımlıdır. İşlenme, sahibinin hususiyetini taşıdığı için, müstakil bir eser olarak korunmasa da işlenme eser şeklinde korunmaktadır (Suluk, 2004, s.61).

FSEK'e göre işlenme eser; 'diğer bir eserden istifade suretiyle vücuda getirilip de bu esere nispetle müstakil olmayanve işleyenin hususiyetini taşıyan fikir ve sanat mahsulü…' şeklinde tanımlanmıştır. Derleme eser ise;'özgün eser üzerindeki haklar saklı kalmak kaydıyla, ansiklopediler ve antolojiler gibi muhtevası seçme ve düzenlemelerden oluşan ve bir düşünce yaratıcılığı olan eser' şeklinde tanımlanmıştır (Suluk, 2004, s.61).

f) Veri tabanları

Veri tabanı (database), sistematik bir şekilde organize edilmiş, elektronik veya diğer yollarla bağımsız biçimde erişilebilir veri veya diğer materyallerden oluşan derlemedir. Bir veri tabanı eğer sahibinin hususiyetini taşıyorsa, yani veri ve

materyallerin sistematize edilişi sahibinin hususiyetini yansıtıyorsa bunlar işlenme eser olarak korunur (Suluk, 2004, s.37-38).

Sonuç olarak, fikir ve sanat eserleri oluşturan kişiler belirli yasalarla korunmaktadır.Eseri oluşturan kişinin korunmasının yanı sıra, o eseri tanıtan, yorumlayan ya da meydana gelmesi için yatırım yapan kişilerin de koruma kapsamına alınması gerekmektedir. Bunlar her ne kadar ortaya bir eser koymamışlarsa da bir eserin meydana gelmesine, toplumda yaygınlaşmasına bir şekilde müdahil ve yardımcı olmuşlardır. Kısacası bunlar fikir ve sanata katkıda bulunmuşlardır. İşte bu düşüncelerden hareket eden kanun koyucular bir takım düzenlemelere giderek, eser sahibinin haklarını saklı tutarak, **bağlantılı haklar (veya komşu haklar)** adıyla katkı sağlayan bu kişilere bir takım haklar tanımıştır (Suluk, 2004, s.107-108). Bu haklar; **icracı sanatçıların hakları, fonogram(plak) yapımcılarının hakları, radyo-tv kuruşlarının hakları ve film yapımcılarının hakları** şeklindedir.Komşu haklar, eser sahibinin 'maddi ve manevi haklarına halel getirmemek' koşulu ile vardır ve ancak bu koşula uygun olarak kullanılabilirler. Şöyle ki, eser sahibinin izni olmadan eser icra edilemez, radyo ve televizyonda yayınlanamaz (Tekinalp, 1999, s.13).

1.2.5.2.Sınaî Mülkiyet Hakları

FMH'na ilişkin bir diğer ayrım Sınaî Mülkiyet Haklarıdır. Sınaî mülkiyet, şu şekilde tanımlanabilir:

Sanayide ve tarımdaki buluşların, yeniliklerin, yeni tasarımların ve özgün çalışmaların ilk uygulayıcıları adına ticaret alanında üretilen ve satılan malların üzerindeki, üreticisinin veya satıcısının ayırt edilmesini sağlayacak işaretlerin sahipleri adına kayıt edilmesini ve böylece ilk uygulayıcıların ürünü üretme ve satma hakkına belirli bir süre sahip olmalarını sağlayan gayri maddi bir haktır (Uzun, 2004, s.1).

Fikir ve sanat eserlerine ilişkin haklar, eser oluşturulduğunda kendiliğinden doğarlar. Ancak sınaî mülkiyet kavramı içerisindeki eserlerin korunması için tescil ettirilmeleri gerekmektedir. Sınaî mülkiyet hakları, bu eserlerin korunmasına yönelik çeşitli tescil imkânlarını ifade eder. Tablo 1.1'de de belirtildiği üzere; patentler, faydalı modeller, tasarımlar, markalar, coğrafi işaretler, entegre devre (çip) tasarımları, yeni bitki çeşitleri ve biyoteknolojik buluşlarsınaî mülkiyet haklarını oluşturmaktadır.

a) Patentler (Patent Rights)

Geniş anlamda patent, hem buluş üzerindeki tekel niteliğindeki hakkı hem de bu hakkı ispatlayan belgeyi ifade eder. Günlük kullanımda patent terimi bazen buluş bazen buluşun korunduğunu gösteren patent belgesibazı durumlarda da her ikisi için kullanılır. Doğru kullanım şekli ise buluşlara verilen belgeye patent denmesidir (Suluk, 2004, s.31).

Patentin konusunu buluş oluşturur. Buluş, bir sorunu çözen bir kural, bir formül, bir teori, yani genel anlamda öğretidir. Buluş teknik alana ait bir çözümdür. Edebiyat, sanat ve ekonomi gibi teknik alan dışına ait zihinsel faaliyetler bir formül ortaya çıkarsa da (mesela talep elastikiyetine ilişkin bir formül gibi) buluş sayılmaz. Buna göre buluş, bir beşeri gereksinim olarak ortaya çıkan soruna teknik alana giren, uygulanabilir bir öğreti ile çözüm getiren, fikrî bir üründür (Tekinalp, 1999, s.497). Bir buluşa patent verilebilmesi için o buluşun; i)yeni, ii)buluş basamağını aşmış ve iii)sanayiye uygulanabilir olması gerekir (Suluk, 2004, s.31).

Patentler temelde zaman itibariyle, ülkesellik ilkesi gereğince ve eylemlerin niteliği yönünden sınırlamalara tabidir.Zaman itibariyle sınırlama; patent haklarının süreli olduğunu ifade eder. Süre bitince, koruma da sona erer ve patent serbest bir hale gelir. Serbest hale gelen bir patenti, herkes patent sahibinin izni olmadan kullanabilir, ondan yararlanabilir (Tanrıverdi, 2007, s.27). İncelenerek verilen patentin süresi yirmi, incelemesiz verilen patentin süresi yedi yıldır (Tekinalp, 1999, s.563).

Ülkesellik gereği sınırlama, ülkemizde patent haklarının korunması hakkında kanun hükmünde kararname (PatKHK) çerçevesinde ‘Bu kanun hükmünde kararname ile sağlanan korumadan Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde ikametgâhı olan veya sınaî veya ticari faaliyette bulunan gerçek veya tüzel kişiler veya Paris Sözleşmesi hükümleri dâhilinde başvuru hakkına sahip kişiler yararlanır.’ şeklinde belirtilmiştir (Tanrıverdi, 2007, s.27).

Eylemlerin niteliği yönünden sınırlama, bazı izinsiz kullanma hallerinin patent hakkını ihlal etmediğini, bu eylemlerin patent hakkının kapsamı dışında kaldığını belirtmektedir. Bu haller şunlardır:sınaî ve ticari bir amaç taşımayan ve özel maksatlarda sınırlı kalan kullanma ve uygulamalar; deneme amaçlı eylemler;

eczanelerde reçetelere göre ilaç hazırlanması, uluslararası trafik serbestîsinin gereği olarak araçların kullanılmasıdır (Tekinalp, 1999, s.563-564).

b) Faydalı Modeller (Utility Models/Petty Patents)

'Küçük buluş' ve 'küçük patent' diye anılan faydalı model, basit formüllere ve ilkelere dayanan, bazı gereksinimlere cevap veren, teknik çözümlerdir. Mesela; ayak tabanının çökme noktalarına göre imal edilmiş bir terlik; büyük bir sayfanın altına konulup okunabileceği bir büyüteç gibi (Tekinalp, 1999, s.17). Patentlerden farklı olarak faydalı model korumasından yararlanacak buluşlarda buluş basamağını aşma şartı aranmaz. Bazı buluşlar, buluş basamağını aşamadığından patent korumasından mahrum kalır. İşte buluş basamağını, aşamayan ama yeni ve sanayiye uygulanabilen buluşlar, faydalı model şeklinde koruma görür (Suluk, 2004, s.32-33).

Faydalı model koruması patent korumasını tamamlar niteliktedir. Küçük buluşlara, patentlere oranla daha ucuz, hızlı ve basit bir tescil sistemi öngörülerek faydalı model koruması sağlanmaktadır (Suluk, 2004, s.32).

c) Tasarımlar (Desings)

'Endüstriyel tasarım' kavramı için de kullanılan tasarımlar, bir ürünün veya onun bir kısmının görmek veya dokunmak gibi insan duygularıyla fark edilen görünümüdür. Görünüm, ürünü veya onun üstündeki süslemeyi oluşturan çizgilerin, özel şekillerin, çevre çizgisinin, renklerin, biçimin ve/veya malzemenin sonucudur (Tekinalp, 1999, s.17).

Patent ve faydalı model mevzuatıyla sanayide elde edilen faydalı avantajlar/ilerlemeler korunurken, tasarım mevzuatıyla ürünlerin görünümündeki yenilikler korunmaktadır. Diğer bir deyişle, patent ve faydalı model hukuku ürünlerin özgün üretim tekniklerini, tasarım hukuku ise ürünlerin özgün şekillerini konu alır. Bu durumda tasarımlar ürünün görünümü; faydalı modeller (ve patentler) ise ürünün çalışma prensibiyle ilgili kavramlardır (Suluk, 2004, s.33).

d) Markalar (Trademarks)

Markabir teşebbüsün mal ve hizmetlerini bir başka teşebbüsün mal ve hizmetlerinden ayırt etmeyi sağlaması koşulu ile her türlü işarettir (Tekinalp, 1999, s.24). Ticaret erbabı, bazen kendilerini bazen de ürün ve hizmetlerini başkalarından ayırt etmek için bir takım ayırt edici ad ve işaretler kullanır. Bu bağlamda tanıtıcı işaretler, adlar veya tanıtıcı unsurlar olarak nitelenen ayırt edici ad ve işaretler kişinin adını, tüzel kişinin unvanını, bir ürün veya hizmetin orijinini (kaynağını) tanıtan işaretlerdir (Suluk, 2004, s.34). Marka üzerindeki hak, sahibine izni olmadan markanın kullanılmasını önleme yetkisini veren ayni etkileri olan mutlak bir haktır (Tekinalp, 1999, s.24). Markaların; ticaret (mal) markası, hizmet markası, bireysel (ferdi) marka, garanti markası ve ortak marka, tanınmış markalar, vekil (temsilci) markası ve topluluk markası olmak üzere çeşitli sınıflandırmaları söz konusudur (Tekinalp, 1999, 341-346).

e) Coğrafi İşaretler

Coğrafi işaretler, bir ürünün hangi ülke, yöre veya bölgeden kaynaklandığını tanıtmaya yarar (Suluk, 2004, s.35). Daha geniş bir ifadeyle, bir malın coğrafi kökenini gösteren veya kullanılan bir unsur, madde, motif, malzeme ya da usul sebebiyle bir alana, yöreye, bölgeye yahut ülkeye yollamada bulunarak o mala istek ve güven duyulmasını sağlayan coğrafi bir ad veya işaret olarak da tanımlanabilir (Tekinalp, 1999, s.24).

Coğrafi işaret, menşe adı ve mahreç işareti olarak ikiye ayrılır. Menşe adından, Fransa Şarabı ve Amasya Elması gibi belli bir yöre, bölge veya ülkede ürünün tüm üretim sürecinin gerçekleştirildiği yerler anlaşılır. Fransız Şarabı sadece Fransa'da üretilebilir. Bir ürün başka bir yerde üretilse dahi eğer üretim sürecinde belli bir alan, yöre veya ülkedeki üretim usulleri kullanılırsa mahreç işaretinden söz edilir. Söz gelimi Isparta Halısı, Isparta'da belirlenen üretim usulü, özellikleri (ilmik sayısı, kullanılan iplik vs.) ile İstanbul'da da üretilebilir. Dolayısıyla usulüne uygun İstanbul'da üretilen halı için de Isparta Halısı mahreç işareti kullanılabilecektir (Suluk, 2004, s.35).

f) Entegre Devre (Çip) Tasarımları

Son yıllarda teknolojinin hızlı gelişimiyle birlikte yeni FMH'nın tanınması, eskiden tanınanların ise yeni gelişmelere uyarlanması gündeme gelmiştir. Bu bağlamda

özellikle 20.yy'ın ikinci yarısındaki teknolojik gelişmelerçipler, bilgisayar programları ve internet gibi yeni kavramların doğumuna, buna bağlı olarak da kanun koyucuların yeni FMH'nı tanımalarına yol açmıştır. Entegre devre (çip) tasarımları da bunlardan biridir.

Çip tasarımlarını ifade etmek için yarı iletkenlerin topografyaları, entegre devreler, yonga ve düzen/plan tasarımı gibi terimler de kullanılmaktadır. Entegre devreler, birbiri üzerine gelen katmanlar şeklindedir. Her katman bir görüntü verir. Entegre devre topografyası ise entegre devreyi oluşturan tabakaların üç boyutlu dizilimini gösteren ve herhangi bir şekilde sabitlenmiş görüntüler dizisidir (Suluk, 2004, s.35-36).

g) Yeni Bitki Çeşitleri

Yeni bitki çeşitlerine ilişkin haklar, ıslahçı hakları olarak da bilinir. Bu düzenlemeye göre yeni, farklı, yeknesak ve durulmuş olduğu tespit edilen bitki çeşitleri korumadan yararlanacaktır. Bu durumda yeni bir bitki çeşidini ıslah eden veya bulan ve geliştiren kişi korumadan faydalanacaktır (Suluk, 2004, s.38)

h) Biyoteknolojik Buluşlar

Biyoteknoloji bitki, hayvan ve mikroorganizmalar veya bunlardan elde edilen biyolojik araç, sistem ve yöntemler kullanılarak endüstriyel ürün elde etme amaçlı disiplinler arası bir uygulama alanıdır. Özellikle gıda, kimya, tıp, tarım, ormancılık ve çevre alanlarında biyoteknolojik uygulamalara başvurulmaktadır. Bugün patentin koruma şartlarını yerine getiren biyoteknolojik buluşlara patent belgesi verilmektedir (Suluk, 2004, s.39).

Son olarak **'ticari sırlar'** da sınaî mülkiyet hakları içerisinde yer almaktadır. Ticari sırlar, günümüz bilgi çağında bir ülkenin kalkınmasında büyük önem taşımaktadır. Çünkü ekonomide işe yarar bilgileri üretenler, buluş yapanlar bu bilgileri dilerlerse toplumla paylaşır ve buluşuna patent belgesi alarak koruma sağlar. Ya da bilgiyi olabildiğince uzun süre gizli tutar ve sadece kendisi yararlanırlar. Bu bağlamda ticari sırlar da bir sınaî mülkiyet hakkı olarak ele alınmaktadır. (Suluk, 2004, s.39).

Sınaî mülkiyet hakları çeşitlerine ilişkin olarak farklı koruma süreleri sözkonusudur.Patent belgesi 20 yıl süreye sahiptir. Bu süre dolduktan sonra buluş

kamuya mal olur. Faydalı model belgesinin ömrü 10 yıldır. Endüstriyel tasarım belgesinin ömrü 5-15 yıldır. Markaların ömrü sonsuzdur. Coğrafi işaretlerin ve ticari sırların da ömrü sonsuzdur(Suluk, 2004, s.30-41).

Sınaî mülkiyet haklarının işleyiş yapısını özetlemek istersek; bir sandalyenin çalışma prensibini korumak, patent ve faydalı model belgesiyle; görünümünü korumak endüstriyel tasarım belgesiyle; kaynağını belirtmek ise marka belgesiyle mümkündür (Güvel, 2005, s.90).

İKİNCİ BÖLÜM

FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI VE EKONOMİK BÜYÜME

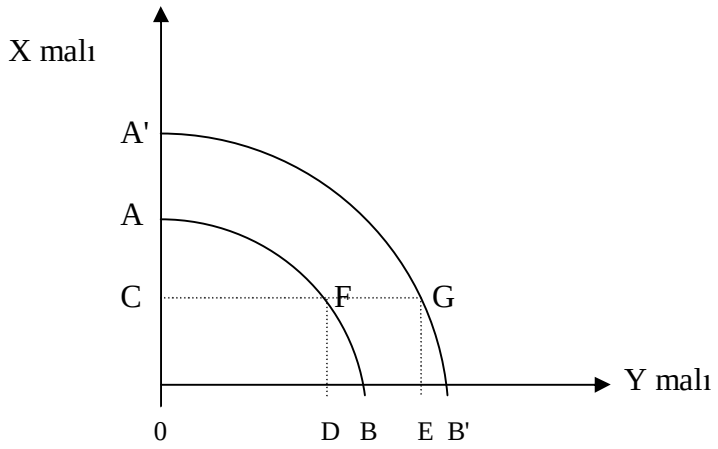
FMH ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi anlayabilmek için öncelikle '*ekonomik (iktisadi) büyüme*'nin neyi ifade ettiğini açıklamak gerekmektedir. Bu bölümde ekonomik büyüme kavramının tanımı ve koşullarına; FMH'nı korumanın önemine; FMH, AR-GE faaliyetleri ve ekonomik büyüme ilişkisine; FMH korumasının ölçüm yöntemlerine; FMH'nın, AR-GE faaliyetleri ve ekonomik büyüme üzerine etkileri ile ilgili ampirik çalışmalara ve literatür taramasına yer verilecektir.

2.1.Ekonomik (İktisadi) Büyüme

2.1.1.Tanımı

İktisadi büyüme, bir ülkede, belli bir dönemde (genellikle 1 yıl) üretilen tüm mal ve hizmetlerin parasal ifadesi olan GSYİH'da görülen artışa denilir. Bir ülkenin iktisadi büyümesi iki şekilde meydana gelir. Birincisi, tam istihdamın altında kullanılan iktisadi kaynakların daha etkin kullanılmaya başlanması yoluyla büyümenin gerçekleştirilmesi; ikincisi, tam istihdamda kullanılan kaynak miktarına yenilerinin eklenmesi yoluyla iktisadi büyümenin gerçekleştirilmesidir.

İktisadi büyüme teorilerinin temel uğraşı alanı, ikinci durumda yani tam istihdamda ortaya çıkan ekonomik büyümedir. Burada ekonomik büyüme, ekonominin gövdesiyle genişlemesi, yani, doğal kaynak, emek, sermaye ve teknoloji gibi faktör girdilerinden bir veya birkaçının artması sonucunda meydana gelen hâsıla çoğalmasıdır. Bu anlamda iktisadi büyüme, tam istihdam varsayımı altında üretim kapasitesinin genişlemesidir. Bu şekilde meydana gelen iktisadi büyüme, üretim olanakları eğrisinin sağa doğru kaymasını göstermektedir.

*Şekil 2.1.*İktisadi Büyüme

Kaynak: Kaynak, 2007, s.52

Şekil 2.1'de yer alan AB üretim olanakları eğrisi henüz iktisadi büyümenin meydana gelmediği durumda ülkenin üretebileceği mal bileşimlerini gösterirken; A'B' üretim olanakları eğrisi, iktisadi büyüme meydana geldikten sonraki değişmeyi ifade etmektedir. Şekilde ele alınan ülke, iktisadi büyüme öncesi durumda, sahip olduğu iktisadi kaynakların tamamını mevcut en iyi teknolojiden yararlanarak kullandığında, örneğin, F tercihiyle 0C kadar X, 0D kadar Y malından üretebilirken ve böylece elde ettiği gayri safi milli hasıla $GSYİH_t$ iken; iktisadi büyüme gerçekleştikten sonra G tercihiyle X malından hiçbir özveride bulunmaksızın DE kadar daha fazla Y malından üretilebilecek, dolayısıyla elde ettiği gayrisafi milli hasıla da $GSYİH_{t+1}$'e yükselecektir. İktisadi büyümenin anlamı, toplumun yaşam düzeyinin yükseltilmesi, yani, kişi başına daha fazla hasılanın meydana getirilmesi ve böylece toplumun mal ve hizmet talebindeki artışların karşılanmasıdır. Üretim kapasitesinin genişletilmediği bir tam istihdam durumunda, yani, üretim olanakları eğrisinin sağa doğru kaymadığı bir durumda bir malın üretiminin artması, ancak diğer bir malın üretiminin azaltılması yoluyla olanaklıdır. Oysa iktisadi büyüme gerçekleştiğinde bir malın üretiminin artabilmesi için diğer malların üretimlerinin azaltılması gerekmez. Böyle bir durumda, toplumda yer alan kişilerin yaşam standartları, diğer malların üretimlerine hiç dokunmadan bazı malların üretimlerinin çoğaltılmasıyla yükseltilmektedir.

Reel GSYİH rakamları, fiyat artışlarından arındırılmış bir şekilde sabit fiyatlar üzerinden hesaplanır. Bu şekilde elde edilen GSYİH'da meydana gelen artışın baz yıla

bölünüp 100 ile çarpılmasından elde edilen değere ise gayrisafi ya da brüt büyüme oranı denir. En basit şekliyle, 1 yıl içinde gayrisafi büyüme oranı aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$g= \frac{GSYİHt+1-GSYİHt}{GSYİHt} x\ 100$$

Burada:

g : Gayrisafi büyüme oranını,

$GSYİH_t$: t yılına ait gayrisafi yurtiçi hasılayı,

$GSYİH_{t+1}$: t+1 yılına ait gayrisafi yurtiçi hasılayı ifade etmektedir.

Diğer taraftan, safi (net) büyüme oranı ise aşağıdaki gibi bulunur:

$$g'= \frac{GSYİHt+1-GSYİHt}{GSYİHt} x100 - \frac{Nt+1-Nt}{Nt} x100$$

Burada:

g' : safi büyüme oranını,

N_t : t yılına ait nüfusu,

N_{t+1}: t+1 yılına ait nüfusu ifade etmektedir.

Gayrisafi büyüme oranı, yalnızca ekonomide meydana gelen üretim artışındaki yüzde gelişmeyi gösterirken, safi büyüme oranı ekonomide nüfus başına artıştaki üretim genişlemesini, bir başka deyişle, nüfus başına verimlilikteki değişimi gösterir. Ekonominin gerçek gücündeki gelişmeyi gözleyebilmek bakımından önemli olan safi büyüme oranıdır (Kaynak, 2007, s.51-55).

2.1.2.Ön Koşulları

Ekonomik büyümenin en temel ön koşulu uygun teşvik sistemidir. Teşviklerin yaratılmasında üç kurum temeldir. Bunlar,

i. piyasalar,
ii. mülkiyet hakları,
iii. parasal değişimdir.

Piyasalar, alıcıların ve satıcıların bilgilenmesini ve birbirleriyle iş yapmalarını sağlamaktadır. Piyasa fiyatları, alıcı ve satıcılara talep ve arz ettikleri miktarları arttırmaları ya da azaltmaları için sinyal göndermektedir. Piyasalar insanların uzmanlaşmalarını, ticarette bulunmalarını, tasarruf ve yatırım yapmalarını

sağlamaktadır. Ancak piyasaların iyi işlemesi için mülkiyet haklarına ve parasal değişime ihtiyaç vardır. Açıkça düzenlenmiş ve güçlendirilmiş mülkiyet hakları insanlara kazandığı gelirlerin ve tasarruflarının kaprisli bir hükümet tarafından müsadere edilemeyeceği güvencesini verir.

Büyümenin temel kaynakları,

i. tasarruf ve yeni sermaye yatırımları (fiziki sermaye yatırımları),
ii. beşeri sermaye yatırımları,
iii. AR-GE yatırımlarını ifade eden yeni teknolojilerin bulunmasıdır.

Tasarruf ve yeni sermaye yatırımı emek başına sermaye miktarını ve beşeri prodüktiviteyi arttırır. İnsanda beceri ve bilgi birikimini arttıran beşeri sermaye ekonomik büyümenin en temel kaynağıdır. Beşeri sermaye hem artan prodüktivitenin hem de teknolojik ilerlemenin temel taşıdır. Tasarruf, yeni sermaye yatırımı ve beşeri sermaye birikimi ekonomik büyümeye büyük bir katkı yapar. Ancak teknolojik gelişmenin (yeni teknolojilerin bulunması, uygulanması ve yeni mallar) ekonomik büyümeye etkisi çok daha büyüktür (Parasız, 2003, s.10-12).

2.2.Fikrî Mülkiyet Haklarını Korumanın Önemi ve Fikrî Mülkiyet Hakları, AR-GE Faaliyetleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Küreselleşme süreci, ulusal ve bölgesel piyasaların birbirleriyle daha sıkı entegre olduğu ve karşılıklı ticaret ve yatırım ilişkileri ile teknoloji transferinde ülke hükümetlerinin etkisinin ve ulusal bariyerlerin azaldığı bir süreçtir (Maskus, 2004, s.42).Günümüzde üretimin ve piyasaların küreselleşmesi çerçevesinde sermayenin, malların ve hizmetlerin sınır aşan bir nitelik kazanması yanında iletişim ve bilgi teknolojilerinde de çok hızlı ilerlemeler yaşanmaktadır (Yüksel, 2004, s.9). İletişim ve bilgi teknolojilerindeki bu gelişmeler ‘bilgi ekonomisi’ kavramını da beraberinde getirmiştir. Bugün dünya ticaretine yön veren gelişmiş ülkelerin ekonomilerini ve ihracatlarını bilgi ekonomisinin ürünleri olan yazılım, müzik ve sinema gibi eserler, uluslararası niteliğe sahip markalı ürünler ve teknoloji yoğun ürünler oluşturmaktadır (DPT, 2007, s.3). Bu açıdan bilgi ekonomilerinin en önemli mal varlığı FMH’dır. Bu hakların korunması yaratıcı yeteneğin ve AR-GE odaklı yeni teknoloji yaratımının desteklenmesini sağladığı gibi, oluşturulan hukuki çerçeve ile yaratıcının eseri

üzerinden gelir kazanmasına olanak vererek ekonomik büyümeye de belirgin bir katkıda bulunmaktadır (Helvacıoğlu vd., 2004, s.485).

Çalışmanın bu bölümünde bilgi ekonomisinin önemli bir unsuru olan FMH'nın korunmasının önemine ve bu korumanın ülkelerin ekonomik büyümelerine olan etkilerine değinilecektir.

2.2.1. FMH'nı Korumanın Önemi

Fikrî ürünlerin en önemli özelliği '*rekabetçi olmamaları*'dır. Bir fikrî ürün bir kez üretilince, bu fikrî ürünün üretiminde kullanılan bilginin bilincinde olan herhangi bir kişi bu durumun avantajlarından yararlanır. Ayrıca bir kişinin bir yaratıcı düşünceden yararlanması, başka bir kişinin aynı yaratıcı düşünceden yararlanmasını engellemez. Fikrî ürünün rekabetçi olmaması beraberinde bu ürünün 'kısmen dışlanabilirlik' özelliğini getirir. Dışlanabilirlik özelliği, ürün sahiplerine ürettikleri üründen dolayı fayda elde etme imkânı verir. Fikrî ürünlerin kısmen dışlanabilirlik özelliği, ürünün yaratıcısının kullanıcılara yüklediği ücrettir. Ayrıca rekabetçi olmayan fikrî ürünlerin bir defa üretilmeleri yeterlidir. Bu durum üretimin artan getirili olacağını ifade etmektedir. Örneğin, Windows 2007 bilgisayar programının ilk kopyasının üretilebilmesi için çok yüksek maliyetler gerekirken, ürün bir kez üretildikten sonra ilave üretimler için ek bir maliyete gerek yoktur. Bu durum fikrî ürünlerin başlangıçta yalnızca sabit maliyetler (sıfır marjinal maliyet) ile üretilmeleri anlamına gelir. Sonuç olarak fikrî ürünler rekabetçi değildirler; bu ürünlerin rekabetçi olmamaları artan getiri ile üretilmelerini sağlar; artan getirinin söz konusu olması ise tam rekabeti engeller. Bu nedenle fikrî ürünlerin söz konusu olduğu piyasalarda aksak rekabet hâkimdir (Jones, 2007, s.74-78; Parasız, 2003, s.17-18).

Burada fikrî ürünlerin marjinal maliyetleri bu kadar düşükken, bu ürünlerin neden pahalıya satıldığı sorusu oluşmaktadır. Bu sorunun cevabı, bu ürünlerin piyasasında oluşan '*etkinsizlik*' ile açıklanmaktadır. Piyasa etkinliği, fiyatlarla marjinal maliyetin eşitlenmesi şeklinde tanımlanır. Fikrî ürünlerin üretiminin artan getiriye sahip olma özelliği, bu ürünlerin fiyatlarının marjinal maliyetlere eşitlenmesinin negatif karlarla sonuçlanmasını ifade etmektedir. Bir fikrî ürünün marjinal maliyeti sabitken, ürün bir kez üretildikten sonra ilave üretimlerde ürünün ortalama maliyeti düşmeye başlar. Ancak ortalama maliyet hiçbir zaman marjinal maliyetin altına düşmez. Ölçeğe

göre artan getiri koşullarında ortalama maliyet her zaman için marjinal maliyetten yüksektir. Dolayısıyla bir fikrî ürünün fiyatı hiçbir zaman marjinal maliyetine eşit olmaz. Bu nedenden dolayı fikrî ürünlerin ilk kopyaları çok düşük marjinal maliyetlere mal olurken, sonraki kopyaların fiyatı fikrî ürün sahibinin kar elde etmesi için ve sabit maliyetini telafi etmesi için marjinal maliyetinin üzerinde belirlenir. Sonuç olarak, fikrî ürün sahipleri yaratıcı fikirlerinden kar elde ettikleri ölçüde üretim yaparlar. Bu durum ise tam rekabetten uzaklaşmayı gerekli kılar (Jones, 2007, s.78-80). Bu nedenlerden dolayı yaratıcı fikirlerin sonuçları, yeterli düzeyde onu yaratanlara dönmediği takdirde, bu tür etkinlikte bulunma yönünde motivasyon azalacak veya tümüyle yok olacaktır. Bireyler emeklerini, sermayelerini ve zamanlarını üretici etkinliklere yöneltmekten uzaklaşacaklardır. Sonuçta verimlilik ve üretkenlik düşecektir (Yüksel, 2004, s.14).

Fikrî ürünler bu özelliklerinden dolayı günümüz küresel piyasalarında ekonomik büyümenin itici gücü olarak kabul edilmektedir. Giderek daha çok bilgiye dayanan günümüz ekonomisinin bütün piyasalarında başarılı şirket stratejilerinin kilit belirleyicisi FMH'nın korunmasıdır (Güvel, 2005, s.92). Bir ülkedeki FMH korumasına verilen önem, o ülkenin ekonomik gelişmişlik seviyesini ifade eder. Aynı zamanda FMH koruması, ülkelerin hukuki altyapılarına da bağlıdır (Braga vd., 2000, s.6-7). Bu konuda hukuki alt yapısı güçlü olan ülkeler ekonomik olarak daha hızlı büyüme eğilimindedirler. Bunun yanı sıra birçok gelişmiş ülkenin FMH'na ilişkin oluşturduğu politika reformları hem yeni teknolojilerin oluşmasıyla bu hakları korumaya yönelik araçların devamlı olarak gündemde olmasını, hem de küreselleşme sürecinde fikrî ürünlerin uluslararası anlamda yayılmasını mümkün hale getirmiştir. Böylece ülkelerin uyguladıkları fikrî mülkiyet politikaları ekonomik gelişmeyi hızlandırma ve yoksulluğu azaltma çabalarında önemli rol oynamaktadır (Fink ve Maskus, 2004, s.1-2; Maskus, 2004, s.42).

Günümüzde gelişen teknoloji ve özellikle siberalem üzerinden veri transferi, FMH ihlallerini ortaya çıkartmaktadır. Bu bağlamda hızlı ve kolay dosya transferi, yüksek kaliteli kopyalama ve kopyalanan materyalin sınır ötesi dağıtımı nedeniyle özellikle elektronik ortamda FMH'nın korunması ve kontrol edilmesi oldukça güçleşmektedir (Helvacıoğlu vd., 2004, s.486). Bu nedenlerden dolayı, FMH'nın korunması buluş yapma, yeni ürün geliştirme, özgün eserler yaratma gibi faaliyetlerin özendirilmesi, bu faaliyetleri yapanların motive edilmesi ve böylece ortaya çıkacak

ürünlerin günlük yaşama katılarak toplumun refahının yükseltilmesi açısından önemlidir (Yalçıner ve Kurt, 2004, s.64).

FMH korumasının iki temel işlevi vardır. Bunlardan birincisi tekel işlevi, ikincisi ise bilgi işlevidir. FMH'nın hak sahibine tanıdığı, başkalarının korunan ürünü/teknolojiyi üretme, kullanma ve pazarlama hakkını kısıtlayan hak tekel hakkıdır. Bu hak elde edilirken hak sahibi korumaya konu buluşu/ürünü ile ilgili tüm bilgileri koruma talep edilen ülkedeki kamu kurumuna ayrıntılı olarak bildirir. Ayrıntılı bilgiler konu hakkında bilgi sahibi olan kişilerin buluş/ürün konusunu üretme ya da uygulama konusunda ihtiyaç duyacağı tüm bilgilerdir. Böylece buluşa/ürüne ait tüm bilgiler açıklanmış olur. Korunan sadece bu açıklanan bilgilerdir. Açıklanmamış bilgi korunmaz. Kamu kurumu bu bilgileri inceledikten sonra korumaya değer bulur ise patent/faydalı model/endüstriyel tasarım vs. belgesi verir ve korumaya konu buluşa/ürüne/usule ilişkin bilgiyi yayınlar. Bu yayın kamunun bilgisine sunma anlamındadır. İşte bu kamunun bilgisine sunma FMH korumasının bilgi işlevini oluşturur. FMH korumasının 'tekel işlevi', 'bilgi işlevi' ile dengelenmektedir. FMH korumasının birbirine aykırı bu iki işlevinden 'tekel işlevi' buluş yapma/ürün geliştirme faaliyetlerini ödüllendirmekte ve özendirmekte; ikincisi ise AR-GE faaliyetlerinde hareket noktası oluşturup önceki buluşları daha ileriye götürmeyi kolaylaştırmakta ve hızlandırmaktadır (Yalçıner, 2004, s.81).

FMH koruması, bilgi ekonomisinde ülkeler için giderek daha önemli hale gelmektedir. Özellikle 1995 yılında uygulamaya konulan TRIPS Sözleşmesinden sonra ve artan küreselleşme süreciyle beraber ülkeler artık bilgi ekonomisinin temel unsuru olan FMH'nı daha etkin korumaya özen göstermektedirler. Ancak FMH korumasının ülkelere olan yararları yanında zararlarının da olduğu literatürde tartışılan konular arasındadır. Tekel etkisi, FMH'nın korunma süreleri, FMH korumasının ülkeler arasındaki teknoloji transferi ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerine etkileri literatürde sıkça ele alınan konulardır. Çalışmanın, literatür taraması kısmında bu konulara değinilmektedir. Ancak burada da kısaca bahsetmekte fayda vardır.

FMH korumasının oluşturduğu tekel işlevi, konuya ilişkin literatürde pek çok tartışmaya neden olmaktadır. Nasıl ki, zayıf bir FMH koruması, yapılan yatırımların ve katlanılan külfetlerin yeterli bir karşılık bulmasını güçleştirerek yenilikleri ve icatları azaltıcı bir güce sahipse; güçlü bir FMH koruması da sağladığı güçlü tekel hakkı

nedeniyle, yeni teknolojilerin, ürünlerin ve eserlerin kamuya yayılımına yönelik güdüleri zayıflatarak bunlardan sağlanabilecek ekonomik ve sosyal kazanımları sınırlandırabilmektedir (Yüksel, 2004, s.17). Aynı zamanda sıkı FMH koruması, gelecekte fikrî hak sahiplerinin daha büyük piyasa gücü elde ederek, üretim veya satışlarını azaltmak yoluyla daha yüksek monopol fiyatlamasına yönelmelerine de neden olmaktadır (Yalçıner ve Kurt, 2004, s.70). Bunun yanı sıra FMH korumasına ilişkin sözleşmelere üye olan ülkelerde, telif ve lisans ücretlerinin çok yüksek olmasından dolayı hem yenilikler daha uzun süre korunmakta ve yeniliklerin kullanımları kısıtlanmakta hem de monopol gücü oluşmakta ve bu ülkelere yapılan yatırımlar engellenmektedir (Ferrantino, 1993, s.329-330). Ayrıca sıkı korumanın beraberinde getirdiği tekel gücü, FMH ile uzun süre korunan bir yeniliğin başkaları tarafından kullanılamadığı ve böylece 'sleeping patents' denilen 'yeniliklerin işlevsiz kalması' kavramını oluşturduğu için de sık sık eleştirilmektedir. Bunun yanı sıra FMH korumasının monopol gücünü artırıcı etki yaratarak piyasaya yeni girişleri önlediği ve yeniliklerin etkin kullanılamamasına da yol açtığı eleştirilen bir diğer konudur (Gilbert ve Newbery, 1982, s.516-517).

Bu noktada FMH korumasının 'gereksizliği ve zararları' ile 'gerekliliği ve yaraları' şeklinde iki farklı tutum oluşmuştur. FMH korumasının 'gereksizliği ve zararları', bir ülkede piyasaya çıkan her türlü yeni ve özgün ürünün taklit edilmesinin, sanayinin gelişmesine yardımcı olacağını ifade etmektedir. Bu durum gelişmekte olan ülkeler için bir dereceye kadar geçerlidir. Çünkü bu ülkelerde sanayinin belirli bir altyapıya ulaşabilmesi ve kendine özgü yeni çalışmaları yapabilecek bilgi birikimine erişebilmesi için, gelişmiş ülkelerde gerçekleştirilmiş buluşların ve ürünlerin taklit edilmesine göz yumulabilir. Bu durumda 'insanlar bir şeyleri taklit etsinler; bu şekilde bazı şeyleri öğrensinler ve böylece yeni bazı şeyler ortaya çıkarabilecek bilgi birikimini oluştursunlar' mantığı hâkimdir. Ancak bu göz yumma, taklitçiliğin yaratıcılığa dönüştüğü noktaya kadar olmalıdır. Taklitçiliğin yaratıcılığa dönüşme noktası o ülkede,

- sanayinin belirli bir gelişmişlik seviyesine ulaştığı,
- aynı tür ürünleri üretenlerin sayılarının çoğaldığı,
- hem kendi sınırları içinde hem de uluslararası alanda rekabete başladığı,
- ulusal ve uluslararası alanda ticari ve sınaî işbirliklerinin kurulmaya başlandığı,

- ulusal sanayinin kendine özgü çalışmalar yaparak buluşlar ve tasarımlar üretebilecek kapasiteye geldiği zamandır.

Bu en uygun zaman geçirildiği takdirde taklitçilik kopyacılığa dönüşmeye başlar. Kopyacılık ise sadece yabancı ürünlerin kopyalanması biçiminde değil, aynı zamanda ve daha fazla yerli ürünlerin kopyalanması biçiminde gelişir. Bu nedenlerle özellikle gelişmekte olan ülkelerde taklitçiliğin yaratıcılığa dönüştüğü andan itibaren FMH koruması etkin biçimde uygulanmalıdır (Yalçıner, 2004, s.79-80). FMH'na ilişkin koruma süreleri saptanırken, etkin koruma süresi çok iyi belirlenmeli ve yeni bilgi ve teknolojileri uygulamanın getireceği sosyal yaralar ile tanınan tekel haklarının sosyal maliyeti arasında uygun bir denge kurulmalıdır (Yüksel, 2004, s.36).

Mal ve hizmetlerin uluslararası ticaretinde de FMH koruması giderek daha önemli hale gelmektedir. Uluslararası ticarette FMH'nın artan önemi uluslararası üretimin büyümesinin önemli bir göstergesidir. Özellikle küresel anlamda doğrudan yabancı sermaye yatırımları, güçlü FMH sistemlerinden etkilenmektedir (Braga vd., 2000, s.16-18). FMH ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ticari akış ve teknoloji transferi arasında önemli bir ilişki vardır. Bu açıdan güçlü FMH yapısına sahip gelişmekte olan ülkeler, yabancı firmaların teknolojilerini ülkelerine getirmede daha avantajlı bir konumda bulunmaktadırlar. Çünkü yatırım yapmak ve yabancı firmalardan teknoloji transfer etmek isteyen ve bunu da teknolojinin patentini satın alarak gerçekleştiren yerli firmalar, ülkelerinde bu haklar yeteri kadar korunmadığı zaman aynı alanda faaliyet gösteren rakip firmaların haksız uygulamaları ile karşılaşacaktır. Bu açıdan fikrî hakların yeterince korunmadığı ülkelerde hem teknoloji transferi hem de doğrudan yabancı sermaye yatırımları düşük düzeyde kalacaktır (Helvacıoğlu vd., 2004, s.489).

Sonuç olarak FMH, yeniliklerin (inovasyonun) teşvikini ve beraberinde ekonomik gelişmeyi sağlamak için, özellikle aşağıda sıralanan nedenlerden dolayı önemlidir (Helvacıoğlu vd., 2004, s.489):

- Fikrî mülkiyetin korunması yeniliklerin teşvikini, sürdürülebilir ekonomik gelişmeyi teşvik etmektedir. Başka bir ifadeyle yeni buluşların oluşması için gerekli olan arz ortamını yaratmaktadır.
- FMH, yenilik teşvikini hem sanayi içinde hem de sanayiler arasında arttıracak buluşların yayılmasını sağlamaktadır.

- FMH, yatırımları teşvik etmektedir.
- FMH, bilgi ekonomisinin (bilgisayarlar, telekomünikasyon, eğlence, eğitim ve diğer bilgiye dayalı sektörler) gelişmesi için fikrî mülkiyet yararlarının güvence altına alınmasını sağlamaktadır.
- FMH, ticari olduğu ve transfer edilebildiği için yeni pazarların oluşmasını sağlamaktadır.
- FMH, bilim ve yenilik teşvikinin bir araya gelmesinde önemli rol oynamaktadır.

Çalışmanın buraya kadarki kısmında FMH'nın korunmasının ülkelerin ekonomik gelişimlerine olan etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak FMH koruması ülkelerin özellikle AR-GE faaliyetlerini etkileyen önemli bir unsurdur. Bilgi ekonomisinin temel unsursu olan teknolojik ilerleme ise AR-GE faaliyetleri ile gerçekleşmektedir. Bu açıdan çalışmanın esas konusunu oluşturan FMH, AR-GE faaliyetleri ve ekonomik büyüme ilişkisi bundan sonraki alt bölümde ifade edilecektir.

2.2.1.1.FMH, AR-GE Faaliyetleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki

Ekonomik büyümenin temelinde, bilgiye dayalı yeniliklerin bulunması beraberinde teknoloji odaklı büyümeyi ve AR-GE faaliyetlerine önem verilmesini getirmektedir.AR-GE faaliyetleri bir ülkenin veya firmanın teknoloji yeteneğini tanımlamakta yaygın olarak kullanılan değişkenlerden biridir. AR-GE harcaması yeni ürün ve/veya üretim yöntemi geliştirme, mevcut ve/veya ithal edilen teknolojinin etkin kullanılması, uyarlanması veya değiştirilmesi süreçleri gibi teknolojik faaliyetlerin her aşamasında büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla, sadece teknoloji üreten firmalar veya ülkeler değil aynı zamanda başka firma veya ülkelerden teknoloji ithali yapan firma veya ülkeler de ithal edilen teknolojiden en yüksek verimi elde etmek için önemli düzeyde AR-GE harcaması yapmak durumundadır. Bu kapsamda AR-GE faaliyetleri sadece yeni bilimsel veya teknolojik bilgi ortaya koyma veya mevcut bilgilerin mal ve hizmet üretimine yönelik olarak uygulanması açısından değil, aynı zamanda teknoloji yeteneğini kazanma sürecinde büyük önem arz eden bilgi birikimi ve deneyim kazanmanın en temel araçlarından biridir. Teknoloji yeteneğinin temel unsurlarından olan AR-GE harcaması gerek ekonomik büyüme performansının gerekse de uluslararası piyasalardaki rekabet gücünün en kritik belirleyicisidir (Saygılı, 2003, s.70).

Dış pazarlarda başarı kazanmanın en temel koşullarından biri, kaynak dağılımında teknolojik yenilik faaliyetlerinin temel yöntemlerinden olan AR-GE faaliyetlerine önem verilmesidir (Saygılı, 2003, s.73). Küreselleşme süreciyle beraber gelişmiş ülkeler, gerek dış pazarlarda rekabet avantajı yakalamak gerekse de bilgi ekonomisinin temel ürünleri olan yüksek teknolojili ürünler üretmek için GSYİH içindeki AR-GE paylarını yüksek tutma eğilimindedirler. Bu açıdan yeni teknolojilerin yaratılmasında ülkelerin AR-GE faaliyetlerine ayırdıkları pay önemli bir göstergedir (Braga vd., 2000, s.12; Acs ve Audretsch, 1989, s.171).Tablo 2.1, çalışmanın uygulama kısmında da incelenen G8 ülkelerinin (Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Rusya, İngiltere, ABD) 1970 – 2005 yılları arasında beşer yıllık dönemler itibariyle GSYİH'ları içindeki AR-GE paylarını ifade etmektedir.

Tablo 2.1.

G8 Ülkelerinin GSYİH İçindeki AR-GE Payları

	1970	***1975***	***1980***	***1985***	***1990***	***1995***	***2000***	***2005***
Kanada	%1,19	%1,08	%1,12	%1,42	%1,51	%1,70	%1,91	%2,05
Fransa	%1,83	%1,71	%1,75	%2,17	%2,32	%2,29	%2,15	%2,10
Almanya	%1,97	%2,13	%2,31	%2,60	%2,61	%2,19	%2,45	%2,49
İtalya	%0,81	%0,82	%0,74	%1,10	%1,25	%0,97	%1,05	%1,09
Japonya	%1,86	%2,01	%2,19	%2,77	%2,99	%2,92	%3,04	%3,32
Rusya	-	-	-	-	%2,03	%0,85	%1,05	%1,07
İngiltere	%2,13	%2,03	%2,21	%2,20	%2,21	%1,91	%1,81	%1,73
ABD	**%2,58**	**%2,22**	**%2,30**	**%2,75**	**%2,65**	**%2,50**	**%2,71**	**%2,57**

Kaynak: OECD Factbook 2010, http://www.oecd.org/home

Dünyada en güçlü FMH rejimine sahip ülke ABD'dir. ABD'nin FMH korumasına ilişkin kurumsal altyapısı çok kuvvetlidir (Braga vd., 2000, s.7). Tablo 2.1'deki ABD'ye ilişkin GSYİH içindeki AR-GE payı da bu durumu destekler niteliktedir.

Teknoloji, üretim sürecinde girdilerin çıktıya dönüşme yöntemidir (Jones, 2007, s.73). AR-GE faaliyetleri ise bir ülkedeki teknolojik performansın ölçülmesinde bir girdi niteliğindedir. Bir ülkede teknolojinin üretilmesinde ve yayılmasında hukuki, idari, kurumsal ve mali altyapıların hepsi birbiriyle etkileşim halindedir. FMH sistemi ise, bu altyapıları oluşturan zincirin bir parçası olarak karşımıza çıkar. Ülkelerin GSYİH'larından AR-GE'ye ayırdıkları pay AR-GE faaliyetlerini teşvik etmekte, AR-GE faaliyetleri teknolojik yeniliklere altyapı hazırlamakta ve geliştirilen teknolojik yeniliklerin korunması aşamasında FMH sistemi gündeme gelmektedir. Dolayısıyla FMH sisteminin güçlendirilmesinde AR-GE faaliyetleri önemli bir etkendir (DPT, 2007, s.31-32).

Bu noktada AR-GE faaliyetleri ile FMH arasındaki ilişkinin net bir şekilde belirtilmesi gerekmektedir. AR-GE faaliyetleri teknolojik yenilik için bir girdidir, FMH sistemi ise teknolojik yenilik faaliyetlerinin bir çıktısı ya da başka bir ifadeyle bir sonucudur. Dolayısıyla ekonomik büyüme sürecinde AR-GE faaliyetleri ile FMH sistemi arasında birebir bir ilişkiden ziyade güçlü bir pozitif ilişkinin varlığından bahsetmek daha anlamlıdır (Saygılı, 2003, s.89).

Bir ülkedeki AR-GE faaliyetleri ile FMH sistemi arasındaki pozitif ilişkinin o ülkenin ekonomik büyümesi üzerindeki etkileri, bilgi ekonomisi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Ancak, zayıf bir FMH sistemi halinde firmalar AR-GE faaliyetlerindeki belirsizlik sorunlarını aşmakta ve ürettikleri bilgi ve teknolojilerin pazar koşullarında rakiplerince ele geçirilme riskini bertaraf etmekte zorlanacaklardır (Yüksel, 2004, s.16). Aynı zamanda FMH korunmadığında yaratıcı aktivitenin de cesareti kırılacak ve teknolojik ilerleme yavaşlayacaktır (Feinberg ve Rousslang, 1990, s.89).

Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında FMH korumasına ilişkin ciddi ölçüde farklılıklar vardır. Gelişmiş ülkelerde ekonomik gelişme ile fikrî mülkiyet koruması arasında önemli ve anlamlı bir ilişki vardır. Güçlü fikrî mülkiyet korumasına sahip olan ülkeler, aynı zamanda dünyanın en gelişmiş ülkeleridir (Yüksel, 2004, s.35). Bu ülkelerde AR-GE faaliyetlerine ayrılan payın yüksek olmasının yanı sıra serbest ticaret ve liberal piyasalar söz konusudur. AR-GE faaliyeti, serbest ticaretin bir sonucu olan uluslararası entegrasyon ve liberal piyasalar, güçlü bir FMH sistemi ile birleşince bu ülkelerin ekonomik olarak daha hızlı büyümeleri kaçınılmazdır (Park, 1997b, s.283).

Ancak gelişmekte olan ülkeler için durum çok daha farklıdır. Çünkü bu ülkelerde FMH sisteminin idari ve sosyal olarak oluşturulma süreci hem uzundur hem de maliyetlidir. Bu ülkelerde sıkı bir FMH koruması söz konusu olduğunda, bu ülkelerin taklit mal üreten endüstrilerinde ciddi istihdam azalışları yaşanacaktır (Yalçıner ve Kurt, 2004, s.69).

Sonuç olarak, FMH korumasına ilişkin gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki ayrım Kuzey-Güney kutuplaşmasını da beraberinde getirmiştir. Zengin Kuzey ülkeleri (gelişmiş ülkeler) ile yoksul Güney ülkeleri (az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler)'nin FMH korumasına yönelik farklı yaklaşımlarının temelinde ekonomik büyüme bakımından aralarındaki derin uçurum bulunmaktadır (Yüksel, 2004, s.38). Çünkü FMH sistemi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında teknoloji transferini, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını sınırlandırmaktadır. Gelişmiş ülkeler, yeterli düzeyde FMH korumasının teknolojinin transferini ve yaygınlaşmasını kolaylaştıracağını, böyle bir korumanın hem üretenlerin hem de kullananların yararına olacağını ve ekonomik büyümeye yol açacağını ileri sürmektedirler. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ise kaynak zenginliği, eğitim düzeyi, teknik beceri, AR-GE faaliyetleri, üretim tecrübesi, örgütlenme ve pazarlama yetenekleri, kurumsal yapı, yeni teknolojilere ve fikirlere açık olma gibi hususlar bakımından gelişmekte olan ülkelerden çok farklıdırlar (Yüksel, 2004, s.37). Bu nedenlerden dolayı FMH korumasının ülkelere olan etkileri analiz edilirken gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ayrı ayrı değerlendirilmesi daha sağlıklı sonuçlar verecektir.

2.2.2.Fikrî Mülkiyet Hakları Korumasının Ölçümü

Literatürde FMH ve ekonomik büyüme ilişkisinin ele alındığı bir çok ampirik çalışma söz konusudur. Bu çalışmaların birçoğunda FMH'nın korunmasına ilişkin çeşitli endeksler kullanılmıştır. Bu alt bölümde FMH'nın korumasına ilişkin literatürde sıkça kullanılan endekslere ve bu endekslerin nasıl oluşturulduğuna yer verilecektir.

2.2.2.1.Rapp ve Rozek'in (1990) Oluşturduğu Ölçüm Yöntemi

Rapp ve Rozek'in oluşturduğu endeks, FMH korumasının ölçümüne ilişkin ilk çalışmadır. Ayrıca bu endekse, ABD hükümeti kendi FMH korumasını ve uygulamasını destekler nitelikte olduğu için sıkça atıfta bulunmaktadır (Ostergard, 2000, s.350).

Yazarlar, ekonomik gelişmişlik seviyesi ve patent koruma düzeyi arasındaki ilişkiyi ifade etmek için endeks oluşturmuşlardır ve patent yasalarını FMH koruması için bir proksi olarak kullanmışlardır. Endekste 159 gelişmekte olan ülkenin patent yasalarının etkinliği 0'dan 5'e kadar derecelendirilmiştir (Rapp ve Rozek, 1990, s.77). Bu derecelendirmede 0, bir ülkenin hiçbir patent yasası olmadığını ifade ederken; 5 ise bir ülkenin yasalarının 1987 yılında ABD Ticaret Odası Fikrî Mülkiyet Çalışma Grubu tarafından oluşturulmuş asgari standartlara tam olarak uyduğunu ifade etmektedir. Rapp ve Rozek (1990)'in kriterleri genel anlamda patent korumasını ifade etse de; ticari markalar, telif hakları, ticari sırlar ve yarı iletken çip tasarımları da FMH korumasına dahil edilmiştir (Ostergard, 2000, s.350-351).

Tablo 2.2.

Rapp ve Rozek'in (1990) FMH Korumasına İlişkin Ölçüm Yöntemi

Koruma düzeyi	***Tanımlama***
0	Fikrî mülkiyet korumasına ilişkin hiçbir yasanın olmadığı durum
1	Korumaya ilişkin oldukça yetersiz ve eksik yasaların olduğu durum
2	Korumaya ilişkin yasaların önemli ölçüde eksik olduğu durum
3	Eksikte olsa yasaların uygulandığı durum
4	Yasaların ana hatlarıyla uygulandığı durum
5	Yasaların tam ve eksiksiz uygulandığı durum; FMH'na ilişkin korumanın ve uygulamanın tam anlamıyla ABD Ticaret Odası Fikrî Mülkiyet Çalışma Kolu tarafından oluşturulmuş asgari standartlara uyduğu durum

Kaynak: Rapp ve Rozek, 1990, Ek 4

Rapp ve Rozek; bir endeks oluşturmanın yanı sıra, FMH korumasının gelişmekte olan ülkeler için sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlayan en önemli kaynak olduğunu da belirtmişlerdir. Yazarlar aynı zamanda bir ülkedeki iyi tanımlanmış FMH'nın, yatırım ve inovasyonu teşvik eden en büyük unsur olduğunu da ifade etmişlerdir. Bu nedenle ekonomik gelişmişlik seviyesi ile FMH koruma seviyesi arasındaki ilişki önemlidir. Ayrıca yazarlar FMH korumasına ilişkin oluşan

maliyetlerin, bu ülkelerde rekabetin dinamik güçleri hesaba katıldığında yok olduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü patent koruması yenilik sahiplerine yeniliklerinden dolayı kar elde etme imkânı sağlar ve bu karlar rekabetçi piyasalara erişim için bir basamak görevi görür. Bu durum, modern ekonomilerde teknolojik değişim için ana etmendir (Rapp ve Rozek, 1990, s.101). Sonuç olarak yazarlar sanılanın aksine FMH korumasına ilişkin oluşan maliyetlerin gelişmekte olan ülkeler için olumsuz sonuçları olduğu görüşünü reddetmektedirler.

2.2.2.2.Seyoum'un (1996) Oluşturduğu Ölçüm Yöntemi

Seyoum (1996)'da, Rapp ve Rozek (1990)'e benzer şekilde ABD Ticaret Odasının belirlediği asgari standartları kullanmıştır. Ancak bu endeks 0 ile 3 arasında değerler almaktadır. 0, en düşük koruma düzeyini ifade ederken; 3, en yüksek koruma ve uygulama düzeyini belirtmektedir. Yazar 1975-1990 periyodunda 27 gelişmekte olan ülke için endeks oluşturmuştur. Bu endekste FMH kapsamında patentler, telif hakları, ticari markalar ve ticari sırlar göz önüne alınmıştır (Seyoum, 1996, s.53).

2.2.2.3.Sherwood'un (1997) Oluşturduğu Ölçüm Yöntemi

Sherwood (1997)'nin oluşturduğu endeks 18 gelişmekte olan ülkeyi (Arjantin, Bahama Adaları, Barbados, Brezilya, Şili, Kosta Rika, Ekvator, El Salvador, Guatemala, Hindistan, Meksika, Nikaragua, Pakistan, Panama, Paraguay, Peru, Kuzey Kore ve Uruguay) kapsamaktadır. Yazarın kişisel bilgi ve deneyimlerinin yanı sıra ülkelerle yapılan çeşitli görüşmeler de endeksin oluşumunda önemli rol oynamıştır. Yazar, oluşturduğu endeks değerleri ile ele aldığı gelişmekte olan ülkelerdeki FMH rejiminin bu ülkelere yatırım teşvikini nasıl etkilediğini araştırmıştır (Sherwood, 1997, s.261). Bu endeks 0 ile 103 arasında değerler almaktadır ve toplamda sekiz bileşen içermektedir. Tablo 2.3 endeksin bileşenlerini ifade etmektedir:

Tablo 2.3.

Sherwood (1997)'un FMH Korumasına İlişkin Ölçüm Yöntemi

Açıklama	***Verilen Puan***
Uygulanabilirlik	25
Yönetim	10
Maddi hukuk	
• Telif Hakkı	12
• Patentler	17
• Ticari Markalar	9
• Ticari Sırlar	15
• Canlı Çeşitleri	6
Sözleşmeler	6
Toplam	100
Kamu Taahhüdü	3
Toplamda eklenen puan	3

Kaynak: Sherwood, 1997, s.265

Sherwood (1997)'un oluşturduğu endekste her bir bileşen her ülke için ayrı ayrı incelenmiş ve puanlanmıştır. Puanların toplamı o ülkeye ilişkin FMH endeksini ifade etmektedir. *Uygulanabilirlik*; FMH'nın yasal yollarla korunmasının garanti alınması için önemli bir faktördür. Bir ülkedeki siyasi partiler FMH'nın yasal yollarla korunduğuna inanırlarsa, bu ülkedeki FMH, yatırım fonlarını teşvik eden en önemli unsur haline gelir. Bu açıdan uygulanabilirlik bileşeni, endeks içerisinde önemli bir paya sahiptir. *Yönetim bileşeni*; şeffaf, etkili ve düşük maliyetli bir kamu yönetimini ifade etmektedir. Böyle bir yönetim, yatırımcıları FMH'nın korunduğu hususunda tatmin edici etkiye sahiptir. Endeks, FMH'na ilişkin *maddi hukuk* çerçevesinde telif hakları, patentler, ticari markalar, ticari sırlar ve bitki ve hayvan çeşitlerine ilişkin korumayı göz önüne almıştır. *FMH sözleşmelerine* ilişkin olarak ise endeks; 1883 Paris

Sözleşmesini, 1886 Bern Sözleşmesini, 1961 Yeni Bitki Çeşitlerini Korumaya Yönelik Uluslararası Sözleşmeyi, 1970 Patent İşbirliği Sözleşmesini, 1971 Cenevre Sözleşmesini, 1977 Budapeşte Sözleşmesini ve 1994 TRIPS Sözleşmesini göz önüne alarak; ülkelere bu sözleşmelere üyelikleri çerçevesinde puan vermiştir. Endeksin son bileşeni ise ülke vatandaşlarının FMH korumasına olan duyarlılıklarını ifade eden ***kamu taahhüdüdür***. Kamu taahhüdü bir ülkenin FMH korumasına ilişkin genel kamu yükümlülüğünü ifade etmektedir. Sonuç olarak 18 ülke içerisinde 83 puanla Bahama Adaları en yüksek FMH korumasını sağlayan ülke iken, Guatemala 13 puan ile en düşük FMH koruması sağlayan ülke olmuştur. Yazar, oluşturduğu endeks çerçevesinde gelişmekte olan ülkelere yatırım kararında FMH'nın önemli bir rolü olduğu sonucuna ulaşmıştır (Sherwood, 1997, s.261- 287).

2.2.2.3.Park ve Ginarte'nin (1997a) Oluşturduğu Ölçüm Yöntemi

Park ve Ginarte (1997a)'nin oluşturduğu endeks diğer endekslere göre daha geniş kapsamlıdır ve literatürde daha sık kullanılmaktadır. Park ve Ginarte, 1997 yılında yayınlanan 'Intellectual Property Rights and Economic Growth' adlı makalelerinde 1960-1990 periyodunda 5'er yıllık değerlerle 110 ülke için FMH korumasına ilişkin kapsamlı bir endeks oluşturmuşlardır. Daha sonra Park, 2008 yılında 'International Patent Protection:1960-2005' adlı makalesinde aynı yöntemi kullanarak bu endeksi 1960-2005 periyodunda 122 ülke için güncellemiş ve güçlü patent yasalarının ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyeleriyle ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Park ve Ginarte (1997a)'nin oluşturduğu endeks 0 ile 5 arasında değerler almaktadır ve beş ayrı kategoriden oluşmaktadır:

i. Kapsam
ii. Uluslararası FMH sözleşmelerine üyelik
iii. Koruma kaybına yönelik kanun hükümleri
iv. Uygulama (yaptırım) mekanizmaları
v. Süre

Her bir kategori 0 ile 1 arasında değer almaktadır ve bu beş kategorinin toplam değeri bir ülkenin FMH endeksini oluşturmaktadır. 'Süre' kategorisi hariç her bir kategorinin kendi içerisinde 3 şartı vardır. Eğer bir kategori için bu 3 şartı sağlanmışsa,

o kategori için 1 tam puan söz konusudur. Eğer bir kategori 3 şarttan 2'sini sağlamışsa, 2/3 puan almaktadır; 1'ini sağlamışsa, 1/3 puan almaktadır.

Kapsam kategorisinin 3 şartı: i)faydalı modellerin (küçük yeniliklerin) FMH ile korunması, ii)farmasötik ürünlerin FMH ile korunması ve iii)kimyasal ürünlerin FMH ile korunması şeklindedir. Eğer bir ülke bu üç durum için FMH koruması sağlıyorsa '1' tam puan almakta, eğer bu üç durumdan ikisini sağlıyorsa (örneğin yalnızca faydalı modelleri ve farmasötik ürünleri FMH ile koruyorsa) 2/3 puan almaktadır.

Uluslararası FMH sözleşmelerine üyelik kategorisinin 3 şartı: i)1883 Paris Sözleşmesi ve sonrasında yapılan değişikliklere üyelik, ii)1970 Patent İşbirliği Sözleşmesine üyelik ve iii)1961 Yeni Bitki Çeşitlerini Korumaya Yönelik Uluslararası Sözleşmeye üyelik şeklindedir.

Koruma kaybına yönelik kanun hükümleri kategorisi i)çalışma şartları, ii)zorunlu lisanslama ve iii)patentlerin iptal edilmesi durumlarından doğan kayıplara karşı korumayı ifade etmektedir. Çalışma şartları yeniliklerin istismar edilmesini, kötüye kullanılmasını belirtmektedir. Zorunlu lisanslama patent sahiplerinin yeniliğin kötüye kullanımını üçüncü kişilerle paylaştıklarını ifade etmektedir ve patent sahiplerinin inovasyondan elde edeceği getirileri kısıtlayıcı şekilde işlemektedir. Zorunlu lisanslama, FMH sahibine tanınmış olan tekel hakkını kamu yararı lehine sınırlandıran hukuki kurumlardan biridir (Pınar, 2004, s.21). Bazı ülkeler ise, patentlerin işe yaramadığını düşünerek patent korumasını kaldırabilir. Bir ülke bu üç durumda oluşacak kayıplara karşı FMH'nı koruyorsa 1, bu üç durumdan yalnızca ikisi sonucu oluşan kayıplara karşı FMH'nı koruyorsa 2/3 puan alacaktır.

Uygulama (yaptırım) mekanizmaları kategorisi i)ihtiyati tedbirler, ii)ihlalleri savunanlara katkıda bulunma (patent ihlallerini destekleme) ve iii)ispat zorunluluğunun iptali şartlarının mevcudiyetini ifade etmektedir. İhtiyati tedbirler ileri sürülen bir FMH ihlalini yasal süreç öncesinde önlemeye yönelik tedbirlerdir. Bu açıdan ihtiyati tedbirler, patent sahibini yasal süreç sonuçlanıncaya kadar FMH ihlalinden korumaktadır. FMH ihlallerine katkıda bulunma durumu üçüncü katılımcılara FMH'nı ihlal ediyorlarmış gibi sorumluluk yüklemektedir. İspat zorunluluğunun iptali, patent sahibinin hakkının ihlal edildiğini ispatlamak zorunda olmadığını ifade etmektedir.

FMH'nın *koruma süresinin* uzunluğu, inovasyon aktivitelerinden getiri sağlamayı garanti altına almak için önemlidir. Bu nedenle süre kategorisinde, bir ülke patent süresinin uzunluğunu ABD Ticaret Odası tarafından önerilen minimum standartlara göre belirlerse 1 tam puan alacaktır. Bu açıdan, minimum süre bir inovasyona patent verilmesinden itibaren 17 yıldır; ya da bir yeniliğe ilişkin patent başvurusundan itibaren 20 yıldır. Minimum süreden daha kısa patent koruması sağlayan ülkeler, minimum standardın belirli bir oranında puan almaktadır; minimum standarttan daha uzun süre patent koruması sağlayan ülkeler ise 1 tam puan almaktadır.

Sonuç olarak bir ülkenin FMH korumasına ilişkin endeks değeri bu beş kategorinin toplamından oluşmaktadır (Park ve Ginarte, 1997a, s.52-54).

Çalışmanın üçüncü bölümünde ele alınan uygulama kısmında, G8 ülkelerindeki FMH korumasının bu ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerine etkileri analiz edilmektedir. Bu analizde Park ve Ginarte (1997a)'nin oluşturduğu ve Park (2008)'ın güncellediği FMH endeksi kullanılmıştır. Endeks Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, İngiltere ve ABD için eksiksiz bir şekilde oluşturulmuştur. Rusya için 1990 öncesi dönemde yeterli veri olmadığından, veriler 1990 sonrası dönemi ifade etmektedir.

Tablo 2.4.

G8 Ülkelerine İlişkin FMH Endeksi

	1970	***1975***	***1980***	***1985***	***1990***	***1995***	***2000***	***2005***
Kanada	2,91	2,91	2,91	3,16	3,28	4,34	4,67	4,67
Fransa	3,23	3,23	3,63	3,76	3,88	4,54	4,67	4,67
Almanya	3,01	3,01	3,64	3,84	3,79	4,14	4,50	4,50
İtalya	2,82	2,82	3,36	3,86	4,01	4,33	4,67	4,67
Japonya	2,40	2,78	3,43	3,43	3,88	4,42	4,67	4,67
Rusya	-	-	-	-	-	3,48	3,68	3,68
İngiltere	2,66	2,66	3,76	3,88	4,34	4,54	4,54	4,54
ABD	3,83	3,83	4,35	4,68	4,68	4,88	4,88	4,88

Kaynak: Park, 2008, s.762; http://www1.american.edu/cas/econ/faculty/park.htm

2.2.2.5.Uluslararası Mülkiyet Hakları Endeksi (2007)

Literatürde FMH'na ilişkin endekslerin yanı sıra, mülkiyet haklarına ilişkin olarak oluşturulmuş bir endeks de söz konusudur. Bu endeks, 'Uluslararası Mülkiyet Hakları Endeksi (IPRI:International Property Rights Index)'dir.

IPRI'nın ortaya çıkışı, kendini ABD'de ve bütün dünyada fiziki mülkiyet hakları ve FMH'nın korunmasına adayan Mülkiyet Hakları İttifakının (Property Rights Alliance) çabalarıyla gerçekleşmiştir. Mülkiyet Hakları İttifakı 2005 yılında Washington'da kurulmuştur. Tüm dünyada mülkiyet haklarının korunması için araştırma, lobi ve eğitim faaliyetleri yapan bu örgüt, özel olarak ulusal ve uluslararası yasa koyucuları mülkiyet hakları ile ilgili kararların yararları ve riskleri hakkında bilgilendirme amacını gütmektedir. Örgütün mülkiyeti koruma çabaları arazi hakları, fikrî mülkiyet, ticari markalar, patentler ve telif haklarına ilişkin meseleler üzerine yoğunlaşmaktadır. Teşkilat Lima'da (Peru) Özgürlük ve Demokrasi Enstitüsü (ILD) başkanı ve mülkiyet haklarının meşhur savunucusu olan Hernando de Soto ile yakın çalışma içindedir. IPRI ilk olarak 2007 yılında yayınlanmıştır ve endeks her yıl güncellenmektedir. Mülkiyet Hakları İttifakı çeşitli ulusal ve uluslararası örgütlerin desteğiyle yenilikçi bir ölçüm sistemi geliştirmiş ve ülkeleri fiziki ve fikrî mülkiyetin korunması ve güçlendirilmesi çabalarına göre sıralamaya tabi tutmuştur (Uzun, 2009, s.300-301).

Mülkiyet Hakları İttifakı ekonomiler daha küresel hale geldikçe, çevresel koşullar geliştikçe ve toplumların yapıları değiştikçe mülkiyet haklarının sürekli değişeceğini belirtmektedir. İttifak, ekonomik büyüme için mülkiyet haklarının önemine vurgu yapmaktadır (Property Right Alliance, 2009, s.4-5).

2010 yılı için oluşturulan IPRI endeksi 125 ülkeyi kapsamaktadır ve üç temel bileşenden oluşmaktadır. Bu bileşenler yasal ve siyasi çevre, fiziki mülkiyet hakları ve FMH'dır. Şekil 2.2 endeksin bileşenlerini ve bu bileşenlerin alt kategorilerini belirtmektedir:

1. Yasal ve Siyasi Çevre
   - Yargı Bağımsızlığı
   - Hukukun Üstünlüğü
   - Politik İstikrarlılık

- Yolsuzluğun Kontrolü

2. Fiziki Mülkiyet Hakları
   - Fiziki Mülkiyet Haklarının Korunması
   - Mülkiyetin Kayıt Altına Alınması
   - Kredi Verilebilirliği
3. Fikrî Mülkiyet Hakları
   - Fikrî Mülkiyet Haklarının Korunması
   - Patent Koruması
   - Telif Haklarına Yönelik Korsanlık

Şekil 2.2.*IPRI (2010) Endeksinin Bileşenleri*
Kaynak: Property Rights Alliance, 2010, s.23

Yasal ve Siyasi Çevre: Bu bileşen bir ülkenin yasal ve siyasi sistemlerinin sağlamlılığının mülkiyet haklarının korunması için önemini belirtmektedir. Bu bileşenin bir alt kategorisi olan *yargı bağımsızlığı*, bir ülkedeki yargı sisteminin siyasi ve iş çevrelerinin etkisinden bağımsızlığını ifade etmektedir. Bu kategori, endeks değeri olarak Dünya Ekonomik Forumunun oluşturduğu Global Rekabet Edilebilirlik Endeksini dikkate almaktadır. *Hukukun üstünlüğü* kategorisi sözleşmelerin uygulanması, polis ve mahkemelerin kalitesi ve suç ve şiddet olasılıklarının mülkiyet üzerine etkilerini ifade etmektedir. *Politik istikrarlılık*, bireylerin mülk edinme ve mülklerini yönetme isteklerini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu açıdan politik istikrarlılık, yasal ve siyasi çevrenin bir alt kategorisi olarak endekse ilave edilmiştir. *Yolsuzluğun kontrolü* kategorisi, bir ülkedeki yolsuzluk (rüşvet) ile oluşan özel kazançlara karşı kamu gücünü yansıtmaktadır. Yolsuzluk bir ekonomideki kayıt dışılık derecesini yansıtır ve yasal özel mülkiyetin gelişimini olumsuz etkiler. Hukukun üstünlüğü, politik istikrarlılık ve yolsuzluğun kontrolü kategorileri için endeks değeri olarak Dünya Bankası Enstitüsü'nün Yönetim Konularına ilişkin oluşturduğu endeks kullanılmaktadır.

Fiziki Mülkiyet Hakları: Bir ülkedeki güçlü mülkiyet hakları rejimi fiziki mülkiyetin korunması bakımından çok önemlidir. *Fiziki mülkiyet haklarının korunması* alt kategorisi, bir ülkenin mülkiyet hakları rejiminin gücüyle ilişkilidir. Bu alt kategoriye ilişkin veriler, Dünya Ekonomik Forumu Global Rekabet Edebilirlik Endeksinden elde edilmiştir. *Mülkiyetin kayıt altına alınması* alt kategorisi, bireylerin

mülkiyetin kaydı için gereken prosedürü uygularken karşılaştıkları zorlukları ifade etmektedir. Mülkiyet kayıt altına alınırken yaşanan zorluklar, bir ülkenin mülkiyet hakları rejiminin gelişimi açısından önemli bir unsurdur. Dünya Bankasının İş Yapma Raporuna ilişkin veriler bu alt kategori için kullanılmıştır. *Kredi verilebilirliği* ise bankaların kredi teminatlarının mülkiyet rejimi için önemini ifade etmektedir. Bu açıdan finansal kurumlar, bir ülkedeki güçlü mülkiyet hakları rejimi için tamamlayıcı rol oynamaktadırlar. Bu değişken için yine Dünya Ekonomik Forumunun oluşturduğu Global Rekabet Edilebilirlik Endeksi kullanılmıştır.

Fikrî Mülkiyet Hakları: Bu bileşen FMH korumasını, patent korumasını ve telif haklarına yönelik korsanlığı ifade etmektedir. *FMH'nın korunması*, mülkiyet hakları korumasının önemli bir bileşenidir. Endekste FMH korunması alt kategorisi için Dünya Ekonomik Forumunun oluşturduğu Global Rekabet Edilebilirlik Endeksi kullanılmıştır. *Patent koruması*, bir ülkenin patent yasalarının güçlülüğünü ve bu yasaların ne ölçüde uygulandığını ifade etmektedir. Bu alt kategoriye yönelik olarak da Park ve Ginarte (1997a)'nin oluşturduğu endeks kullanılmıştır. *Telif haklarına yönelik korsanlık,* bir ülkedeki FMH uygulamasının etkinliğini belirtilmesi açısından önemlidir. Veriler, Uluslararası Fikrî Mülkiyet İttifak'ın 2009 Özel Raporu, Global Korsan Yazılım Araştırmasından elde edilmiştir (Property Right Alliance, 2010, s.23-24).

IPRI'nın toplam endeks değeri 0 ile 10 arasındadır. 10 mülkiyet hakları korumasında en güçlü seviyeyi temsil ederken, 0 ilgili ülkede mülkiyet haklarına güvence olmadığını ifade etmektedir. Endeksin oluşumunda çeşitli ölçüm yöntemleri kullanılmıştır (Property Right Alliance, 2010, s.25). Endeksin 2010 sonuçlarına göre Finlandiya 8.6 puanla birinci sırada yer alırken, Bangladeş 2.9 puanla son sırada yer almaktadır (Property Right Alliance, 2010, s.28).

2.3. Fikrî Mülkiyet Haklarının, AR-GE Faaliyetleri ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri İle İlgili Ampirik Çalışmalar ve Literatür Taraması

Bu bölümde FMH, AR-GE faaliyetleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye yönelik literatürde bulunan çalışmaların genel bir değerlendirmesine yer verilmektedir. Literatürde bulunan çalışmaların bir kısmı FMH, AR-GE faaliyetleri ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğunu ve sıkı bir şekilde korunan FMH'nın hem gelişmekte olan ülkelerin hem de gelişmiş ülkelerin ekonomik büyümelerine katkı

sağladığını vurgulamaktadır. Bazı çalışmalar ise; sıkı bir şekilde korunan FMH'nın yaratıcı fikirleri kısıtladığı, monopolist (tekelci) davranışa yol açtığı ve bu durumun da piyasaya yeni girişleri önleyerek ekonomik büyümeyi yavaşlattığını belirtmektedir. Çalışmaların birçoğu, analizlerinde kuzeyde bulunan ülkeleri gelişmiş ülkeler; güneyde bulunan ülkeleri ise gelişmekte olan ülkeler şeklinde ele alarak bu iki ülke grubu arasında FMH'nın korunmasına ilişkin etkileşim olduğunu vurgulamışlardır.

Buradan yola çıkılarak bu bölümde iki alt başlığa yer verilmiştir. FMH korumasının olumlu sonuçlar yarattığı çalışmalar ilk kısımda; olumsuz sonuçlar yarattığı çalışmalar ise ikinci kısımda incelenmiştir.

2.3.1.Fikrî Mülkiyet Hakları Korumasının Olumlu Sonuçlarına İlişkin Literatür İncelemesi

Diwan ve Rodrik (1991); çalışmalarını Kuzey-Güney bölgeleri arasındaki FMH korumasına ilişkin savunulan klasik argümanı eleştirerek oluşturmuşlardır. 'Eğer iki bölgenin teknolojik tercihleri aynıysa ve Güney, teknolojik ihtiyaçlarını Kuzeyden karşılıyorsa; Kuzey, Güneydeki sıkı FMH korumasından kar elde edecek ve ihraç piyasalarını imitasyona karşı koruyacak, böylece inovasyon oranı artacaktır.' şeklindeki klasik görüşü eleştirmektedirler. İki bölge arasındaki FMH korumasına farklı bir açıdan yaklaşan yazarlar, Güney bölgesinin çoğu zaman sıkı yaptırımları olan patent politikalarından kaçındığını vurgulamışlardır. FMH korumasının fayda sağlayabilmesi için iki bölgenin de farklı teknolojik tercihleri olması gerektiği yazarlar tarafından oluşturulan model ile belirtilmiştir. Çünkü AR-GE kaynaklarındaki kıtlıktan dolayı bölgeler, kendi ihtiyaçlarına en iyi uyan gelişim teknolojilerini teşvik etmelidirler. Ancak böyle bir durumda Güney bölgesi, patent koruma düzeyini arttıracaktır. Sonuç olarak her iki bölge de bu durumdan fayda elde edecek ve inovasyon oranı yükselecektir. İnovasyon oranının yanı sıra inovasyonun kalitesi de bu durumdan olumlu etkilenecektir. Aynı zamanda Güneyin, Kuzey bölgesinden imitasyon yapmayarak kendi tercihleri doğrultusunda ihtiyaç duyduğu teknolojiye yönelmesi, o bölgenin kendi patent koruma sistemini oluşturması açısından da önemlidir. Bu nedenle ticaret yapan bölgeler arasında FMH'nın korunması o bölgelerin hem kendi teknolojik tercihlerini oluşturmaları hem de patent politikalarını güçlendirmeleri bakımından anlamlıdır. Bu durum dünya refahını, toplam inovasyon miktarını ve kalitesini de arttıracaktır.

Taylor (1993); çalışmasında FMH'nın sıkı bir şekilde korunmasının AR-GE yoğun ürünlerin uluslararası ticaretine nasıl etki ettiğini araştırmıştır. Kuzeyde bulunan ve inovasyon yapan bir firma ile güneyde bulunan ve imitasyon gerçekleştiren bir firma arasında düopol ilişkisinden yola çıkılarak kısmi denge analizi yapılmıştır. Yazar güneyde FMH'na ilişkin yeterli koruma söz konusu değilse, kuzeyden güneye doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve teknoloji transferinin güney ülkesi için olumsuz sonuçlar doğuracağını ifade etmiştir. Çünkü güneydeki FMH'na ilişkin zayıf koruma, kuzeydeki yenilikçi firma tarafından savunmacı bir karşılık bulacak ve yenilikçi firma güneye transfer ettiği teknolojisini kısıtlamaya yönelecektir. Sonuç olarak güneydeki ülke, kuzeydeki en yeni teknolojilerle üretilmiş AR-GE yoğun ürünleri kullanmaktansa daha eski teknolojiler ile üretilmiş ürünleri kullanmak zorunda kalacak ve bu durum da toplam AR-GE faaliyetlerini azaltacaktır. Yazar, ülkeler arasındaki teknoloji transferini ekonomik gelişmenin ana kaynağı olarak görmekte ve GATT sonrası artan FMH korumasının ülkeler arasındaki ticareti arttıracağını vurgulamaktadır.

Mansfield (1994); bir ülkedeki FMH koruması ile yabancı sermaye yatırımları ve AR-GE olanakları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 1991 yılı için altı imalat endüstrisinde (ilaç üretimini içeren kimya endüstrisi, ulaşım ekipmanları endüstrisi, elektrik ekipmanları endüstrisi, makine endüstrisi, gıda endüstrisi ve metal endüstrisi) üretim yapan rastgele seçilmiş 100 ABD firmasının yatırım davranışları, firmalarla yapılan görüşmeler neticesinde istatistikî olarak yorumlanmıştır. 100 firmanın 94'ü yapılan görüşmelerde sağlam ve tutarlı bilgiler vererek, yatırım yaptıkları ülkelerdeki FMH korumasının kendileri için son derece önemli olduğunu belirtmişlerdir. İstatistikî olarak incelen 94 firmanın 16 ülkeye (Arjantin, Brezilya, Şili, Hong Kong, Hindistan, Endonezya, Japonya, Meksika, Nijerya, Filipinler, Singapur, Kore, İspanya, Tayland, Venezüella ve Tayvan, Çin) yaptığı doğrudan yabancı sermayenin kompozisyonunda ve miktarında FMH'nı koruma seviyesinin son derece önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Firmalar, FMH korumasının özellikle teknoloji transferi ve AR-GE için önemli olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca elde edilen veriler, ülkelerin doğrudan yabancı sermaye yatırımından ziyade teknoloji transferi söz konusu olduğunda (özellikle de yüksek teknolojili endüstrilere) FMH korumasına daha çok önem verdiklerini ifade etmektedir. FMH korumasına önem vermeyen ülkelere yapılan yatırım miktarı ise çok daha düşük düzeydedir ve bu ülkelere transfer edilen teknoloji de eski teknolojidir. Sonuç olarak yazar, bir ülkedeki FMH rejiminin zayıf ya da

kuvvetli olmasının o ülkeye yapılan teknoloji transferini ve doğrudan yabancı sermaye miktarını önemli oranda etkilediğini belirtmiştir.

Taylor (1994); çalışmasında ülkelerin uyguladığı FMH rejimlerinin dış ticarete, dünya genelindeki toplam AR-GE faaliyetlerine, ekonomik büyümeye ve toplam refaha ilişkin sonuçlarını ele almıştır. FMH'ının dış ticaret, büyüme ve teknoloji transferi üzerine etkilerini içsel büyüme çerçevesinde ifade etmek için iki ülkeli dinamik genel denge analizi kullanılmıştır. Bir firmanın uyguladığı patent politikasının, yurtdışına teknoloji transferine ve firmanın çok uluslulaşmasına nasıl etki ettiği üzerine durulmuştur. Yazar, Uruguay Görüşmeleri sonrasında başlayan TRIPS tartışmaları çerçevesinde hükümetlerin FMH'nın korunmadığı ya da zayıf korunduğu durumlarda dış ticaret hadlerinin yapısının bozulduğunun ve inovasyon gerçekleştiren firmaların yurtdışına teknoloji transferini kısıtladıklarının farkında olduklarını belirtmiştir. Ayrıca FMH korumasının mevcut olmadığı durumlarda inovasyon teşviklerinin azalarak toplam dünya AR-GE yatırımlarının gerilediği ve tüm bu nedenlerden dolayı dünya genelindeki ekonomik büyümenin yavaşladığı gözlenmiştir. Dinamik genel denge analizi ile yenilik üreten firmaların kendi AR-GE teknolojilerini yurtdışına transferleri sonucunda dünyadaki teknoloji yoğun ürünlerin üretiminde kullanılan kaynakların dağılımında gelişme yaşanacağı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca dünya genelinde de ekonomik büyümeye ilişkin önemli bir artış olacağı da vurgulanmıştır. Ancak tüm bu gelişmeler, ülkelerin FMH'nı kısmen ya da hiç korumadıkları durumlarda gerçekleşmeyecektir. Bu nedenle dünya refahında ve ekonomik büyümede gelişme sağlamak için ülkeler FMH'na ilişkin katı yaptırımların olduğu politikalar uygulamalıdırlar.

Torstensson (1994); çalışmasında genel anlamda mülkiyet hakları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Ekonometrik yöntem olarak yatay kesit kullanılmış ve 68 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke 1976-1985 periyodu için incelemiştir. Sonuç olarak, mülkiyet hakları korunmadığı zaman beşeri sermaye verimliliğinin ve yatırım oranlarının negatif etkilendiği, mülkiyet hakları korunduğunda ise beşeri sermaye verimliliği ve yatırım oranlarının artışıyla beraber ekonomik büyüme yaşandığı vurgulanmıştır.

Mansfield (1995); 1994 yılındaki çalışmasını Japonya ve Almanya için genişleterek, gelişmekte olan ülkelerdeki FMH korumasının doğrudan yabancı sermaye

yatırımları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Yazarın ABD'nin yanı sıra Japonya ve Almanya'yı da analiz etmesi bu iki ülkenin gelişmekte olan ülkelere büyük miktarda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının söz konusu olmasıdır. 45 Japon firmasının ve 35 Alman firmasının 14 ülkeye (Arjantin, Brezilya, Şili, Hong Kong, Hindistan, Endonezya, Meksika, Nijerya, Filipinler, Singapur, Kore, Tayland, Venezüella ve Tayvan, Çin) yaptıkları doğrudan yabancı sermaye yatırım miktarının ve teknoloji transferinin; özellikle kimya, farmakoloji, makine ve elektrik ekipmanları endüstrileri gibi yüksek teknolojili endüstrilerde FMH'nın sıkı korunmasına önemli ölçüde duyarlı olduğu bulunmuştur. Ayrıca yazar 1994'teki çalışmasından farklı olarak istatistikî değerlendirmelerin yanı sıra bir de ekonometrik uygulama yapmıştır. 1990-1993 periyodunda ABD'nin 14 ülkeye gerçekleştirdiği doğrudan yabancı sermaye yatırım miktarında, bu ülkelerdeki FMH korumasının ne derece etkili olduğu en küçük kareler tahmin yöntemi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz ile bu ülkelerde FMH korunduğu zaman ABD'nin bu ülkelere olan yatırım miktarının büyük bir artış gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Japonya ve Almanya için yapılan istatistiki değerlendirmelerde ise kimya ve farmakoloji endüstrileri ön plana çıkmıştır. Bu endüstrilerdeki FMH korumasının özellikle AR-GE temelli yatırımları önemli ölçüde etkilediği belirtilmiştir.

Gould ve Gruben (1996); çalışmalarında, FMH korumasının ekonomik büyümenin önemli bir belirleyicisi olduğunu ifade etmişlerdir. Bunu belirtirken de piyasa yapısının, ekonomik liberalizasyonun ve rekabet gücünün FMH, inovasyon ve büyüme arasındaki ilişkiyi etkilediğini vurgulamışlardır. 1960-1988 periyodu, Rapp ve Rozek'in (1990) FMH endeksi kullanılarak, 95 ülke için en küçük kareler tahmin yöntemi ile ele alınmış ve FMH'nın güçlü bir şekilde korunduğu ülkelerde yüksek büyüme oranlarına ulaşıldığı belirtilmiştir. Ayrıca FMH ve inovasyon arasındaki ilişkinin, rekabet gücü düşük olan ve yüksek oranda korunan piyasalarda daha zayıf bir rol oynadığı; aksine rekabet gücü yüksek olan ve serbest piyasaların söz konusu ülkelerde daha güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Seyoum (1996); çalışmasında FMH koruma düzeyi ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Yazar; Kuzey Amerika, Latin Amerika, Avrupa, Afrika ve Doğu ve Orta Asya bölgelerinden seçilmiş 27 gelişmekte olan ülkenin FMH korumalarını güçlendirmelerinin bu ülkelere doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını nasıl etkilediğini analiz etmiştir. 1975-1990 periyodu panel veri analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Yazar, FMH korumasına ilişkin kendi

oluşturduğu endeksi kullanmıştır. Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkeler FMH'nı sıkı bir şekilde koruduklarında bu ülkelere doğrudan yabancı sermaye yatırımları önemli ölçüde artmaktadır. Ayrıca; GSYİH'daki değişim ile ölçülen ekonomik büyüme, kamu yatırımlarının büyüklüğü, dış borçların GSYİH'ya olan oranı ve döviz kuru ile ölçülen makro ekonomik istikrarlılık da gelişmekte olan ülkelere doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen faktörler arasındadır. Yazar, gelişmekte olan ülkelerin FMH'nı sıkı bir şekilde korumalarının gelişmiş ülkelerin bu ülkelere yapacakları yatırım kararları üzerinde de önemli bir rolü olduğunu belirtmiştir.

Thomsan ve Rushing (1996); çalışmalarında, güçlü bir FMH sisteminin ekonomik büyümeye; ancak belirli bir gelişmişlik düzeyine geldiğinde etki edebileceğini belirtmişlerdir. Ekonometrik analiz yöntemi olarak yatay kesiti kullanmışlardır. Rapp ve Rozek'in (1990) FMH endeksi ile 1970-1985 yılları arasında 112 ülkeyi ele almışlardır. Yaptıkları analiz sonucunda belirli bir gelişmişlik düzeyi olarak 1980 yılı fiyatıyla kişi başına GSYİH, 3400$ olarak bulunmuştur. Kişi başına GSYİH'sı bu düzeyin altında olan ülkelerde FMH koruması ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki bulunamazken, kişi başına GSYİH'sı bu düzeye eşit ve bu düzeyin üstünde olan ülkelerde FMH koruması ile büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca güçlü bir AR-GE altyapısına sahip olmayan düşük gelirli ülkelerde FMH korumasına önem verilmediği sonucu da yazarlar tarafından vurgulanan bir diğer noktadır.

Park ve Ginarte (1997a); yaptıkları çalışmada FMH ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Mankiw, Romer ve Weil'in Solow büyüme modelinden hareket ederek oluşturdukları modele AR-GE sermayesini ekleyerek ifade etmişlerdir. Öncelikli olarak FMH'na ilişkin sayısal bir endeks oluşturmuşlardır. Sonrasında beşer yıllık veriler kullanarak 1960-1990 periyodunda 60 ülkeyi en zengin 30 ülke ve en fakir 30 ülke şeklinde ele almışlardır. Ekonometrik analiz olarak yatay kesit verileri çerçevesinde görünürde ilişkisiz regresyon (SUR) kullanmışlardır. Yaptıkları analiz sonucunda FMH'nın gelişmiş ülkelerde AR-GE sermayesi ve fiziksel sermaye gibi faktör girdilerinin birikimini teşvik ederek ekonomik büyümeyi dolaylı etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Svensson (1998); ise Torstensson'a (1994) benzer şekilde mülkiyet haklarını genel anlamda incelemiştir. Yatay kesit analizi ile 101 ülkeyi 1960-1985 periyodunda

ele almıştır. Ekonometrik analiz sonucunda iyi tanımlanmamış mülkiyet haklarının düşük yatırımlara neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yazar bu durumu birbiriyle ilişkili iki etkiye bağlamıştır. Bunlardan ilki; iyi tanımlanmamış mülkiyet haklarının, kaynakların vergilenebilir faaliyetlerden uzaklaşmasına neden olduğu şeklindedir. Bu durum, gelecekte ülkeyi yönetecek hükümetlerin vergi gelirlerini ve dolayısıyla da harcamalarını azaltacaktır. İkinci etki ise yasal bir altyapı oluşturmanın maliyetidir. Sonuç olarak mülkiyet hakları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, politik istikrarsızlık ve yatırımlar çerçevesinde ele alınmıştır. Ülkeler arasındaki yatırım ve büyüme oranları farklılıkları öncelikle mülkiyet haklarının tam olarak tanımlanmamasından dolayı oluşan politik istikrarsızlığa bağlanmıştır. Politik istikrarsızlık da, yatırım ve büyüme oranlarının düşük olmasına neden olmuştur. Bu bağlamda iyi tanımlanmış mülkiyet hakları ve beraberinde iyi tanımlanmış FMH sistemi politik istikrarsızlığı önleyerek ekonomik büyümeyi hızlandırıcı etkiye sahip olmaktadır.

Lai (1998); Kuzey ve Güney ülkelerindeki FMH korumasının birbirini etkilediğini dinamik genel denge modeli çerçevesinde ele almıştır. Lai (1998), FMH korumasının güçlendirilmesini Kuzey ülkelerinden Güney ülkelerine ürün transfer şekline bağlamıştır. Eğer Kuzey ülkelerinden Güney ülkelerine ürün transfer edilirken imitasyon söz konusu ise Güney ülkelerindeki sıkı FMH koruması, Kuzey ülkelerindeki inovasyon ve büyüme oranını düşürecektir. Ancak Kuzeyden Güneye ürün transfer kanalı olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımları kullanılırsa (ki yazar doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ‘çok uluslulaşma’ şeklinde ifade etmektedir) inovasyon ve ekonomik büyüme oranı artacaktır. Sonuç olarak Güney ülkelerinde, FMH’na ilişkin korumanın olumlu etkiler oluşturabilmesi için Kuzey ülkelerinden bu ülkelere ürün transferi gerçekleştirilirken izlenen yol önemlidir. Ancak bu şekilde sıkı FMH koruması, ekonomik büyüme sağlayacaktır.

Schankerman (1998); çalışmasında patent sistemini AR-GE yatırımlarının bir kaynağı olmasından dolayı ele almaktadır. Çalışma Fransa’daki patent haklarının etkinliğini, dört ayrı teknoloji alanını (farmakoloji, kimya, mekanik, elektronik) ele alarak incelemiştir. Ayrıca bu dört teknoloji alanında beş ayrı ülkenin (Fransa, Almanya, Japonya, İngiltere, Amerika) mülki sahipliğini parametrik olmayan eşitlik sistemleriyle ele almıştır. Yapılan testler ile patent korumasının mülkiyet haklarını daha değerli hale getirdiği ve patent sahiplerine büyük ölçüde ekonomik rant sağladığı

sonucuna ulaşılmıştır. Oluşan bu rantların AR-GE sübvansiyon oranına eşit olduğu da çalışmada belirtilmiştir. Bundan dolayı, yazara göre patent koruması yaratıcı çabanın önemli bir kaynağıdır; ancak en önemli kaynağı değildir.

Smith (1999); FMH ve iki yanlı ticaret arasındaki ilişki çerçevesinde, ülkelerin patent haklarını farklı düzeyde korumalarına ABD ihracatının nasıl ve ne dereceye kadar duyarlı olduğunu araştırmıştır. Yazar, ülkelerin FMH'nı kendi sınırları içerisinde koruma çabalarını başlıca politika aracı olarak görmektedir. Ülkelerin FMH'na farklı düzeyde önem vermeleri, ülkeler arasındaki uluslararası ticaret akımına etki eden önemli bir faktördür. Yazar, ülkeler arasındaki FMH korumasına bağlı olarak gelişen iki yanlı ticaretin 'piyasa genişlemesi' yoluyla eş zamanlı olarak arttığını ve 'piyasa gücü' yoluyla da eş zamanlı olarak azaldığını ifade etmektedir. Piyasa genişlemesi, ticareti, görece güçlü FMH'na sahip ülkelere doğru etkilemektedir. Çünkü FMH, yurtiçi firmaların ithal ürünlerdeki teknolojileri imite etme kabiliyetlerini azaltmaktadır. Diğer taraftan piyasa gücü, ticareti, görece güçlü FMH'na sahip ülkelerin aleyhine etkilemektedir. Çünkü FMH, teknolojinin getirilerini garanti altına alarak monopol gücünü arttırmakta ve iki yanlı ticareti engellemektedir. Çalışmada dört temel analiz yapılmıştır ve patent haklarının iki yanlı ticaret akımları üzerindeki etkisi 'Gravity Modeli' ile incelenmiştir. Bu model, iki yanlı ticareti ihracat ve ithalatı etkileyen niteliklerin bir fonksiyonu olarak ifade etmektedir ve ticareti bozan faktörleri incelemektedir. Patent haklarına ilişkin yerel farklılıklar da, bu model çerçevesinde potansiyel bozukluklardan biri olarak ele alınmıştır. Bu analizlerin tamamı 1992 yılı için ABD ihracatında rol oynayan çeşitli endüstrilerin 92 ülkeye yaptıkları ihracat verileri çerçevesinde oluşturulmuştur. Analizler iki yanlı ticaret eşitlikleri çerçevesinde yatay kesit analizi ile tahmin edilmiştir ve FMH endeksi olarak Rapp ve Rozek (1990)'in endeksi kullanılmıştır. İlk olarak ABD ihracatının, gelişmişlik seviyesine göre gruplanmış ülkelerdeki yerel patent haklarının güçlendirilmesine olan duyarlılığı incelenmiştir ve ABD ihracatının alt orta gelir seviyesindeki ülkelerin patent haklarını güçlendirmesine olumlu tepki verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar patent haklarının, ABD'nin bu gelir grubundaki ülkelere olan ihracatında 'piyasa genişlemesi' etkisi oluşturduğunu belirtmektedir. İkinci olarak, imitasyon tehdidi ve ihracatın patent haklarına duyarlılığı arasındaki ilişki analiz edilmiş ve sıkı korunmayan FMH'nın, güçlü imitasyon tehdidi oluşturan ülkelere ABD ihracatı için bir bariyer oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Üçüncü olarak TRIPS sözleşmesi sonrasında, ABD ihracatının ne

yönde etkilendiği analiz edilmiştir ve ABD ihracat hacminin patent haklarına duyarlı endüstrilerde azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yazar, bu durumu teknoloji kaybının önlenmesine yönelik maliyetlerin her ülkede farklılaşmasına bağlamıştır. Son olarak ABD eyaletlerinin, ithalatçı ülkelerdeki patent hakları korumasına farklı tepkiler verdiği analiz edilmiş ve her bir eyaletteki ihracatçıların imitasyon tehdidine duyarlı davrandığı sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak zayıf patent hakları, ABD ihracatı için bir bariyer oluşturduğu kadar, güçlü imitasyon tehdidi içeren ülkeler içinde bir bariyer niteliğindedir ve iki yanlı ticareti engellemektedir. Ayrıca bu durumun tersine, patent hakları, zayıf imitasyon tehdidi içeren ülkeler için piyasa gücünü arttırıcı ve monopol gücü oluşturan bir etkiye de sahiptir.

Thomsan ve Rushing (1999); 1996 yılında yaptıkları çalışmalarını genişleterek FMH koruması ile büyüme arasındaki ilişkiyi toplam faktör verimliliği açısından ele almışlardır. 1996 yılında yazmış oldukları makaleden farklı olarak bu çalışmalarında 1975-1990 periyodunu 55 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke açısından ele almışlar ve yine Rapp ve Rozek (1990)'in endeksini kullanmışlardır. Yatay kesit analizi ile gelişmiş ülkelerde FMH korumasının toplam faktör verimliliğini ve dolayısıyla da büyümeyi pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Aynı zamanda ekonomik anlamda daha liberal olan ve güçlü bir AR-GE altyapısına sahip olan ülkelerde patent koruma düzeyinin yüksek olduğu da yazarlar tarafından gözlenmiştir.

Lanjouw ve Cockburn (2001); çalışmalarında global patent sisteminin güçlendirilmesinin gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkilerinden yola çıkarak, Hindistan'a ait ilaç endüstrisi verileriyle, FMH korumasının gelişmekte olan ülkeler için iyi mi yoksa kötü mü olduğunu araştırmışlardır. Çalışma, GATT sonrasında artan FMH koruması ile gelişmekte olan ülkelerdeki tropik hastalıklara ilişkin olarak geliştirilen ilaçların patent sistemi sonucu daha sıkı korunduğunu ve bu durumun da gelişmekte olan ülkeleri yatırımlar için daha cazip hale getirdiğini vurgulamaktadır. İlaç endüstrisinde bulunan çeşitli firmalarla yapılan anketlere, yeni ilaçların gelişimi için firmaların ayırdıkları AR-GE paylarına ilişkin istatistiksel verilere ve farmasötik ürünlere ait patent haklarının konu edildiği uluslararası sözleşmelere yer veren çalışma, FMH korumasının gelişmekte olan ülkeleri yeni yatırımlar için daha cazip hale getirdiği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca sıtma gibi birçok tropik hastalığa ilişkin tedavi yöntemlerinin, zamanında FMH koruması söz konusu olmadığı için yeterince gelişmediği de çalışmada vurgulanan bir diğer konudur.

Kanwar ve Evenson (2003); FMH koruması ile inovasyon ve teknolojik değişme arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Park ve Ginarte'nin (1997a) oluşturduğu FMH endeksi kullanılarak 1981-1990 periyodu 32 ülke için panel veri analizi ile incelenmiştir. FMH korumasının inovasyon üzerindeki etkisi araştırılırken açıklayıcı değişken olarak AR-GE/GSMH oranı kullanılmıştır. Sonuç olarak da FMH korumasının AR-GE yatırımlarını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediği ve FMH koruması ile teknolojik değişme arasında açık bir şekilde pozitif bir ilişki olduğu, bunun da ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği belirtilmiştir.

Co (2004); ülkeler arasındaki uluslararası ticaretin patent hakları rejiminden etkilenip etkilenmediğini araştırmıştır. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında AR-GE harcamaları ile ölçülen teknoloji yaratma kapasitesine ilişkin çok geniş bir boşluk olduğu vurgulanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin bu teknoloji boşluğunu kapatmaları için kısıtlı imkânları vardır. Bunun dolayı bu ülkeler FMH rejimlerini kuvvetlendirerek teknoloji transferini arttırmalıdırlar. Çünkü güncel teknolojiye adaptasyon ya da bu teknolojinin oluşturulması çıktı, verimlilik artışı ve ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Yazar, 1970-1992 periyodunu ABD'nin 71 ülkeye yaptığı ihracat verileriyle analiz etmiştir. Analizlerde Park ve Ginarte (1997a)'nin oluşturduğu FMH endeksi kullanılmıştır. Ayrıca yazar, Smith (1999)'in çalışmasına ülkelerin zaman içinde imitasyon oranlarındaki ve patent rejimlerindeki değişimlerin kontrolünü ilave ederek analiz yapmıştır. Smith (1999)'in çalışmasına paralel olarak bu çalışmada da iki yanlı ticareti ihracat ve ithalatın bir fonksiyonu olarak ele alan 'Gravity Modeli' kullanmıştır ve global değişimleri göz önüne almak için de panel veri analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda patent hakları endeksindeki bir birimlik artış karşısında ABD'nin, orta düzeyde imitasyon yapan bir ülkeye AR-GE yoğun ürünler ihracatını % 4-9 oranında arttırdığı gözlenmiştir. Patent hakları endeksindeki bir birimlik azalış karşısında ise ABD'nin, orta düzeyde imitasyon yapan bir ülkeye AR-GE yoğun olmayan ürünler ihracatı % 8-11 oranında azalmaktadır ve ABD ihracatı, ithalatçı ülkelerin patent politikalarına ve imitasyon oranlarına son derece duyarlıdır. Sonuç olarak uluslararası ticaret, ülkeler arasındaki teknoloji transferi için önemli bir kanal niteliğindedir ve ülkelerin FMH'na ilişkin koruma düzeyleri teknoloji transferini önemli ölçüde etkilemektedir.

Fink (2004); FMH ve çok uluslu şirketlerin ekonomik aktiviteleri arasındaki ilişkiyi ampirik olarak incelemiştir. Yazar birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin

çeşitli imalat endüstrilerinde ticari faaliyette bulunan ABD ve Alman çok uluslu şirketlerinin, farklı FMH rejimlerine olan duyarlılığını ele almıştır. Çalışmada en küçük kareler tahmin yöntemi ve 'Gravity Modeli' çerçevesinde maksimum olabilirlik yöntemi kullanılmıştır. 1992 yılı verilerinin kullanıldığı çalışmada FMH endeksi olarak Park ve Ginarte (1997a)'nin oluşturduğu endeks tercih edilmiştir. Çalışmanın sonucunda ABD firmaları için toplam uluslararası işlemlerde FMH korumasının önemli olmadığı belirtilirken, Almanya için durum daha farklı bulunmuştur. FMH koruması Almanya'nın toplam ihracatı üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Sonuç olarak yazar, çok uluslu şirketlerin fikrî varlıklarını korumak için ticaret yaptıkları ülkelerdeki FMH rejimine önem verdiklerini belirtmektedir.

Javorcik (2004); çalışmasında FMH korumasının bir ülkeye doğrudan yabancı sermaye girişlerinin niteliği üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Yazar, Doğu Avrupa ve Eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği ülkelerine ilişkin tek bir firma verileriyle 1989-1994 periyodunu incelemiştir. Doğu Avrupa ve Eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği ülkelerinde 1989 yılı öncesi doğrudan yabancı sermaye girişleri söz konusu olmadığı için 1989 yılı sonrasında bu ülkelerdeki piyasaların, yabancı sermaye girişlerine vereceği tepkiler önemli ampirik sonuçlar oluşturmuştur. Çalışma, FMH korumasının zayıf ya da güçlü olması ile doğrudan yabancı sermaye girişleri arasındaki ilişkinin çelişkili olduğunu ifade etmektedir. Çünkü FMH'na ilişkin zayıf koruma imitasyon olasılığını arttırarak, doğrudan yabancı sermaye girişlerini azaltır. Ayrıca bir ülkedeki zayıf FMH rejimi, o ülkenin ihracatı üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Çünkü zayıf koruma nedeniyle azalan doğrudan yabancı sermaye girişleri, yurtiçindeki üreticiyi yerli üretim konusunda cesaretlendirmektedir. Bir ülkedeki güçlü FMH koruması ise; örneğin yeniliklerin lisanslanması gibi; doğrudan yabancı yatırımlara bir alternatif oluşturmaktadır. Bu durum da doğrudan yabancı sermaye girişlerini azaltıcı etkiye sahiptir. Çalışma, oluşan bu iki zıt etkiden yalnıza ilkine odaklanarak FMH'nın zayıf bir şekilde korunmasının yabancı sermaye girişlerini etkileyip etkilemediğini ampirik olarak test etmek amacıyla oluşturulmuştur. Ekonometrik yöntem olarak maksimum olabilirlik yöntemi ve en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır. Park ve Ginarte (1997a) 'nin FMH endeksi ve yazar tarafından bu endeksin geçiş ekonomileri için genişletilmiş hali 1989-1994 periyodunda FMH proksisi olarak ele alınmıştır. Sonuç olarak bir ülkedeki zayıf FMH korumasının bu korumaya duyarlı sektörlere yönelik doğrudan yabancı yatırımlarını engellediği belirtilmiştir. Ayrıca zayıf

korumanın, sadece FMH korumasına duyarlı sektörleri değil diğer tüm sektörlerdeki yatımcıları da olumsuz etkilediğine dair bazı ampirik sonuçlara ulaşılmıştır. Elde edilen bir diğer sonuç ise, bir ülkede FMH'nın korunmaması yatırımcıları yurtiçi üretimin sorumluluğunu üstlenmekten caydırmakta ve yatırımcıları ithal malların dağıtımına yönlendirmektedir. Bu etki ise sadece FMH'na duyarlı sektörlerde değil tüm sektörlerde geçerlidir. Oluşan bu sonuçlar FMH korumasının bir ülkenin yerli ve yabancı yatırımlarını nasıl etkilediğini ifade etmekte ve FMH korumasının haklılığını ortaya koymaktadır.

Park (2005); FMH'nın verimlilik artışını doğrudan ve dolaylı olarak nasıl etkilediğini araştırmıştır. Yazar iki ayrı veri seti kullanmıştır. Çalışmada yazarın oluşturduğu çeşitli FMH endeksleri ve bu hakların uygulanmasına ilişkin endeksler ile FMH korumasının üretimin teknolojik verimliliğini ve AR-GE sermayesi birikim oranını ne dereceye kadar etkilediğini incelenmiştir. Yatay kesit analiz yöntemi kullanılarak 1980-1995 periyodu ele alınmıştır. İlk veri setinde 41 ülke incelenmiş ve endüstrilere ilişkin ortalama veriler kullanılmıştır. Bu ilk veri setiyle yapılan analizde FMH'nın verimlilik artışını doğrudan etkilemediği ancak AR-GE yatırımlarını teşvik ederek dolaylı yoldan verimlilik artışı ve ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İkinci veri setinde 21 ülke incelenmiş ve endüstriler arası farklılıklara yer verilmiştir. Bu veri setiyle yapılan analiz de ise FMH'nın verimlilik artışına hem doğrudan etki ettiği hem de AR-GE'yi teşvik ederek dolaylı yoldan etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Her iki veri setiyle yapılan analizlerde farklı FMH'na ilişkin olarak yazarın oluşturduğu endekslerin verimlilik artışını ve AR-GE sermayesini etkileyip etkilemediği ayrı ayrı analiz edilmiştir. Yazarın oluşturduğu endeksler içerisinde patent koruması endeksi ve FMH'na ilişkin yasaların ne düzeyde uygulandığını ifade eden endeks, AR-GE aktivitesini ve verimliliği etkileyen iki önemli ölçüm olarak bulunmuştur. Sonuç olarak çalışma FMH'nın (özellikle de patent haklarının ve bu hakların uygulanmasının) verimlilik artışı ve ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki yarattığını belirtmektedir.

Falvey vd. (2006); FMH korumasının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini eşik analizi ile ifade etmişlerdir. FMH korumasının büyüme üzerindeki etkilerini ülkelerin gelişmişlik düzeyine bağlayarak 79 ülkeyi 4 ayrı zaman dilimi (1975-79, 1980-84, 1985-89, 1990-94) çerçevesinde ele almışlardır. Analizlerinde Park ve Ginarte'nin (1997a) oluşturduğu FMH endeksini kullanmışlardır. Yaptıkları analiz

sonucunda, kişi başına gelirin yüksek olduğu ülkelerde FMH korumasının güçlü olmasının hızlı büyümeye olanak sağladığını bulmuşlardır. Falvey vd.'ne göre kişi başına gelirin yüksek olduğu bu ülkeler aynı zamanda dünyada önde gelen AR-GE sistemlerini yöneten ve inovasyon gerçekleştiren ülkelerdir. Falvey vd.'nin ulaştığı bir diğer sonuç, kişi başına gelirin düşük olduğu ülkelerde de FMH korumasının büyüme üzerinde önemli ölçüde pozitif etkisi olduğudur. Güçlü FMH koruması bu ülkelerde ithalatı ve yurt içine yabancı sermaye yatırımlarını teşvik ettiği için büyüme üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Ancak yüksek gelirli ve düşük gelirli ülkelerin aksine orta gelirli ülkelerde FMH koruması ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Çünkü yazarlara göre orta gelirli ülkelerde FMH korumasının büyüme üzerindeki pozitif etkisi, bu ülkelerde bilginin yavaş yayılması ve taklit üretimin önlenmesi ile oluşan negatif etkiler dolayısıyla yok olmaktadır.

Spinesi (2007); FMH, kamu kesimi tarafından yürütülen AR-GE faaliyetleri ve özel kesim tarafından yürütülen AR-GE faaliyetleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yazar, 1980 yılında yürürlüğe giren Bayh Dole Yasasından yola çıkarak; çalışmasını ABD'ye ait veriler doğrultusunda oluşturmuştur. Bu yasa kamu kesimi tarafından yürütülen AR-GE faaliyetleri ile özel kesim tarafından yürütülen AR-GE faaliyetleri arasındaki ilişkiyi güçlendirmek ve inovasyon oranını arttırmak için kamu kesiminden özel kesime teknoloji transferini teşvik etmek için çıkartılmıştır. Bu çerçevede Neo-Schumpeterian büyüme modeli kullanılarak, FMH ve özel kesim tarafından yürütülen AR-GE faaliyetlerinin etkileşimi incelenmiştir. Kamu kesimi tarafından yürütülen AR-GE faaliyetleri, herhangi bir özel ticari değeri olmayan inovasyonlara ilişkin temel fikirlerin üretilmesine olanak sağlar. ABD'ye ait veriler, özellikle patent gibi çeşitli FMH'nın bu temel fikirlere verildiğini ifade etmektedir. Özel kesimdeki AR-GE sektörü ise kamu kesiminin ürettiği bu temel fikirlere belirli bir lisans ödemesi yaparak bu temel fikirleri ticari değeri olan aramamuller haline getirmektedir. Sanayi sektörü ise, özel kesimin aramamul haline getirdiği her bir yenilik için belirli miktarda sübvansiyon ayırmaktadır. Özel kesimin aramamul haline getirdiği her bir yenilik için sanayi sektörü tarafından ayrılan ödenek, yeni inovasyonları teşvik etmektedir. Bu durum, kişi başına çıktı büyüme oranını arttırarak ekonomik büyüme üzerinde de pozitif etki yaratmaktadır. Sonuç olarak; FMH ve özel kesim AR-GE maliyetleri için ayrılan sübvansiyonlar, özel kesimin araştırma çabasının finansmanı ifade eden iki temel etkendir. Kamu ve özel kesim AR-GE çabası arasındaki ikame edilebilirlik ve

tamamlayıcılık özellikleri, hem FMH'nın korunmasına hem de inovasyonu arttırarak ekonomik büyümeye yol açmaktadır.

Mondal ve Gupta (2008a); çalışmalarında, Helpman'ın (1993) Kuzey-Güney modeline uluslararası işgücü mobilitesini dâhil etmişlerdir. Helpman'ın (1993) çalışmasıyla aynı şekilde Kuzeyde bulunan ülkeler inovasyon yapan ve gelişmiş ülkeleri, Güneyde bulunan ülkeler ise imitasyon yapan ve az gelişmiş ülkeleri ifade etmektedir. Kuzeyde bulunan ülkeler ve güneyde bulunan ülkeler arasında tam bir uluslararası işgücü mobilitesi olduğu varsayılmıştır. Güneyde bulunan ülkelerde FMH'nın sıkı bir şekilde korunmasının Kuzeyde bulunan ülkelerin inovasyon ve büyüme oranlarını durağan durum büyüme kavramı çerçevesinde ele alan çalışma, FMH'nın sıkı bir şekilde korunmasının inovasyon ve büyüme oranına pozitif katkıda bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Aynı zamanda Güneyden Kuzeye uluslararası göç göz önüne alındığında FMH korumasının güçlendirilmesinin, az gelişmiş ülkelerin gelişimi için önemli bir etken olduğu belirtilmiştir. Yani Helpman'ın (1993) çalışmasındaki sonuçların aksine; FMH korunmasının güçlendirilmesi inovasyon ve büyüme oranı üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

Hu ve Png (2009); patent haklarının inovasyon ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini analiz etmişlerdir. 1981- 2000 periyodunda 72 ülkedeki 54 imalat endüstrisini inceleyen yazarlar, panel veri analiz yöntemini kullanmışlardır. Patent haklarının ölçümü için Park ve Ginarte (1997a)'nin oluşturduğu ve Park'ın 2008 yılında güncellediği endeks ile Fraser Enstitüsünün oluşturduğu endeks beraber kullanılmıştır. Güçlü patent haklarının, patent-yoğun endüstrilerde büyümeyi arttırıcı yönde etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Yazarlar bu etkinin, özellikle gelişmiş ekonomilerde daha kuvvetli olduğunu belirtmişlerdir. Ekonomik büyümenin yanı sıra patentlerin, faktör birikimi ve verimlilik artışı üzerinde de önemli etkisi olduğu belirtilmiştir.

Yueh (2009); çalışmasında FMH sisteminin Çin'in ekonomik büyümesi üzerine etkilerini araştırmıştır. 1991-2003 periyodu hem istatistiksel hem de ekonometrik olarak analiz edilmiştir. Yazar, ekonometrik yöntem olarak Poisson regresyon analizini kullanmış ve patent başvuruları, inovasyon oranı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yazar, Çin'de 1984'de yürürlüğe giren patent yasasının tam olarak uygulanmamasına rağmen, patent başvurularındaki artışın inovasyonu teşvik ettiğini belirtmiştir. Ayrıca Çin'in coğrafi özellikleri çerçevesinde kıyı, iç ve orta kesimlerdeki

bölgesel ekonomik eşitsizlikler inovasyon sürecini etkileyen farklıkların oluşmasına yol açmıştır. Bu iki temel olumsuz duruma rağmen Çin'deki patent başvuruları ve inovasyon oranı önemli derecede artarak ekonomik büyüme sağlamıştır. Bu duruma neden olan faktörler Çin'in kişi başına düşen gelir miktarı, endüstri yapısı ve uyguladığı AR-GE politikalarıdır. Özellikle de AR-GE sektöründe çalışan personel sayısı ve niteliği, tam olarak uygulanamayan patent sistemine rağmen inovasyon oranı ve ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki yaratmıştır. Yazar, inovasyon oranındaki artışın, her zaman doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ticari açıklık ile açıklanamayacağını da yaptığı analizlerle ifade etmiştir. Sonuç olarak, Çin'in ekonomik büyümesini teşvik eden ve patent sayısındaki artışa paralel olarak inovasyon sürecini hızlandıran faktör AR-GE harcamaları ve AR-GE personelinin sayısı ve niteliğidir.

Adams (2010); gelişmekte olan ülkelerde FMH korumasının doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Yazar panel veri analiz yöntemini kullanarak 1985-2003 periyodunu 75 gelişmekte olan ülke için analiz etmiştir. Park ve Ginarte (1997a)'nin oluşturduğu FMH endeksi kullanılmıştır. Yazar, FMH korumasının doğrudan yabancı sermaye akımları üzerinde önemli derecede pozitif etkisi olduğunu belirtmiştir. Ancak, FMH koruması doğrudan yabancı sermaye akımlarını etkileyen tek faktör değildir. Gelişmekte olan ülkelerde ticari açıklık, ekonomik büyüme oranı ve yatırım seviyesi de doğrudan yabancı sermaye akımlarını etkileyen faktörler olarak bulunmuştur. Sonuç olarak, çalışmada gelişmekte olan ülkelerde iyi uygulanan bir FMH rejiminin yanı sıra fiziki ve kurumsal altyapılarında güçlendirilmesinin, yatırım ortamının geliştirilmesinin, beşeri sermayeye önem verilmesinin (eğitim ve öğretime önem verilmesinin) ve en önemlisi teknolojik AR-GE'nin yoğunlaştırılmasının doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını arttırarak ekonomik büyümeye katkıda bulunduğu belirtilmiştir.

Tablo 2.5, FMH korumasının olumlu sonuçlarına ilişkin literatürü özetlemektedir.

Tablo 2.5.

FMH Korumasının Olumlu Sonuçlarına İlişkin Literatür

Yazar ve Tarih	***FMH Korumasının İncelendiği Alan***	***Yöntem***	***Sonuç***
Diwan ve Rodrik (1991)	Kuzey ve Güney ülkeleri arasındaki teknolojik etkileşime FMH korumasının etkisi	Yazarlar tarafından oluşturulan yöntem	Güney ülkelerinin Kuzey ülkelerinden farklı teknolojik ihtiyaçları olması durumunda FMH koruması Güney ülkelerine fayda sağlamaktadır.
Taylor (1993)	FMH korunmasının AR-GE yoğun ürünlerin uluslararası ticaretine olan etkisi	Kısmi denge analizi	GATT sonrası artan FMH koruması ülkeler arasındaki AR-GE yoğun ürün ticaretini arttırmaktadır.
Mansfield (1994)	FMH koruması ile yabancı sermaye yatırımları ve AR-GE olanakları arasındaki ilişki	İstatistiksel analiz	FMH rejiminin zayıf ya da kuvvetli olması, ülkelere teknoloji transferini ve doğrudan yabancı sermaye miktarını önemli oranda etkilemektedir.
Taylor (1994)	FMH rejimlerinin dış ticarete, dünya genelindeki toplam AR-GE faaliyetlerine, ekonomik büyümeye ve toplam refaha etkileri	Dinamik genel denge analizi	Yenilik üreten firmaların kendi AR-GE teknolojilerini yurtdışına transferleri, toplam dünya ekonomik büyümesi ve AR-GE faaliyetleri FMH koruması sonucunda artmaktadır.
Torstensson (1994)	Mülkiyet hakları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki	Yatay kesit analizi	Mülkiyet hakları korunduğunda beşeri sermaye verimliliği ve yatırım oranlarının artışıyla beraber ekonomik büyüme yaşanmaktadır.

Tablo 2.5. (Devam)

Mansfield (1995)	Gelişmekte olan ülkelerdeki FMH korumasının, doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisi	İstatistiksel analiz ve en küçük kareler tahmin yöntemi	Yüksek teknolojili endüstriler, FMH korumasına önemli ölçüde duyarlıdır. Bu endüstrilerde FMH koruması özellikle AR-GE temelli yatırımları önemli ölçüde etkilemektedir.
Gould ve Gruben (1996)	FMH koruması ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki	En küçük kareler tahmin yöntemi	Ülkelerin piyasa yapıları, ekonomik liberalizasyon ve rekabet gücü FMH, inovasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi etkilemektedir. Rekabet gücü yüksek olan ve serbest piyasaların söz konusu olduğu ülkelerde FMH ile inovasyon oranı arasında pozitif bir ilişki vardır.
Seyoum (1996)	FMH koruma düzeyi ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişki	Panel veri analiz yöntemi	Gelişmekte olan ülkeler FMH'nı sıkı bir şekilde koruduklarında bu ülkelere doğrudan yabancı sermaye yatırımları önemli ölçüde artmaktadır
Thomsan ve Rushing (1996)	FMH koruması ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki	Yatay kesit analizi	FMH koruması ekonomik büyüme üzerinde, ancak belirli bir gelişmişlik düzeyine geldiğinde pozitif etki yaratmaktadır.
Park ve Ginarte (1997a)	FMH koruması ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki	SUR analizi	FMH gelişmiş ülkelerde AR-GE sermayesi ve fiziksel sermaye gibi faktör girdilerinin birikimini teşvik ederek ekonomik büyümeyi dolaylı olarak etkilemektedir.

Tablo 2.5. (Devam)

Svensson (1998)	Mülkiyet hakları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki	Yatay kesit analizi	İyi tanımlanmış mülkiyet hakları sistemi, politik istikrarsızlığı önleyerek ekonomik büyümeyi hızlandırıcı etkiye sahiptir.
Lai (1998)	Kuzey ve Güney ülkelerindeki FMH korumasının birbirine etkisi	Dinamik genel denge analizi	Güney ülkelerinde FMH'na ilişkin korumanın olumlu etkiler oluşturabilmesi Kuzey ülkelerinden bu ülkelere doğrudan yabancı sermaye ile ürün transferine bağlıdır.
Schankerman (1998)	FMH ile AR-GE yatırımları arasındaki ilişki	Parametrik olmayan eşitlik sistemleri	FMH koruması mülkiyet haklarını daha değerli hale getirmektedir ve patent sahiplerine büyük ölçüde ekonomik rant sağlamaktadır. Oluşan bu rantlar AR-GE sübvansiyon oranına eşittir. FMH koruması yaratıcı çabanın önemli bir kaynağıdır; ancak en önemli kaynağı değildir.
Smith (1999)	FMH ve iki yanlı ticaret arasındaki ilişki	Gravity modeli	Ülkelerin FMH'na farklı düzeyde önem vermeleri, ülkeler arasındaki uluslararası ticaret akımına etki eden önemli bir faktördür.
Thomsan ve Rushing (1999)	FMH koruması ile toplam faktör verimliliği arasındaki ilişki	Yatay kesit analizi	Gelişmiş ülkelerde FMH koruması toplam faktör verimliliğini ve dolayısıyla da büyümeyi pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir.
Lanjouw ve Cockburn (2001)	FMH korumasının gelişmekte olan ülkeler üzerine etkisi	İstatistiksel analiz	FMH koruması gelişmekte olan ülkeleri yeni yatırımlar için daha cazip hale getirmektedir

Tablo 2.5. (Devam)

Kanwar ve Evenson (2003)	FMH koruması ile inovasyon ve teknolojik değişme arasındaki ilişkiyi	Panel veri analiz yöntemi	FMH koruması AR-GE yatırımlarını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir ve FMH koruması ile teknolojik değişme arasında açık bir şekilde pozitif bir ilişki vardır.
Co (2004)	FMH koruması ve uluslararası ticaret arasındaki ilişki	Gravity modeli	Uluslararası ticaret, ülkeler arasındaki teknoloji transferi için önemli bir kanal niteliğindedir ve ülkelerin FMH'na ilişkin koruma düzeyleri teknoloji transferini önemli ölçüde etkilemektedir.
Fink (2004)	FMH ve çok uluslu şirketlerin ekonomik aktiviteleri arasındaki ilişki	Gravity modeli	Çok uluslu şirketler, fikrî varlıklarını korumak için ticaret yaptıkları ülkelerdeki FMH rejimine önem vermektedirler.
Javorcik (2004)	FMH koruması ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişki	Maksimum olabilirlik analizi	Bir ülkedeki zayıf FMH koruması bu korumaya duyarlı sektörlere yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını engellemektedir.
Park (2005)	FMH'nın verimlilik artışını üzerine etkisi	Yatay kesit analizi	FMH koruması, AR-GE aktivitesini ve üretimin verimliliği etkileyen önemli bir unsurdur.
Falvey vd. (2006)	FMH koruması ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki	Eşik etkisi analizi	Kişi başına gelirin yüksek olduğu ülkelerde FMH korumasının güçlü olmasının hızlı büyümeye olanak sağlamaktadır.
Spinesi (2007)	FMH ve AR-GE faaliyetleri arasındaki ilişki	Neo-Schumpeterian büyüme modeli	Kamu ve özel kesim AR-GE faaliyetleri arasındaki ikame edilebilirlik ve tamamlayıcılık özellikleri, FMH korunmasını ve inovasyonu arttırarak ekonomik büyümeye yol açmaktadır.

Tablo 2.5. (Devam)

Mondal ve Gupta (2008a)	Kuzey ve Güney ülkelerindeki FMH korumasının birbirine etkisi	Durağan durum büyüme modeli	Güney ülkelerinin FMH'nı sıkı bir şekilde korunmaları, Kuzey ülkelerinin inovasyon ve büyüme oranlarını pozitif yönde etkilemektedir.
Hu ve Png (2009)	FMH'nın, inovasyon oranı ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisi	Panel veri analiz yöntemi	Güçlü patent hakları, patent-yoğun endüstrilerde büyümeyi arttırıcı yönde etki etmektedir.
Yueh (2009)	FMH koruması ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki	İstatistiksel analiz ve Poisson regresyon analizi	Ekonomik büyümeyi teşvik eden ve FMH korumasına paralel olarak inovasyon sürecini hızlandıran faktörler AR-GE harcamaları ve AR-GE personelinin niteliğidir.
Adams (2010)	Gelişmekte olan ülkelerde FMH korumasının doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisi	Panel veri analiz yöntemi	Gelişmekte olan ülkelerde FMH koruması, kurumsal altyapıların güçlendirilmesi, beşeri sermayenin ve AR-GE faaliyetlerinin arttırılması bu ülkelere doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını arttırmaktadır.

2.3.2. Fikrî Mülkiyet Hakları Korumasının Olumsuz Sonuçlarına İlişkin Literatür İncelemesi

Mansfield vd. (1981); üretilen yeni bir ürünün imitasyon maliyeti, inovasyon oranı ve FMH koruması arasındaki ilişkiye değinmişlerdir. Yazarlar FMH korumasının, imitasyon maliyetleri ve inovasyon oranı üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmalarında patent korumasının imitasyonu caydırmakta çok da etkili olmadığını ifade etmişlerdirler. Kimya, ilaç, elektronik ve makine endüstrilerine ilişkin olarak kendi oluşturdukları denklem sistemleri ile firma analizleri yapmışlar ve ele aldıkları örnek periyot içerisinde FMH ile koruma altına alınan inovasyonların %60'ının dört yıl içerisinde taklit edildiği sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca FMH'nın inovasyonlar

tüketiciye sunulduktan sonra çok kısa bir süre için koruma sağladığı belirtilmiştir. Patent korumasının küçük firmaların geliştirdikleri inovasyonlar için daha etkili olduğu şeklindeki yaygın görüş de yazarlar tarafından reddedilmiştir.

Gilbert ve Newbery (1982); çalışmalarında inovasyon gerçekleştiren firmaların inovasyonlarını patentleyerek FMH koruması sağlamaları durumunda monopol gücü oluşturduklarını ifade etmektedirler. Yazarlar, belirli koşullar altında monopol gücüne sahip bir firmanın, potansiyel rakiplerinden önce yeni teknolojileri FMH ile koruyarak mevcut monopol güçlerini sürdürmeye istekli olduğunu oluşturdukları denklem sistemi ile belirtmektedirler. Bu davranış sonucunda patenti alınmış bir yeniliğin başkaları tarafından kullanılamadığı ve böylece 'sleeping patents' denilen 'yeniliklerin işlevsiz kalması' kavramının oluştuğu ifade edilmiştir. Sonuç olarak, FMH koruması şeklinde belirtilen yeniliklerin patentlenmesi kavramı hem monopol gücünü artırıcı etki yaratarak piyasaya yeni girişleri önlemektedir hem de yeniliklerin etkin kullanılamamasına yol açmaktadır.

Mansfield (1986), çalışmasında endüstrilerin gelişim ve yenilik oranlarının patent korumasının yokluğunda ne dereceye kadar azalacağını araştırmıştır. Yazar, patent korumasının inovasyonu uyarıcı bir etken olduğunu kabul etmektedir. Ancak ele aldığı zaman dilimi ve incelediği firma örneklerinden elde ettiği sonuçlara göre patent koruması yalnızca sınırlı bir endüstri alanında etkili olmuştur. Çalışma, 1981-1983 periyodunda Amerikan firmaları için yapılmıştır. Küçük firmaları da içeren 12 endüstri dalından rastgele 100 firma seçilmiştir. Her bir firmadan 1981-1983 periyodunda patent korumasının olmadığı durumdaki yenilik oranları ve ticari yeniliklere ilişkin tahminler istenmiştir. Bu tahminler firmaların AR-GE yöneticileri doğrultusunda oluşturulmuştur. Yazar elde edilen tahminler sonucunda 12 endüstri dalından yalnızca ikisinde (farmakoloji ve kimyasal maddeler endüstrileri) patent korumasının etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Farmakoloji ve kimyasal maddeler endüstrilerindeki yeniliklerin teşvikinde patent koruması %30 civarında önemli bulunmuştur. Petrol, makine ve metal ürünleri endüstrilerinde ise yeniliklerin teşviki için patent koruması %10-20 oranında önemli bulunurken; elektronik aletler, büro malzemeleri, motorlu araçlar, enstrümanlar, birincil metaller, lastik ve tekstil endüstrilerinde patent korumasının yeniliklerin teşviki için çok az önem taşıdığı ifade edilmiştir. Bu bakımdan firmaların ve beraberinde ekonominin gelişimi için FMH korumasının inovasyonlar üzerinde çok yüksek etki yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Chin ve Grossman (1988); çalışmalarında FMH koruması açısından Kuzeyde bulunan ülkeler ve Güneyde bulunan ülkeler arasında bir anlaşmazlık olduğunu belirtmektedirler. Kuzeyde bulunan inovasyon yapan ülke ile Güneyde bulunan ve Kuzey ülkenin ürünlerini imitasyon yoluyla elde eden ülke arasında bir rekabet olduğu kısmi denge analizi çerçevesinde incelenmiştir. Bu rekabette Kuzeydeki firma üretim maliyetlerini düşürmek için AR-GE projesi yürütürken, Güneyde bulunan ülke hükümeti inovasyon sürecinde patent koruması uygulamadığı için, Güneydeki firma Kuzeydeki firmanın ürettiği ürünleri maliyetsiz bir şekilde elde etmektedir. Bu çalışmada yazarların asıl belirtmek istediği, ülke hükümetlerinin uyguladığı AR-GE projelerinin verimlilikleri yüksek olduğu takdirde FMH koruması AR-GE yatırımları için küresel anlamda teşvik edici olacaktır. İnovasyonlar küçük ya da önemsiz nitelikte olduğu zaman, sıkı FMH koruması ülkeler için yenilikleri teşvik edici güce sahip değildir.

Segerstrom vd. (1990); AR-GE aktivitesi sonucu oluşan teknolojik değişimin patent süresinin uzunluğundan ve gümrük vergilerinin yüksekliğinden etkilendiğini dinamik genel denge modeli ile ifade etmişlerdir. FMH korumasının güçlendirilmesini, patent süresinin uzunluğu olarak ifade eden yazarlar Kuzeyde bulunan ülkeler ile Güneyde bulunan ülkeler arasında patent süresinin uzunluğunun birbirini etkilediğini vurgulamışlardır. Kuzeyde üretim yapan firmalar için patent süresinin uzatılması inovasyon ve büyüme oranını azaltmaktadır. Sonuç olarak korumacı ticaret politikası olarak belirtilen patent süresinin uzunluğu, inovasyon ve ekonomik büyümeyi yavaşlatan bir etki yaratmaktadır.

Deardorff (1992); çalışmasında FMH korumasının AR-GE yatırımlarını uyaran bir güce sahip olmadığını belirtmektedir. Yazar, patent haklarının ekonomik analizini kendi oluşturduğu denklem sistemi ile ele almıştır. Yaratıcı bir ülke ve bu yaratıcı ülkenin ürünlerini kullanan bir tüketici ülkenin olduğu analizde, yaratıcılık ve patent korumasının refah etkileri incelenmiştir ve FMH korumasının genişletilmesi sonucunda dünyadaki toplam refahın giderek azalacağı savunulmuştur. Yazar yeniliklerin FMH ile korunmasının, yenilik sahiplerine yaratıcı çabalarından dolayı bir getiri sağlama isteğinden oluştuğunu kabul etmektedir. Ancak bir yeniliği patent hakkı ile korumanın maliyeti, yenilik sahiplerinin piyasada monopol gücü elde etmelerini beraberinde getirmekte ve bundan dolayı da tüketicilerin yeniliklerden optimal olarak faydalanmaları engellenmektedir. Bunun içindir ki, yaratıcı fikirlerin teşviki ve

tüketicilerin yeniliklerden faydalanmaları arasında bir denge kurabilmek için yazar, FMH korumasının sınırlı bir zaman ve sınırlı bir coğrafya çerçevesinde geçerli olması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca çalışmada, patent korumasının birbirini dengeleyen iki etkisi olduğu belirtilmiştir. Bunlardan ilki, yenilik sahiplerine yaratıcı fikirlerinden dolayı monopol karına izin vermesi ve yenilikleri teşvik etmesidir. İkincisi ise, monopol fiyatlandırmadan dolayı tüketici tercihlerini etkilemesidir. Eğer yeni ürünler dünyanın belirli bir bölgesinde üretiliyorsa ve FMH koruması çok geniş bir alana yayılmışsa bu iki etki oluşacaktır. Ancak ilk etki için zamanla azalan getiriler söz konusudur. Çünkü FMH koruması çok geniş bir alana yayıldığı zaman, oluşan her yeni piyasada bu koruma hissedilecek, oluşan her yenilik korunacaktır. Bu durum sonucunda hem piyasalar küçülecek hem de mevcut yeniliklerdeki artan monopol fiyatlandırmasının yarattığı maliyetler, yeni ürünlerin oluşumunu engelleyecektir. Sonuç olarak FMH koruması dünya genelinde tüm ülkeler tarafından sıkı bir şekilde uygulanırsa, bu durum dünya refahını azaltacaktır.

Ferrantino (1993); çalışmasında FMH'na ilişkin uluslararası sözleşmelere üyelikle ilgili olarak toplam ABD ihracat yapısını incelemiştir. Çalışma sonucunda ülkelerin FMH sözleşmelerine üyelikleri ve ticaret uyumu arasında zayıf bir ilişki olduğu bulunmuştur. Yazar, FMH'na ilişkin korumanın uluslararası anlamda yaygınlaşmasının bilgi korsanlığını önlediğini, yaratıcı aktiviteyi teşvik ettiğini ve iyi bir uluslararası ticaret ortamı yarattığını kabul etmektedir. Bu etkiler aynı zamanda serbest ticarete paralel etkilerdir. Ancak oluşan bu etkilerin hiçbir şekilde açık olmadığını da belirten yazar; serbest ticaretin uluslararası piyasalarda rekabeti arttırıcı etkisi olduğunu, FMH korumasının ise firmalara monopol gücü sağlayarak ihracat üzerinde olumsuz etkiler yarattığını ifade etmiştir. 1982 yılına ilişkin ABD ihracat verileri, iki yanlı ticareti inceleyen 'Gravity Modeli' ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda ülkelerin FMH'na ilişkin uluslararası sözleşmelere üyelikleri ve yatırım kararları arasında çok zayıf bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bir ülkenin FMH sözleşmelerine üye olması ya da olmamasının ihracat ve ithalat üzerinde de fark edilir bir etkisi yoktur. Bunun yanı sıra ihracatların, FMH sözleşmelerine üye olmayan ülkelere, üye olan ülkelere göre daha çok gerçekleştiği de gözlenmiştir. Çünkü bu sözleşmelere üye olan ülkeler, telif ve lisans ücretlerini çok yüksek belirledikleri için bu ülkelerde hem yenilikler daha uzun süre korunmakta ve yeniliklerin kullanımları kısıtlanmakta hem de monopol gücü oluşmakta ve yatırımlar engellenmektedir. Sonuç

olarak FMH'na ilişkin korumanın uluslararası anlamda yaygınlaşması, ülkelerin iki yanlı ticaretleri üzerinde caydırıcı etki oluşturmaktadır ve ithalatçı ülkelerin FMH rejimleri toplam ABD ihracatını etkilememektedir.

Helpman (1993); FMH, ekonomik büyüme ve inovasyon ilişkisini kuzeyde bulunan ülkeler ve güneyde bulunan ülkeler için ürün devreleri kuramı ve genel denge analizi çerçevesinde ele almıştır. Kuzeyde bulunan, inovasyon yapan gelişmiş ülkeler ile güneyde bulunan, imitasyon yapan az gelişmiş ülkeler arasında FMH'nın korunması açısından bir ilişki olduğu belirtilmiştir. FMH'nın dış ticaret hadlerini, üretimin bölgeler arası dağılımını, ürün mevcudiyetini ve ülkelerin AR-GE yatırım modellerini etkilediği vurgulanmıştır. Genel denge analizi ile yapılan çalışmada az gelişmiş ülkelerde FMH'nın sıkı bir şekilde korunmasının inovasyon ve büyüme oranı üzerinde negatif etkisi olduğu belirtilmiştir. Çünkü bu ülkelerde imitasyon, uluslararası ürün transferi için tek yoldur. Güneyde bulunan ülkelerin FMH'nı sıkı bir şekilde korumalarının, Kuzeyde bulunan ülkelerin inovasyon ve büyüme oranını uzun dönemde hiçbir şekilde arttırmayacağı, çalışmada birbirini besleyen iki etki ile ifade edilmiştir. Yani Kuzey ülkelerinde üretilen bir ürün, Güney ülkeleri tarafından imitasyon yoluyla kendi ülkelerine transfer edildiği zaman bu ülkelerdeki sıkı FMH koruması birbirinin etkisini yok eden iki farklı sonuç oluşturmaktadır. Bunlardan ilki Güney ülkelerinde uygulanan sıkı FMH korumasının imitasyon oranını düşürmesidir, bu ilk etki beraberinde Kuzey ülkelerinde inovasyon gerçekleştiren her bir firmanın monopol gücünü ve inovasyondan elde edilen kazançları artıracaktır. İkinci etki ise inovasyondan elde edilen kazançlar arttıkça Kuzeyde üretim yapan firmaların üretime devam etmek istemeleri sonucunda Kuzeyde işgücüne olan talebin artması ve sonrasında ücretlerin ve inovasyon maliyetlerinin yükselmesidir. Oluşan bu ikinci etki birinci etkinin yarattığı olumlu sonucu yok etmektedir. Sonuç olarak Güney ülkelerindeki sıkı FMH koruması inovasyon ve büyüme oranı üzerinde negatif etkiye sahiptir.

Sakakibara ve Branstetter (1999); çalışmalarında 1988 yılında uygulamaya konulan 'Japonya Patent Yasası Reformu'nun Japonya'daki patent korumasının kapsamını genişletip genişletmediğini, AR-GE yatırımları üzerinde etkisinin olup olmadığını ve inovasyonları arttırıp arttırmadığını araştırmışlardır. Yazarlar, reformun yürürlüğe girdiği dönemde Japonya'da çok sayıda teknoloji yoğun üretim yapan firmanın olduğunu belirtmişlerdir. Çeşitli endüstrilerde üretim yapan 307 Japon firması 1980-1994 periyodu için yatay kesit analizi kullanılarak incelenmiş ve patent

reformunun Japon firmalarının AR-GE yatırımlarını çok az değiştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yasa sonrası inovasyonların arttığı gözlenmiştir. Ancak inovasyon oranındaki bu artışın yalnızca çok küçük bir kısmı patent reformu sonucu Japon ve Amerikan firmalarındaki FMH korumasından kaynaklanmıştır. Elde edilen bu sonuçlar Japonya'daki patent reformu etkilerinin çok kısıtlı kaldığını ifade etmektedir.

Takalo ve Kanniainen (2000); çalışmalarında patentlerin her zaman teknolojik süreci hızlandırıp hızlandırmadığını kendi oluşturdukları denklem sistemleriyle araştırmışlardır. FMH'nı sıkı bir şekilde korumayan inovasyon gerçekleştiren bir firmayı ele alarak patent korumasının etkilerini analiz ettikleri çalışmalarında patentlerin teknolojik ilerlemeyi teşvik ettiği görüşünü reddetmişlerdir. Yazarlar, inovasyonu gerçekleştiren firma tarafından uygulanan kararlı bir AR-GE projesinin, piyasaya yeni girişlerin eşik değerini arttırdığını ifade etmektedirler. Bu bağlamda, yeniliklerin patent ile korunmasının teknolojik süreci hızlandırdığı hiçbir şekilde garanti edilmemektedir. Çalışmada patent ile korumanın yalnızca yeni bir ürünün gelişim aşamasında zaman kazanılmasını sağlayarak riski azalttığı belirtilmiştir.

Bessen ve Maskin (2000); FMH koruması ve AR-GE ilişkisini kendi oluşturdukları statik ve dinamik modeller çerçevesinde ele almışlardır. 'Yeniliklerini FMH koruması ile koruyan bir endüstride AR-GE yoğunluğu ve verimlilik artar.' şeklindeki klasik görüşü reddeden yazarlar, FMH'nın sıkı bir şekilde korunmasının etkilerini statik ve dinamik analizde ayrı ayrı incelemişlerdir. Statik modelde yalnızca iki firma söz konusudur; imitasyon, inovasyona engel oluşturmamaktadır ve patentleme, yeniliklerin teşvikini engellemektedir. Dinamik modelde ise çok sayıda firma vardır ve devamlı olarak inovasyon gerçekleşmektedir. Bu modelde imitasyon gerçekleştirenler, hem inovasyon yapanlardan hem de toplumdan fayda elde etmektedirler. Yazarlara göre dinamik modelde firmalar, sıkı FMH sistemi olmaksızın birçok yenilik teşvikine sahiptirler ve patentleme, inovasyonu kısıtlamaktadır. Sonuçta bir endüstrideki firmaların FMH sistemi ile korunması inovasyon teşvikini azaltmaktadır.

Fink ve Braga (2004); patent korumasının uluslararası ticaret üzerine etkilerini iki yanlı ticaret çerçevesinde ele almışlardır. Yazarlar FMH korumasının iki yanlı ticaret akımları üzerindeki etkisini 'Gravity Modeli' çerçevesinde maksimum olabilirlik yöntemi ile analiz etmişlerdir. Park ve Ginarte (1997a)'nin oluşturduğu FMH endeksini kullanan yazarlar, petrol dışındaki ürün ticareti ve ileri teknoloji ürünleri ticareti

üzerindeki FMH koruması etkisini araştırmışlardır. 88 ülke için yapılan analizde FMH korumasının yalnızca petrol dışındaki ürün ticareti üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İki yanlı ticaret akımları çerçevesinde FMH korumasının yüksek teknoloji ürünleri üzerinde etkili olmadığı, ulaşılan bir diğer sonuçtur. Bu nedenle yazarlar, iki yanlı ticaret üzerinde FMH korumasının etkilerinin belirsiz olduğunu belirtmektedirler.

Dinopoulos vd. (2005); AR-GE tabanlı Schumpeterian büyümeye, Kuzey – Güney ticaretine ve uluslararası patent korumasına ilişkin dinamik bir model geliştirmişlerdir. Yazarlar, küresel anlamda patent korumasının ekonomik sonuçlarının çok net olmadığını ifade etmişlerdir. Çünkü FMH koruması ile korunan ve Kuzeyde üretilen yeni teknolojiler, Güneyde imitasyona izin vermemekle birlikte Kuzey firmalarına geçici monopol gücü sağlamaktadır. Bu nedenden dolayı yüksek patent koruması Güneydeki tüketicilerden Kuzeydeki tüketicilere kısa dönemli gelir transferine neden olmaktadır. Ayrıca yüksek patent koruması, ülkeler arasında bilgi yayılım sürecini etkilemektedir. Bir yeniliğin patent ile korunma süresindeki uzunluk ve monopol gücünün varlığı yeni ürünlerin imalatı ve AR-GE yatırımları arasında ekonomik kaynakların dağılımını da etkilemektedir. Yazarlar yeni ürünlerin yada süreçlerin içsel olduğu ve durağan durum dengesinin geçerli olduğu, ölçek değişmezliği olan, AR-GE tabanlı Schumpeterian büyüme modeli ile yaptıkları analizlerinde global patent koruması süresindeki bir artışın Kuzey ve Güney bölgeleri arasındaki ücret-gelir eşitsizliğini kötüleştirdiği, yeni teknolojilerin imitasyon oranını arttırdığı ve uzun dönem Schumpeterian büyüme üzerinde belirsiz etkiler yarattığı sonucuna ulaşmışlardır. Sonuç olarak yazarlar, global anlamda FMH korumasının uzun dönem büyüme ve inovasyon oranı üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekmişlerdir.

Léger (2005); FMH'nın inovasyonu uyarıcı etkide bulunduğu görüşünü Meksika mısır endüstrisi için analiz etmiştir. Yazar Meksika'nın, FMH'na önem veren ilk gelişmekte olan ülkelerden biri olduğunu belirterek, bu ülkedeki mısır üretimine ilişkinin endüstrinin gelişmiş olduğunu ve bu endüstrinin farklı FMH'na duyarlı olduğunu ifade etmiştir. Ancak 1990-1999 periyodunda 18 şirket ve kamu kuruluşundan 25 mısır üreticisi ile yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen istatistikî veriler FMH'nın bu endüstride etkili olmadığı sonucunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak FMH, Meksika gibi teknolojik avantaja sahip gelişmekte olan ülkelerde inovasyonu etkileyen önemli bir unsur değildir. Yazar bu durumu, FMH sistemini uygulayan ve düzenleyen kurumsal çevreye bağlamaktadır. FMH sisteminin uygulanmasında

güvenilir ve etkili kurumların varlığı, gelişmekte olan ülkeler için önemli olması gerekirken Meksika gibi birçok gelişmekte olan ülke bu açıdan zayıftır.

McCalman (2005); çalışmasında TRIPS sözleşmesinin sonuçlarından yola çıkarak patent, inovasyon ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Bu ilişki çevresinde TRIPS sözleşmesi sonrasında FMH korumasının kısa ve uzun dönem etkilerini 27 ülke için inceleyen yazar, kısa dönemde TRIPS sözleşmesinin net etkilerinin birçok ülkeyi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Ancak sözleşmenin uzun dönem etkileri gelişmiş ülkeler için olumlu sonuçlar doğururken, birçok gelişmekte olan ülke için olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Çok ülkeli içsel büyüme kavramı çerçevesinde kalite merdiveni (quality ladder) modeli oluşturularak analiz yapılmıştır. Kalite merdiveni, firmaların sürekli olarak ürün kalitesini yükseltmelerine yönelik hazırlanan bir üretim geliştirme modelidir (Seyidoğlu, 2008, s.388). Yapılan analizde TRIPS sözleşmesi öncesi ve sonrasında FMH korumasının etkileri Park ve Ginarte (1997a)'nin oluşturduğu endeks kullanılarak en küçük kareler yöntemi ile ayrı ayrı incelenmiştir. Kısa dönemde TRIPS sözleşmesi ile FMH korumasının birçok ülke için ve özellikle de gelişmekte olan ülkeler için olumsuz sonuçlar doğurduğu vurgulanmıştır. Uzun dönem analizi sonucunda ise FMH koruması ile inovasyona ilişkin büyük AR-GE teşviklerinin, kısa dönemin oluşturduğu olumsuz etkileri dengeleyebileceği vurgulanmıştır. Ancak uzun dönem analizi sonucunda oluşan etkiler, tüm ülkelere eşit derecede dağılmamaktadır. Kısa dönem analizinde olduğu gibi uzun dönem analizinde de gelişmekte olan ülkeler TRIPS sözleşmesinden gelişmiş ülkeler kadar faydalanamamaktalar. Sonuç olarak yazar, FMH korumasının yalnızca gelişmiş ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerinde rol oynadığını ve TRIPS sözleşmesinin etkilerinin gelişmekte olan ülkeler üzerinde çelişkili sonuçlar doğurduğunu ifade etmiştir.

Stryszowski (2006); çalışmasında ölçek etkisinin söz konusu olmadığı Schumpeterian büyüme modeli ile Kuzey-Güney ticaret ilişkilerini birleştirerek FMH'nın gelişmekte olan ülkelerin (ya da yazarın ifadesiyle geri kalmış ülkelerin) ekonomik büyümelerini nasıl etkilediğini analiz etmiştir. Ayrıca yazarın önemle üzerinde durduğu bir diğer noktada ticari açıklık seviyesi ve FMH'nın korunma düzeyinin ülkelerin ekonomik büyümelerini nasıl etkilediğidir. Bu çerçevede yazar bölgesel olarak FMH korunmasının bölgesel ekonomik performans ve dünya büyüme oranı üzerindeki etkilerini ele almıştır. Schumpeterian büyüme modeli çerçevesinde

dinamik genel denge analizi yapılmış ve birçok bölge (ülke grupları) incelenmiştir. Yazarın birinci bölge olarak ifade ettiği bölgede bir sınır ülkesi vardır ve bu ülke teknolojik lider konumundadır. Bu ülkedeki firmalar yüksek kaliteli ürünler üretmek için kaynaklarını yaratıcı AR-GE'ye ayırmaktadırlar. Diğer bölgelerdeki ülkelerin firmaları ise sınır ülkesinin ürettiği ürünleri imite etmek için kaynaklarını AR-GE'ye yöneltmektedirler. İmitasyon yapan ülkelerin imitasyon maliyetleri lider konumundaki ülkenin teknolojik sınırına olan uzaklığa bağlıdır. Dinamik genel denge analizinin yanı sıra yazar bir de ekonometrik uygulama ile globalizasyon açısından açık ve kapalı ekonomilerde FMH ve yatırım ilişkisini 67 ülke için incelemiştir. Schumpeterian büyüme çerçevesinde oluşturulan dinamik genel denge analizi ve ekonometrik uygulama sonuçları geri kalmış ülkelerdeki FMH rejiminde meydana gelen bir ilerlemenin uzun dönem büyüme üzerinde hiçbir etkiye yol açmadığını ifade etmektedir. Ayrıca teknolojinin dağılımı maliyetsiz değildir. Geri kalmış bir ülkede yetenekli işgücü miktarı, o ülkenin diğer ülkelere göre göreceli konumunu belirler. Ekonomik anlamda dışa açıklık, bir ülkenin kaynaklarını ticarete konu olan tüm sektörlerde AR-GE'ye yöneltmesine neden olur. Bu durum AR-GE çabasının azalmasına ve toplam büyümenin düşmesine neden olur. Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkelerde FMH koruması yalnızca bireysel gelir yapısı üzerinde bir artışa neden olur. Bu bireysel gelir atışının büyük bir kısmı da monopolistik firmalar tarafından elde edilmektedir. Global anlamda ekonomik büyüme bu durumdan hiçbir şekilde etkilenmemektedir.

Mondal ve Gupta (2008b); çalışmalarında FMH'na ilişkin korumanın sıkılaştırılmasının gelişmiş ülkelerin ekonomik büyüme oranları ve az gelişmiş ülkelerin işsizlik seviyeleri üzerine etkilerini analiz etmişlerdir. Gelişmiş ülkeler Kuzeyde bulunan ülkeleri temsil ederken, az gelişmiş ülkeler ise Güneyde bulunan ülkeleri ifade etmektedir. Bu iki ülke grubu arasındaki ilişki ürün devreleri kuramı çerçevesinde Kuzey-Güney genel denge modeli ile analiz edilmiştir. Ayrıca FMH korumasının sıkılaştırılmasının, Güneydeki niteliksiz işgücü piyasasındaki işsizlik oranına etkisi de incelenmiştir. Yazarlar, FMH korumasının sıkılaştırılmasının inovasyon ve denge büyüme oranı üzerinde negatif etkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir. Ancak FMH korumasının sıkılaştırılmasının Güneydeki niteliksiz işgücü piyasasına olan etkisi, Kuzey ve Güney bölgeleri arasındaki göreceli ücret farklılığına bağlıdır. İki bölge arasında denge durumundaki ücret farklılığı çok fazlaysa FMH korumasının sıkılaştırılması, Güneydeki işsizlik düzeyini azaltacaktır. Yine, denge durumunda iki

bölge arasındaki ücret farklılığına ilişkin boşluk darsa, yani farklılık azsa işsizlik düzeyi artacaktır. Çünkü FMH korumasına bağlı olarak farklılık gösteren Güneydeki niteliksiz işgücüne ilişkin işsizlik düzeyi, bu bölgedeki imitasyon üretim yapan AR-GE sektörünün büyüklüğüne bağlıdır. Ücret farklılığının fazla olması ve sıkı FMH durumunda Güneyde imitasyon üretim yapan AR-GE sektörünün payı küçük olacağından işsizlik azalacaktır; ücret farklılığının az olması durumunda ise Güneyde imitasyon yapan AR-GE sektörünün payı büyük olacağından işsizlik de fazla olacaktır.

Tablo 2.6, FMH korumasının olumsuz sonuçlarına ilişkin literatürü özetlemektedir.

Tablo 2.6.

FMH Korumasının Olumsuz Sonuçlarına İlişkin Literatür

Yazar ve Tarih	***FMH Korumasının İncelendiği Alan***	***Yöntem***	***Sonuç***
Mansfield vd. (1981)	FMH korumasının, imitasyon maliyetleri ve inovasyon oranı üzerindeki etkileri	Yazarlar tarafından oluşturulan yöntem	FMH koruması imitasyonu caydırmakta çok etkili değildir.
Gilbert ve Newbery (1982)	FMH koruması ve tekel ilişkisi	Yazarlar tarafından oluşturulan yöntem	FMH koruması hem monopol gücünü artırıcı etki yaratarak piyasaya yeni girişleri önlemektedir hem de yeniliklerin etkin kullanılamamasına yol açmaktadır.
Mansfield (1986)	FMH korumasının endüstrilerin gelişim ve yenilik oranları üzerine etkisi	İstatistiksel analiz	FMH koruması yalnızca sınırlı bir endüstri alanında etkilidir (farmakoloji ve kimyasal maddeler endüstrileri).

Tablo 2.6. (Devam)

Chin ve Grossman (1988)	Kuzey ve Güney ülkelerindeki FMH korumasının birbirine etkisi	Kısmi denge analizi	Güney ülkelerinin uyguladığı AR-GE projelerinin verimlilikleri yüksek olduğu takdirde FMH koruması AR-GE yatırımları için küresel anlamda teşvik edici olacaktır. Aksi takdirde FMH koruması AR-GE yatırımları üzerinde etkili olmayacaktır.
Segerstrom vd. (1990)	FMH'nın koruma süresinin AR-GE faaliyetleri üzerine etkisi	Dinamik genel denge analizi	Kuzeyde üretim yapan firmalar için FMH'nın koruma süresinin uzatılması inovasyon ve büyüme oranını azaltmaktadır. Korumacı ticaret politikası olarak belirtilen patent süresinin uzunluğu, inovasyon ve ekonomik büyümeyi yavaşlatan bir etki yaratmaktadır.
Deardorff (1992)	FMH ve AR-GE yatırımları arasındaki ilişki	Yazar tarafından oluşturulan yöntem	Bir yeniliği patent hakkı ile korumanın maliyeti, yenilik sahiplerinin piyasada monopol gücü elde etmelerini beraberinde getirmektedir ve bundan dolayı da tüketicilerin yeniliklerden optimal olarak faydalanmaları engellenmektedir. FMH korumasının genişletilmesi sonucunda dünyadaki toplam refah giderek azalmaktadır.

Tablo 2.6. (Devam)

Ferrantino (1993)	FMH'na ilişkin uluslararası sözleşmelere üyelik ile ihracat yapısı arasındaki ilişki	Gravity modeli	FMH koruması firmalara monopol gücü sağlayarak ihracat üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Ülkelerin FMH sözleşmelerine üyelikleri ve ticaret uyumu arasında zayıf bir ilişki vardır.
Helpman (1993)	Kuzey ve Güney ülkelerindeki FMH korumasının birbirine etkisi	Ürün devreleri kuramı ve genel denge analizi	Az gelişmiş ülkelerde FMH'nın sıkı bir şekilde korunması inovasyon ve büyüme oranı üzerinde negatif etkiye sahiptir.
Sakakibara ve Branstetter (1999)	FMH korumasının AR-GE yatırımları üzerine etkisi	Yatay kesit analizi	Patent reformu, firmalarının AR-GE yatırımları üzerinde çok az etkilidir.
Takalo ve Kanniainen (2000)	FMH koruması ve teknolojik yeniliklerin oluşum hızı	Yazarlar tarafından oluşturulan yöntem	FMH korunmasının teknolojik süreci hızlandırdığı hiçbir şekilde garanti edilmemektedir. FMH ile koruma, yalnızca yeni bir ürünün gelişim aşamasında zaman kazanılmasını sağlamaktadır.
Bessen ve Maskin (2000)	FMH koruması ve AR-GE faaliyetleri arasındaki ilişki	Yazarlar tarafından oluşturulan yöntem	Bir endüstrideki firmaların FMH sistemi ile korunması inovasyon teşvikini azaltmaktadır.
Fink ve Braga (2004)	FMH korumasının uluslararası ticaret üzerine etkileri	Gravity modeli çerçevesinde maksimum olabilirlik yöntemi	FMH koruması teknoloji yoğun ürün ticareti üzerinde etkili değildir. İki yanlı ticaret üzerinde FMH korumasının etkileri belirsizdir.

Tablo 2.6. (Devam)

Dinopoulos vd. (2005)	Kuzey ve Güney ülkelerindeki FMH korumasının birbirine etkisi	AR-GE tabanlı Schumpeterian büyüme modeli	FMH koruması ile korunan ve Kuzeyde üretilen yeni teknolojiler, Güneyde imitasyona izin vermemekle birlikte Kuzey firmalarına geçici monopol gücü sağlamaktadır. Ayrıca FMH korumasının uzunluğu, yeni ürünlerin imalatı ve AR-GE yatırımları arasında ekonomik kaynakların dağılımını olumsuz etkilemektedir.
Léger (2005)	FMH korumasının gelişmekte olan ülkeler üzerine etkisi	İstatistiksel analiz	FMH teknolojik avantaja sahip gelişmekte olan ülkelerde inovasyonu etkileyen önemli bir unsur değildir. Çünkü bu ülkelerde FMH sistemini destekleyen güvenilir ve etkili kurumlar yoktur.
McCalman (2005)	TRIPS sözleşmesi sonrasında FMH korumasının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerine etkileri	En küçük kareler tahmin yöntemi	FMH koruması yalnızca gelişmiş ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerinde rol oynamaktadır. TRIPS sözleşmesinin etkilerinin gelişmekte olan ülkeler üzerinde çelişkili sonuçları vardır.
Stryszowski (2006)	Kuzey ve Güney ülkelerindeki FMH korumasının birbirine etkisi	Schumpeterian büyüme modeli çerçevesinde dinamik genel denge analizi ve ekonometrik uygulama	Geri kalmış Güney ülkelerindeki FMH rejiminde meydana gelen bir ilerleme uzun dönem büyüme üzerinde hiçbir etkiye yol açmamaktadır.

Tablo 2.6. (Devam)

Mondal ve Gupta (2008b)	FMH korumasının gelişmiş ülkelerin ekonomik büyüme oranları ve az gelişmiş ülkelerin işsizlik seviyeleri üzerine etkileri	Genel denge analizi	Sıkı FMH koruması, inovasyon ve denge büyüme oranı üzerinde negatif etkiye sahiptir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ:G8 ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Bu bölümde FMH korumasının, G8 (Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Rusya, İngiltere ve ABD) ülkelerinin ekonomik büyümeleri üzerinde etkisinin olup olmadığı ekonometrik uygulama çerçevesinde incelenmektedir.

Üç kısımdan oluşan bu bölümün ilk kısmında, ele alınan ekonomik büyüme modeli ve veriler incelenecektir. İkinci kısımda, ekonometrik uygulamada kullanılan görünürde ilişkisiz regresyon yöntemi (SUR: Seemingly Unrelated Regression) hakkında teorik bilgiler verilecektir. Son kısımda ise uygulama sonuçlarına değinilecektir.

3.1.Ekonomik Büyüme Modeli

3.1.1.Ele Alınan Ekonomik Büyüme Modeli

FMH korumasının G8 ülkelerinin ekonomik büyümeleri üzerine etkisi incelenirken kullanılan ekonomik büyüme modeli, Mankiw, Romer ve Weil (1992)'in (MRW); Solow büyüme modelinden hareket ederek oluşturdukları modele AR-GE sermayesinin eklenmesiyle oluşturulan modeldir. Analizde kullanılan büyüme modelini izah edebilmek için öncelikle modelin temelini oluşturan Solow büyüme modelini açıklamak gerekmektedir. Ardından bu modele MRW (1992)'in katkıları ve sonrasında da Walter G. Park ve Juan Carlos Ginarte (1997a)'nin katkıları incelenecektir.

3.1.1.1.Solow Modeli (Neo-Klasik Büyüme Modeli)

3.1.1.1.1.Temel Solow Modeli

Solow büyüme modeli Robert Solow tarafından 1956 yılında oluşturulmuştur. Model tasarrufun, nüfus artışının ve teknolojik gelişmenin zaman içerisinde çıktının gelişmesini nasıl etkileyeceğini ortaya koymaktadır (Parasız, 2003, s.143). Ayrıca model, neden bazı ülkelerin yoksul, bazılarınınsa zengin olduğunu açıklamaya yardımcı olmaktadır.

Solow modelini açıklarken bazı basitleştirici varsayımlar kullanılmıştır. Bu varsayımlar; homojen tek mal üreten ve tüketen bir dünyanın olduğu, dış ticaretin olmadığı, teknolojinin AR-GE faaliyetleri dâhil firma davranışlarından etkilenmediği, bireyin gelirinin sabit bir kısmını tasarruf ettiği ve beceri kazanmak için de zamanının sabit bir kısmını harcadığı şeklindedir (Jones, 2007,s.18-20). Solow modeli tasarruf oranı, nüfus artış oranı ve teknolojik süreci dışsal olarak ele almaktadır (MRW, 1992, s.409). Bu basitleştirici varsayımlar çerçevesinde Solow modeli biri üretim fonksiyonu, diğeri de sermaye birikim eşitliği olan iki denklem çerçevesinde oluşturulmaktadır.

Üretim fonksiyonu Cobb-Douglas biçiminde olduğu varsayılırsa şu şekildedir:

$$Y= F (K, L) = K^{\alpha} L^{1-\alpha} \qquad (4.1)$$

Y, çıktıyı; K, sermayeyi; L ise işgücünü ifade etmektedir. Burada α, 0 ile 1 arasında yer alan bir sayıdır. Bu üretim fonksiyonun ölçeğe göre sabit getiriye sahip olduğuna dikkat edilmelidir. Tüm girdiler iki katına çıkarılırsa, çıktı da iki kat artacaktır. Firmalar, işçilere birim işgücü başına w kadar ücret, kiraladıkları birim sermaye başına da r kadar ödeme yapmaktadırlar:

$$wL + rK = Y$$

Yani, girdilere yapılan ödemeler (faktör ödemeleri), ortada ekonomik kar kalmayacak şekilde, çıktı değerine tam tamına eşit olmaktadır. Bu önemli sonuç, ölçeğe göre sabit getirili üretim fonksiyonlarının genel bir özelliğidir (Jones, 2007, s.20,21).

(4.1) eşitliğinde ifade edilen üretim fonksiyonu, işçi başına çıktı ($y \equiv Y/L$) ve işçi başına sermaye ($k \equiv K/L$) terimleri cinsinden yeniden yazılırsa:

$$y = k^{\alpha} \qquad (4.2)$$

şeklindeki üretim fonksiyonuna ulaşılır.

Solow modelinin ikinci denklemi, sermaye birikim eşitliğini ifade eden denklemdir:

$$\acute{K} = sY - \delta K \qquad (4.3)$$

Bu eşitliğe göre, sermaye stokundaki değişmeler ($\acute{K}$), brüt yatırım miktarından (sY), üretim sürecinde meydana gelen aşınma ve yıpranmaların (δK) çıkarılmasına

eşittir. Solow'a göre, işçiler/ tüketiciler, ücret ve sermaye gelirlerinin sabit bir oranını (s) tasarruf ederler. Ekonomi kapalıdır, yani tasarruflar yatırımlara eşittir ve bu ekonomide yatırımlar yalnızca sermaye birikimi amacıyla kullanılmaktadır. Eşitliğin üçüncü teriminde kullanılan standart fonksiyonel biçim, sermaye stokunun her dönem (ne kadar üretim yapıldığından bağımsız olarak) sabit bir δ oranında aşınma ve yıpranmaya uğradığını ifade etmektedir (Jones, 2007, s.21,22). Bunların yanı sıra işgücünün sabit bir oranda değiştiği ve bundan dolayı da nüfus artış hızının n parametresine eşit olduğu, modeldeki varsayımlardan bir diğeridir.

Kişi başına çıktının değişimini anlayabilmek için, sermaye birikim denklemi işçi başına sermaye cinsinden yeniden yazılırsa:

$\acute{k} = sy - (n+\delta)k$

şeklindeki eşitliğe ulaşılır. Bu eşitlik, her dönemde işçi başına sermayedeki değişimin üç terim tarafından belirlendiğini söylemektedir. İki terim orijinal sermaye birikim denklemine benzerdir. İşçi başına aşınma ve yıpranma δk, k'yı azaltırken, işçi başına yatırım sy, k'yı arttırır. Bu eşitlikteki yeni terim (nk terimi), nüfus büyümesinin varlığından dolayı k'daki azalmadır (Jones, 2007, s.24).

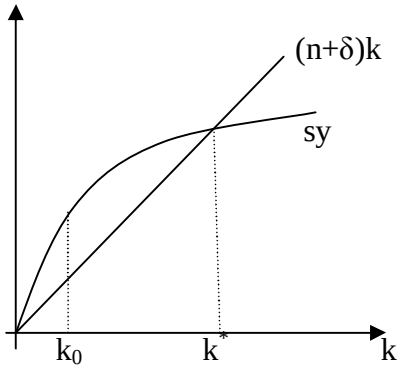
3.1.1.1.2.Temel Solow Diyagramı

Bir önceki bölümdeSolow modeli, işçi başına çıktı ve işçi başına sermaye terimleriyle ifade edilmiş ve;

$y = k^{\alpha}$,

$\acute{k} = sy - (n+\delta)k$

eşitliklerine ulaşılmıştır. Bu iki eşitlik Solow büyüme modelinin temelidir. Bu iki eşitlik çerçevesinde oluşan temel Solow diyagramı ise şu şekildedir:

*Şekil 3.1.*Temel Solow Diyagramı

Kaynak: Jones, 2007, s.25

İki eğri içeren Solow diyagramı, sermaye-işgücü oranının (k) bir fonksiyonu olarak çizilmiştir. İlk eğri birey başına yapılan yatırım ($sy=sk^{\alpha}$) miktarıdır. İkinci eğri, işgücü başına sermaye miktarını sabit tutmak için gerekli kişi başına yeni yatırım miktarını gösteren $(n+ \delta)k$ doğrusudur (ekonomide, aşınma yıpranma ile artan işgücü, işgücü başına sermaye miktarının azalmasına yol açar). Bu iki eğri arasındaki fark, işgücü başına sermaye miktarındaki değişime eşittir. Bu değişim pozitifse ve ekonomide işçi başına sermaye stoku artıyorsa, sermaye derinleşmesi söz konusudur. Sermaye derinleşmesini daha iyi anlayabilmek için Şekil 4.1'de k_0 durumunda olan bir ekonomi örnek gösterilebilir. k_0 durumunda, işçi başına yatırım miktarı, işçi başına sermayeyi sabit tutmak için gereken miktarı aşarsa, sermaye derinleşmesi meydana gelir, yani k zaman içinde artar. Bu sermaye derinleşmesi, $sy=(n+\delta)k$ noktasındaki $k=k^{*}$' ye kadar sürer, yani bu noktada $\acute{k}=0$'dır. Bu noktada işçi başına sermaye miktarı sabit kalır ve böyle bir noktaya, durağan durum (steady state) denir (Jones, 2007, s.25,26). Başka bir ifadeyle yatırım miktarının yıpranma miktarına eşit olduğu tek bir sermaye stoku vardır. Eğer ekonomi bu sermaye stokuna sahipse sermaye stoku bu iki güç (yatırım ve yıpranma) birbirini dengelediğinden zaman içinde değişmeyecektir. Bir diğer deyişle bu sermaye stok düzeyinde, $\Delta k=0$'dır. Buna sermayenin durağan durum düzeyi denilmektedir (Parasız, 2003, s.148).

3.1.1.1.3.Teknoloji ve Solow Modeli

Solow büyüme modelinde, kişi başına gelirde kalıcı büyümeyi sağlamak için teknolojik gelişme analize dâhil edilir. Bu, üretim fonksiyonuna teknoloji değişkeni (A) eklenerek yapılmaktadır (Jones, 2007, s.33):

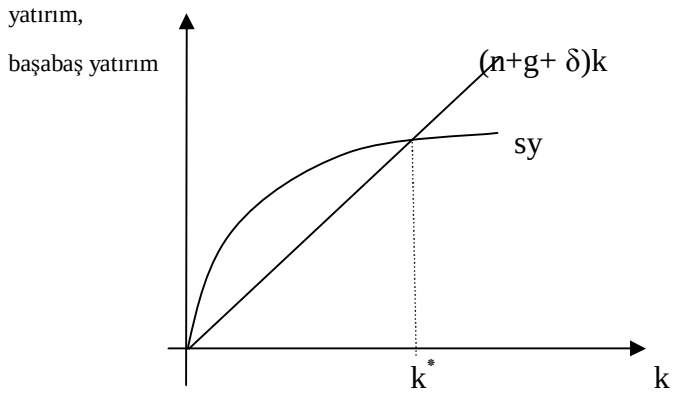
$$Y= F(K, AL) = K^{\alpha} (AL)^{1-\alpha} \quad (4.4)$$

Solow modelinin temel amacı, uzun dönemde, büyümeyi belirleyen şeyin teknolojik gelişmeler olduğu şeklindedir (Yeldan, 2010, s.111). Burada modele eklenen teknoloji değişkeni A, emeğin etkinliğini ifade etmektedir. Bu nedenle teknoloji değişkeni A, 'işgücü artışlı (emek arttırıcı)' ya da 'Harrod-nötr' şeklinde tanımlanmaktadır. Teknolojik gelişme A'nın zaman içinde artmasıyla oluşur. Örneğin bir birim işgücü, teknoloji düzeyi daha ileri olduğunda daha üretkendir. Solow modelinin önemli bir varsayımı, teknolojik gelişmenin dışsallığıdır (Jones, 2007, s.34). A'nın sabit bir oranda büyüdüğü kabul edilmiştir. Bu nedenle teknoloji düzeyindeki kalıcı farklılıklar, tasarruf oranını ya da nüfus büyüme oranını etkilememektedir (MRW, 1992, s.411).

Emek arttırıcı teknolojik ilerleme 'g' ile belirlenmektedir. Başka bir ifadeyle g, teknoloji büyüme oranını gösteren parametredir. Emek gücü n oranında büyüdüğünden ve her birim emeğin etkinliği (A), g oranında büyüdüğünden, etkin emek birim sayısı (LxA), n+g oranında büyüyecektir (Parasız, 2003, s.160). O halde;

$$\dot{A} / A = g \text{ ise } g_y = g_k = g$$

olacaktır. Böylece Solow modelinde dengeli büyüme sürecinde, işçi başına çıktı ve işçi başına sermayenin her ikisi de dışsal teknolojik değişme hızında (g) büyümektedirler (Jones, 2007, s.35).

*Şekil 3.2.*Teknolojinin Dahil Edildiği Solow Diyagramı

Kaynak: Parasız, 2003, s.161

Şekil 3.2, teknolojik ilerlemenin göz önüne alınmasının durgun durum analizini büyük ölçüde değiştirmediğini ortaya koymaktadır. k^* ile gösterilen tek k düzeyinde etkin birim başına sermaye ve etkin birim başına çıktı sabittir. Bu durgun durum, ekonominin uzun dönem dengesini göstermektedir (Parasız, 2003, s.161).

3.1.1.2.Beşeri Sermayenin Yer Aldığı Solow Modeli: Mankiw, Romer, Weil Modeli

Gregory Mankiw, David Romer ve David N. Weil; 1992 yılında 'A Contribution to the Empirics of Economic Growth: İktisadi Büyümeye Ampirik Bir Katkı' adlı bir makale yayınlayarak, Solow modelinin uygulanabilirliğini sınamışlardır. Solow modelinin ampirik olarak başarılı sonuçlar doğurması üzerine, yazarlar bu modele 'beşeri sermaye birikimini' ilave ederek ekonomik büyümeyi analiz etmişlerdir.

MRW; bir ekonominin beşeri sermaye birikimi yapmasını fiziksel sermaye birikimi gibi ele almaktadır (Jones, 2007, s.49). Bu doğrultuda oluşturulan Solow büyüme modelinin üretim fonksiyonu, MRW (1992, s.416) tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

$$Y(t) = K(t)^{\alpha}H(t)^{\beta}(A(t)L(t))^{1-\alpha-\beta} \qquad (4.5)$$

Burada H, beşeri sermaye birikimini ifade etmektedir. Diğer değişkenler ise bir önceki kısımda açıklanmıştır. MRW 'beşeri sermaye yatırımları' kavramını yalnızca 'eğitim yatırımları' ile sınırlı tutmuşlardır. Çünkü beşeri sermayenin ölçümü, çok fazla pratik sorun içermektedir. Bu nedenle, beşeri sermaye yatırımlarını etkileyen sağlık

etkenleri ve diğer etkenler göz ardı edilmiştir. Eğitim yatırımları çerçevesinde de, çalışma çağındaki nüfusun ortaokullaşma oranı, beşeri sermaye birikimi proksisi olarak ele alınmıştır (MRW, 1992, s.419).

Beşeri sermaye birikiminin ilave edildiği Solow büyüme modelinde; $\alpha + \beta < 1$ şeklinde azalan getiri varsayımı yapılmıştır. Eğer $\alpha + \beta = 1$ şeklinde ölçeğe göre sabit getiri söz konusu olursa, durağan durum kavramı geçerli olmayacaktır (MRW, 1992, s.416). Bunun yanı sıra, MRW modelinde fiziki ve beşeri sermaye birikimine ayrılan kaynaklardaki ufak bir değişiklik, temel Solow modelinden farklı olarak, işgücü başına çıktıda büyük değişikliklere yol açacaktır (Agénor, 2000, s.456).

MRW (1992, s.416); s_k'yı fiziksel sermayeyeayrılan gelir payı (yani fiziksel sermaye yatırım oranı) ve s_h' yi de beşeri sermayeye ayrılan gelir payı (yani beşeri sermaye yatırım oranı) şeklinde ifade ederek:

$$\acute{k}\,(t) = s_k y(t) - (n+g+\delta)k(t) \qquad (4.6)$$

$$\hbar\,(t) = s_h y(t) - (n+g+\delta)k(t) \qquad (4.7)$$

biçimindeki sermaye birikim denklemlerine ulaşmışlardır. Sonuç olarak beşeri sermayenin modele katılması, Solow büyüme modelinin temel yapısında hiçbir değişime yol açmamıştır.

3.1.1.3.Mankiw, Romer, Weil Modeline AR-GE Sermayesinin Eklenmesi

Bu alt kısımda çalışmanın ekonometrik uygulamasında kullanılan büyüme modeline ilişkin teorik bilgilere yer verilmektedir.

Park ve Ginarte (1997a), MRW (1992) modeline AR-GE sermayesini ekleyerek aşağıdaki üretim fonksiyonunu oluşturmuşlardır:

$$Y = K^{\alpha}H^{\beta}R^{\gamma}(AL)^{1-\alpha-\beta-\gamma} \qquad (4.8)$$

Bu üretim fonksiyonunda R, AR-GE sermayesini ifade etmektedir. Diğer değişkenler ise Y, çıktı; K, fiziksel sermaye; H, beşeri sermaye; L, işgücü; A ise emek arttırıcı teknoloji düzeyi olmak üzere önceki kısımlarda belirtilenlerle aynıdır. A kurumsal, kültürel ve çevresel faktörlere bağlıdır:

$$A = A(\text{Kurumlar, Çevre, } \ldots) = \varepsilon I^{\varphi}$$

Bu eşitlikte I, kurumsal bir değişkendir ve FMH koruması ya da piyasa serbestliği gibi kavramları ifade eder. ε ise A'nın politik faktörleri ifade eden kısmıdır ve dışsal niteliktedir.

(4.8) eşitliğinden yola çıkılarak verimli işgücü başına çıktı şu şekildedir:

$$y = \alpha k^{\alpha} h^{\beta} r^{\gamma} \qquad (4.9)$$

Bu eşitlikte; y= Y/εL, k= K/εL, h=H/ εL, r=R/εL sırasıyla işçi başına çıktıyı, fiziksel sermayeyi, beşeri sermayeyi ve AR-GE sermayesini ifade etmektedir. α ise $\alpha = I^{\varphi(1-\alpha-\beta-\gamma)}$ şeklinde belirtilmiştir. Üç ayrı sermaye çeşidinin bulunduğu sermaye birikim eşitlikleri ise şu şekilde ifade edilmiştir:

$$\acute{k} = s_k y - (n+g+\delta)k$$

$$\dot{h} = s_h y - (n+g+\delta)h$$

$$\dot{r} = s_r y - (n+g+\delta)r$$

Daha önce temel Solow modelinde bahsedilen ve emek arttırıcı teknolojik ilerlemeyi ifade eden g parametresi için g= έ / ε eşitliği geçerlidir. Nüfus artış hızını belirten n parametresi için de n = Ĺ / L eşitliği söz konusudur. Bunların yanı sıra, İ/I şeklinde belirtilen kurumsal değişkenin değişim hızı sıfırdır: İ/I = 0. Çünkü uygulama kısmında incelenecek olan periyotta FMH koruması ve piyasa serbestliği çok yavaş değişim göstermektedir. Bu çerçevede oluşturulan büyüme eşitliği şu şekildedir:

$$\Delta \ln y = \psi_0 + \psi_1 \ln y_o + \psi_2 \ln s_k + \psi_3 \ln s_h + \psi_4 \ln s_r + \psi_5 \ln(n+g+\delta) + \psi_6 \ln I \qquad (4.10)$$

Bu büyüme eşitliğinde;

$$\psi_1 = -(1 - \exp(-\lambda t))$$

$$\psi_2 = \psi_1 \alpha / (1 - \alpha - \beta - \gamma)$$

$$\psi_3 = \psi_1 \beta / (1 - \alpha - \beta - \gamma)$$

$$\psi_4 = \psi_1 \gamma / (1 - \alpha - \beta - \gamma)$$

$$\psi_5 = \psi_1 (\alpha + \beta + \gamma) / (1 - \alpha - \beta - \gamma)$$

$$\psi_6 = \psi_1 \varphi (1 - \alpha - \beta - \gamma)$$

$$\lambda = (1 - \alpha - \beta - \gamma)(n+g+\delta)$$

eşitlikleri geçerlidir.

MRW(1992), s_k ve s_h'yi dışsal olarak ele almıştır. AR-GE sermayesinin eklenmesiyle oluşturulan yeni büyüme modelinde de aynı şekilde, MRW takip edilerek s_k, s_h ve s_r dışsal olarak ifade edilmiştir. Sermaye birikim denklemlerinin getiri oranlarını ifade etmek için:

$$\ln s_k = f_k (R_k) \quad (4.11)$$

$$\ln s_h = f_h (R_h) \quad (4.12)$$

$$\ln s_r = f_r (R_r) \quad (4.13)$$

eşitlikleri kullanılmıştır. (4.10) – (4.13) eşitlikleri, ekonometrik uygulamada kullanılacak olan bağımlı ve bağımsız değişkenler çerçevesinde yeniden yazılacak olursa:

GROWTH = G (INITIAL, INVEST, SCHOOL, R&D, NGD, IPR, MARKET)
INVEST = I (INITIAL, IPR, MARKET, CHAN, GOVT)
SCHOOL = S (INITIAL, IPR, MARKET, CHAN, GOVT)
R&D = R (INITIAL, IPR, MARKET, CHAN, GOVT)

şeklindeki uygulama eşitliklerine ulaşılacaktır. Böylece FMH ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ampirik olarak testinde kullanılacak temel eşitlikler oluşturulmuştur (Park ve Ginarte, 1997a, s.54-55).

3.1.1.3.1. Değişkenler ve Uygulamada Kullanılacak Olan Veriler

FMH ve ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin olup olmadığı araştırılırken kullanılacak olan ekonomik büyüme modeli açıklandıktan sonra, ekonomik büyüme modeli içerisinde yer alan verilere, bu alt bölümde kısaca değinilecektir. Analizde kullanılan tüm veriler, G8 ülkeleri (Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, İngiltere ve ABD-Rusya hariç) için 1970-2005 yılları arasında beşer yıllık dönemler (1970-1975-1980-1985-1990-1995-2000-2005) halinde ele alınmıştır. Rusya için yeterli veri olmadığından, bu ülke analiz dışı bırakılmıştır. Tüm değişkenlere ilişkin veriler logaritmaları alınarak oluşturulmuştur.

GROWTH değişkeni: G8 ülkelerine ilişkin beşer yıllık büyüme verilerini ifade etmektedir. Değişken; yetişkin işgücü başına $GSYİH_t$ – yetişkin işgücü başına $GSYİH_{t-1}$ / yetişkin işgücü başına $GSYİH_{t-1}$ şeklinde hesaplanmıştır. Yetişkin işgücü başına GSYİH verileri (2005 sabit fiyatlarıyla) Penn World Table 6.3'ten elde edilmiştir.

Tablo 3.1.

GROWTH Değişkenine İlişkin Veriler

	1970	***1975***	***1980***	***1985***	***1990***	***1995***	***2000***	***2005***
Kanada	1,60	1,94	-0,69	1,09	1,79	1,79	2,70	1,60
Fransa	3,21	2,63	2,56	1,09	2,70	0,69	2,19	1,38
Almanya	1,38	1,79	2,77	-2,30	2,48	2,19	2,10	0
İtalya	3,63	2,48	2,89	1,38	2,56	2,63	1,79	-0,10
Japonya	4,15	2,99	2,77	2,19	2,94	0	0,69	1,94
İngiltere	2,63	2,07	1,38	2,07	2,56	2,39	2,70	2,39
ABD	1,60	0,69	1,60	2,30	1,94	2,19	2,77	1,94

Kaynak: Heston, Summers ve Aten, 2009, Penn World Table 6.3

INITIAL değişkeni: Her bir dönem için başlangıç yetişkin işgücü başına GSYİH verilerini ifade etmektedir. GROWTH değişkeni ile aynı şekilde bu değişken de Penn World Table 6.3'ten elde edilmiştir.

Tablo 3.2.

INITIAL Değişkenine İlişkin Veriler

	1970	***1975***	***1980***	***1985***	***1990***	***1995***	***2000***	***2005***
Kanada	10,62	10,70	10,70	10,74	10,80	10,86	11,01	11,07
Fransa	10,46	10,60	10,72	10,75	10,90	10,92	11,02	11,07
Almanya	10,48	10,55	10,70	10,70	10,82	10,91	11,00	10,99
İtalya	10,43	10,55	10,72	10,76	10,88	11,02	11,08	11,09
Japonya	10,23	10,42	10,57	10,66	10,84	10,86	10,88	10,95
İngiltere	10,33	10,41	10,46	10,54	10,67	10,77	10,92	11,02
ABD	10,77	10,79	10,84	10,94	11,01	11,10	11,25	11,31

Kaynak: Heston, Summers ve Aten, 2009, Penn World Table 6.3

INVEST değişkeni: Yerli yatırım harcamaları / GSYİH' yı belirtmektedir. Başka bir ifade ile fiziksel sermaye yatırım oranlardır. GSYİH içerisindeki yerli yatırım harcamaları payına ilişkin veriler Penn World Table 6.3'ten elde edilmiştir.

Tablo 3.3.

INVEST Değişkenine İlişkin Veriler

	1970	***1975***	***1980***	***1985***	***1990***	***1995***	***2000***	***2005***
Kanada	3,04	3,17	3,18	3,21	3,21	3,20	3,26	3,43
Fransa	3,39	3,27	3,35	3,17	3,26	3,18	3,25	3,31
Almanya	3,46	3,26	3,36	3,26	3,29	3,29	3,25	3,15
İtalya	3,45	3,32	3,43	3,34	3,33	3,31	3,35	3,44
Japonya	3,68	3,60	3,63	3,55	3,65	3,57	3,47	3,48
İngiltere	3,03	2,91	2,84	2,97	2,98	2,98	3,05	3,15
ABD	2,95	2,91	3,08	3,17	3,03	3,15	3,28	3,32

Kaynak: Heston, Summers ve Aten, 2009, Penn World Table 6.3

SCHOOL değişkeni: Çalışma çağındaki nüfusun orta öğretime kaydını ifade eden veriler, Barro ve Lee (2010) 'nin 'Eğitimsel Kazanım Veri Seti'nden elde edilmiştir. Beşeri sermaye yatırımlarını ifade eden değişken, çalışma çağındaki nüfus için 25 yaş ve üzeri dikkate alınarak oluşturulmuştur.

Tablo 3.4.

SCHOOL Değişkenine İlişkin Veriler

	1970	***1975***	***1980***	***1985***	***1990***	***1995***	***2000***	***2005***
Kanada	3,83	3,93	4,03	4,08	4,12	4,12	4,11	4,12
Fransa	2,50	2,83	3,10	3,37	3,60	3,84	3,98	3,99
Almanya	2,94	2,74	2,86	2,97	3,58	3,83	3,98	4,27
İtalya	2,86	3,15	3,37	3,57	3,75	3,88	3,98	4,07
Japonya	3,49	3,61	3,86	3,74	3,79	3,81	3,82	3,81
İngiltere	3,30	3,42	3,52	3,62	3,72	3,80	3,82	3,84
ABD	4,08	4,10	4,14	3,94	3,79	3,79	3,79	4,05

Kaynak: Barro ve Lee, 2010, http://www.barrolee.com/

R&D değişkeni: R&D değişkenine ilişkin veriler AR-GE harcamalarının GSYİH içindeki payını ifade etmektedir. Veriler, OECD'nin veri setinden elde edilmiştir.

Tablo 3.5.

R&D Değişkenine İlişkin Veriler

	1970	***1975***	***1980***	***1985***	***1990***	***1995***	***2000***	***2005***
Kanada	0,17	0,07	0,11	0,35	0,41	0,53	0,64	0,71
Fransa	0,60	0,53	0,55	0,77	0,84	0,82	0,76	0,74
Almanya	0,67	0,75	0,83	0,95	0,95	0,78	0,89	0,91
İtalya	-0,21	-0,19	-0,3	0,09	0,22	-0,03	0,04	0,08
Japonya	0,62	0,69	0,78	1,01	1,09	1,07	1,11	1,19
İngiltere	0,75	0,70	0,79	0,78	0,74	0,64	0,59	0,54
ABD	0,94	0,79	0,83	1,01	0,79	0,91	0,99	0,94

Kaynak: OECD Factbook 2010, http://www.oecd.org/home

NGD değişkeni: Bu değişken n: nüfus artış hızı, g: içsel etkin büyüme oranı (teknoloji büyüme oranı) ve δ: amortisman oranının toplamını ifade etmektedir. g=0,02 ve δ=0,03 şeklinde ele alınmıştır (Park ve Ginarte, 1997a, s.55; MRW, 1992, s.413). Nüfus artış hızı ise, Penn World Table 6.3'ten elde edilen nüfus rakamları çerçevesinde oluşturulmuştur.

Tablo 3.6.

NGD Değişkenine İlişkin Veriler

	1970	***1975***	***1980***	***1985***	***1990***	***1995***	***2000***	***2005***
Kanada	-2,04	-2,20	-2,30	-2,30	-2,12	-2,20	-2,40	-2,40
Fransa	-2,40	-2,52	-2,65	-2,65	-2,65	-2,65	-2,65	-2,65
Almanya	-2,65	-2,81	-3,21	-3,21	-2,65	-2,65	-2,12	-2,99
İtalya	-2,52	-2,52	-2,81	-2,99	-2,99	-2,99	-2,99	-2,99
Japonya	-0,69	-2,20	-2,40	-2,52	-2,65	-2,81	-2,81	-2,99
İngiltere	-2,52	-2,81	-2,99	-2,99	-2,81	-2,81	-2,81	-2,81
ABD	-2,12	-2,30	-2,30	-2,99	-2,40	-2,20	-2,20	-2,40

Kaynak: MRW, 1992; Heston, Summers ve Aten, 2009, Penn World Table 6.3

IPR değişkeni: FMH endeksi olarak Park ve Ginarte'nin 1997a yılında yazdıkları makalelerinde oluşturdukları endeks kullanılmıştır. Endeks 1960-1990 periyodunu kapsamaktadır (Park ve Ginarte, 1997a). 2008 yılında ise Park, bu endeksi 1960-2005 periyodu için güncellemiştir (Park, 2008). Çalışmada, FMH endeksi olarak Park'ın 2008'de güncellediği endeksin logaritmik değerleri kullanılmıştır.

Tablo 3.7.

IPR Değişkenine İlişkin Veriler

	1970	***1975***	***1980***	***1985***	***1990***	***1995***	***2000***	***2005***
Kanada	1,06	1,06	1,06	1,15	1,18	1,46	1,54	1,54
Fransa	1,17	1,17	1,28	1,32	1,35	1,51	1,54	1,54
Almanya	1,10	1,10	1,29	1,34	1,37	1,42	1,50	1,50
İtalya	1,03	1,03	1,21	1,30	1,38	1,46	1,54	1,54
Japonya	0,87	1,02	1,23	1,23	1,35	1,48	1,54	1,54
İngiltere	0,97	0,97	1,32	1,35	1,46	1,51	1,51	1,51
ABD	1,34	1,34	1,47	1,54	1,54	1,58	1,58	1,58

Kaynak: Park, 2008; http://www1.american.edu/cas/econ/faculty/park.htm

MARKET değişkeni: Ürün piyasalarına ilişkin olarak ülkelerin birbirleriyle olan ticari ilişkilerindeki piyasa serbestliğini ifade etmektedir. Veriler, Economic Freedom of The World 2009'dan elde edilmiştir.

Tablo 3.8.

MARKET Değişkenine İlişkin Veriler

	1970	***1975***	***1980***	***1985***	***1990***	***1995***	***2000***	***2005***
Kanada	2,02	1,90	1,97	1,99	2,03	2,06	2,09	2,08
Fransa	1,85	1,72	1,78	1,77	1,91	1,91	1,95	1,96
Almanya	1,97	1,88	1,93	1,94	1,99	2,01	2,01	2,03
İtalya	1,84	1,67	1,70	1,73	1,87	1,86	1,95	1,95
Japonya	2,00	1,87	1,95	1,95	1,99	1,95	2,00	2,02
İngiltere	1,77	1,76	1,83	1,96	2,02	2,08	2,11	2,09
ABD	1,94	1,98	2,01	2,03	2,05	2,11	2,14	2,08

Kaynak: Economic Freedom of the World 2009, http://www.freetheworld.com

CHAN değişkeni: Politik istikrarlılığı ifade etmek için kullanılan CHAN değişkeni, '1+ yıllık hükümet değişim sayısı'nı ifade etmektedir. Veriler, http://electionresources.org internet erişim adresinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 3.9.

CHAN Değişkenine İlişkin Veriler

	1970	***1975***	***1980***	***1985***	***1990***	***1995***	***2000***	***2005***
Kanada	0	0	0,69	0	0	0	0,69	0
Fransa	0	0	0	0	0	0	0	0
Almanya	0	0	0,69	0	0,69	0	0	0,69
İtalya	0,69	0	0,69	0	0	0,69	0,69	0
Japonya	0	0	0,69	0	0	0	0,69	0
İngiltere	0,69	0	0	0	0,69	0	0	0
ABD	0	0	0	0	0	0	0	0

Kaynak: Álvarez-Rivera, Manuel, http://electionresources.org

GOVT değişkeni: Kamu harcamaları/GSYİH ifadesini belirtmektedir. GSYİH içerisindeki kamu harcamaları payına ilişkin veriler Penn World Table 6.3'ten elde edilmiştir.

Tablo 3.10.

GOVT Değişkenine İlişkin Veriler

	1970	***1975***	***1980***	***1985***	***1990***	***1995***	***2000***	***2005***
Kanada	2,84	2,88	2,81	2,77	2,78	2,69	2,53	2,48
Fransa	2,65	2,80	2,84	2,90	2,86	2,89	2,80	2,79
Almanya	2,49	2,71	2,70	2,68	2,53	2,51	2,50	2,48
İtalya	2,54	2,68	2,63	2,65	2,62	2,50	2,44	2,49
Japonya	2,34	2,48	2,49	2,46	2,40	2,47	2,58	2,63
İngiltere	2,95	3,10	3,04	2,95	2,85	2,80	2,69	2,70
ABD	2,61	2,55	2,46	2,41	2,41	2,25	2,11	2,12

Kaynak: Heston, Summers ve Aten, 2009, Penn World Table 6.3

3.2.Ekonometrik Uygulama Yöntemi

Çalışmada ekonometrik yöntem olarak eşitlikler arasında karşılıklı ilişkinin olup olmadığını araştırmak için görünürde ilişkisiz regresyon yöntemi (SUR: seemingly unrelated regression) uygulanmıştır. Çalışmanın bu alt kısmında, kullanılan ekonometrik yönteme ilişkin teorik bilgilere yer verilecektir.

3.2.1.Görünürde İlişkisiz Regresyon Yöntemi (SUR)

Zellner yöntemi olarak da adlandırılan SUR (Seemingly Unrelated Regression) yöntemi, bir sistemdeki parametreleri tahmin ederken değişen varyans sorununu ve bir denklemler seti içinde her bir denklemin hata terimlerinin karşılıklı eş zamanlı korelasyonlu olması (contemporaneous correlation) durumunu birlikte dikkate almaktadır. SUR tekniğine yönelmenin gerekçesi, veri setinde yer alan her bir yatay kesite ilişkin tahmin modellerinin, bir denklemler seti şeklinde düşünülmesidir. Böylece zaten var olduğu kabul edilen değişen varyans sorunuyla birlikte, bir denklemler setinin varlığından kaynaklanabilecek denklem setlerinin hata terimleri arasında karşılıklı eş zamanlı korelasyon da dikkate alınmaktadır (Kök, 2007, s.221-222).

SUR modeline ilişkin denklem sistemleri,

$$Y_1 = a_0 + a_4Z_1 + a_5Z_2 + u_1$$
$$Y_2 = b_0 + b_4Z_3 + b_5Z_4 + u_2$$
$$Y_3 = \gamma_0 + \gamma_4Z_5 + \gamma_5Z_6 + u_3$$
$$E(u_1 u_2) \neq E(u_1 u_3) \neq E(u_2 u_3) \neq 0$$

biçiminde gösterilir. Sistemde yer alan denklemlerin birbirleriyle ilişkileri, denklemelere ait hata terimlerinin ilişkili olmalarından kaynaklanmaktadır. Eğer, denklemelere ait hata terimleri olan u_1, u_2 ve u_3 birbirleri ile ilişkisiz iseler, denklemler arasında da bir ilişki olmayacaktır (Tarı, 2010, s.299-300).

SUR modelinde çoklu regresyon denklemlerinin bir kümesi ele alınmaktadır. Bu regresyon denklemler kümesi, eşanlı bir denklemler kümesi biçiminde değildir. Yani herhangi bir denklemde bağımlı değişken olarak bulunan bir değişken bir başka denklemde bağımsız değişken olarak bulunmamaktadır. Zellner, SUR modelini meydana getiren denklemlerin hata terimlerinin ilişkili olduğu ancak farklı denklemlerdeki bağımsız değişkenler arasında yüksek derecede ilişki olmadığı

durumlarda SUR tahmin edicisinin Basit En Küçük Kareler (BEKK) tahmin edicisine göre daha etkin olduğunu göstermiştir. Bu sistemi meydana getiren çoklu regresyon denklemleri yapısal olarak ilişkisiz gibi görünseler de (eşanlı denklem sistemi özelliğinde olmasalar da) aşağıdaki sebeplerden dolayı istatistiksel olarak ilişkili olabilirler:

- Bazı katsayılar denklemeler arasında ortak kullanılmaktadır.
- Aynı zaman noktasında, denklemlerdeki karşılıklı hata terimleri ilişkilidir.
- Denklemlerdeki bağımlı ve bağımsız değişkenler aynıdır, bununla beraber gözlem değerleri aynı değildir. Denklemlerin birçok ortak yönü mevcuttur.

Sistemde yer alan denklemlerin birbirleri ile ilişkileri, denklemlere ait hata terimlerinin ilişkiliolmasından kaynaklanmaktadır. Karşılıklı hataları ilişkili olan denklem sisteminin parametre tahminleri elde edilirken sistem bir bütün olarak ele alınır (http://kisi.deu.edu.tr/hamdi.emec/ekomod.html 23.10.2010).

Zellner (1962), sistem eşitliklerinin çözümünde SUR yönteminin kullanımını önermiştir. SUR tahmin yönteminde eşitliklerin her biri ayrı ayrı tahmin edilmekte ve elde edilen artıklar Genelleştirilmiş En Küçük Kareler yöntemiyle yapılan tahminde varyans-kovaryans matrisinin tahmin edilmesinde kullanılmaktadır (Şengül, 2004, s.32).

3.3.Uygulama Sonuçları

Ekonometrik uygulama için, EViews 6 Beta paket programı kullanılmıştır. Bu çerçevede, ilk olarak ekonomik büyüme üzerinde yetişkin işgücü başına GSYİH'nın, fiziki sermaye yatırımlarının, beşeri sermaye yatırımlarının, AR-GE yatırımlarının, nüfus artış hızı + teknoloji büyüme oranı + amortisman oranının, FMH'nın ve piyasa serbestliğinin etkisi olup olmadığı MODEL 1 çerçevesinde SUR yöntemi ile analiz edilmiştir.

MODEL 1:

GROWTH = G (INITIAL, INVEST, SCHOOL, R&D, NGD, IPR, MARKET)

Daha sonra sermaye birikim eşitlikleri olan fiziki sermaye yatırımları, beşeri sermaye yatırımları ve AR-GE sermayesi yatırımları üzerinde; yetişkin işgücü başına GSYİH'nın, FMH'nın, piyasa serbestliğinin, politik istikrarlılığın ve kamu harcamaları

payının etkisi olup olmadığı MODEL 2 çerçevesinde SUR yöntemi ile analiz edilmiştir. MODEL 2, sermaye birikim eşitliklerini ifade etmektedir.

MODEL 2:

INVEST = I (INITIAL, IPR, MARKET, CHAN, GOVT)

SCHOOL = S (INITIAL, IPR, MARKET, CHAN, GOVT)

R&D = R (INITIAL, IPR, MARKET, CHAN, GOVT)

MODEL 1 ve MODEL 2 tam logaritmik olarak oluşturulmuş olup, her iki modelde de bağımsız değişkenlerin katsayısı bağımlı değişkenlerin esnekliğini ifade etmektedir. Analizlere ilişkin tahmin sonuçlarına bir alt bölümde yer verilmektedir.

3.3.1.MODEL 1'e İlişkin Sonuçlar

MODEL 1:

GROWTH = G (INITIAL, INVEST, SCHOOL, R&D, NGD, IPR, MARKET)

Tablo 3.11.

Büyüme Sonuçları

Bağımlı Değişken: GROWTH	
SABİT	19.87
	(0.11)
INITIAL	-1.63
	(0.22)
INVEST	0.75
	(0.27)
SCHOOL	-0.91
	(0.04)
R&D	-0.74
	(0.09)
NGD	1.29
	(0.003)
IPR	**3.13**
	(0.08)
MARKET	0.14
	(0.93)
R^2	0.23
Gözlem Sayısı	56

(Olasılık değerleri parantez içindedir.)

GROWTH = 19.87331 – 1.639694INITIAL + 0.753498INVEST – 0.919659SCHOOL – 0.749839R_D + 1.299827NGD + 3.137894IPR + 0.145816MARKET (4.21)

MODEL 1'e ilişkin uygulama sonuçları ekonomik büyüme üzerinde SCHOOL, R&D, NGD ve IPR değişkenlerinin istatistikî olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. NGD ve IPR değişkenleri aynı zamanda iktisadi olarak da anlamlıdır. Nüfus artış hızı, teknoloji artış hızı ve amortisman oranı toplamındaki %1'lik bir artış, ekonomik büyümeyi %1.29 arttırmaktadır. FMH korumasındaki %1'lik bir artış ise ekonomik büyümeyi %3.13 arttırmaktadır.

3.3.2.MODEL 2'ye İlişkin Sonuçlar

MODEL 2:

INVEST = I (INITIAL, IPR, MARKET, CHAN, GOVT)

SCHOOL = S (INITIAL, IPR, MARKET, CHAN, GOVT)

R&D = R (INITIAL, IPR, MARKET, CHAN, GOVT)

Tablo 3.12.

Sermaye Birikim Eşitliklerine İlişkin Sonuçlar

	Bağımlı Değişkenler:		
	INVEST	SCHOOL	R&D
SABİT	6.40	-13.57	11.04
	(0.001)	(0.00)	(0.002)
INITIAL	-0.01	1.25	-1.31
	(0.92)	(0.00)	(0.00)
IPR	-0.17	-0.57	1.62
	(0.43)	(0.17)	(0.00)
MARKET	-0.50	1.69	1.09
	(0.03)	(0.00)	(0.01)
CHAN	0.03	0.06	-0.26
	(0.59)	(0.64)	(0.03)
GOVT	-0.65	0.42	-0.19
	(0.00)	(0.05)	(0.36)
R^2	0.39	0.51	0.41
Gözlem Sayısı	56	56	56

(Olasılık değerleri parantez içindedir.)

INVEST = 6.401728 – 0.017179INITIAL – 0.178123IPR – 0.508448MARKET + 0.037223CHAN – 0.657813GOVT (4.22)

SCHOOL = -13.57354 + 1.259174INITIAL – 0.572952IPR + 1.694728MARKET + 0.060115CHAN + 0.425539GOVT . (4.23)

RD = 11.04371 – 1.312939INITIAL + 1.625526IPR + 1.093542MARKET – 0.267461CHAN – 0.192431GOVT . (4.24)

MODEL 2'ye ilişkin uygulama sonuçları, INVEST bağımlı değişkeni üzerinde MARKET ve GOVT bağımsız değişkenlerinin istatistikî olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

SCHOOL bağımlı değişkeni üzerinde başlangıç GSYİH, piyasa serbestliği ve hükümet harcamaları bağımsız değişkenlerinin etkili olduğu görülmektedir. Bu bağımsız değişkenlerdeki %1'lik bir artış, beşeri sermaye yatırımlarını sırasıyla %1.25, %1.69, %0.42 düzeylerinde arttırmaktadır.

R&D bağımlı değişkeni üzerinde başlangıç GSYİH, FMH, piyasa serbestliği ve politik istikrarlılığı ifade eden hükümet değişim sayısı bağımsız değişkenleri etkilidir. Ayrıca FMH ve piyasa serbestliği AR-GE yatırımları üzerinde iktisadi olarak da anlamlıdır. IPR'deki %1'lik bir artış AR-GE yatırımlarını %1.62 düzeyinde, MARKET değişkenindeki %1'lik bir artış ise AR-GE yatırımlarını %1.09 düzeyinde arttırmaktadır.

Elde edilen sonuçlar Gould ve Gruben (1996), Park ve Ginarte (1997a), Kanwar ve Evenson (2003) ve Falvey vd. (2006) gibi literatürdeki çeşitli çalışmalar ile de uyumludur. Böylece çalışmanın asıl amacı olan FMH, AR-GE ve ekonomik büyüme ilişkisi ifade edilmiştir. FMH korumasının, ekonomik büyüme ve AR-GE yatırımları üzerindeki etkisi SUR analizi ile ampirik olarak kanıtlanmıştır.

SONUÇ

Günümüzde üretimin ve piyasaların küreselleşmesi ile oluşan bilgi ekonomisi içinde FMH koruması giderek daha da önemli hale gelmiştir. Dünya ticaretine yön veren gelişmiş ülkeler FMH korumasına ilişkin kurumsal ve hukuksal altyapılarını gün geçtikçe daha da güçlendirmektedirler. FMH korumasına ilişkin altyapıların güçlendirilmesi AR-GE odaklı yeni teknolojilerin oluşumunu teşvik eden önemli bir unsurdur. Bu nedenden dolayı FMH, küresel piyasalarda ekonomik büyümenin itici gücü olarak kabul edilmektedir.

Ülkelerin FMH korumasına verdikleri önem 1995 yılında uygulamaya konulan TRIPS Sözleşmesinden sonra ve küreselleşme süreci ile daha da artmıştır. Bir ülkedeki FMH korumasına verilen önem, o ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi ile yakından ilişkilidir. Çünkü bilgi ekonomisinin temel unsursu olan AR-GE faaliyetleri sonucunda oluşan teknolojik ilerleme, fikrî hakların korunmasına bağlıdır. Yaratıcı çaba korunmadığı zaman, yeni teknolojilerin üretilmesi de engellenmektedir. Ülkeler AR-GE faaliyetlerini teşvik ettiklerinde teknolojik yenilikler hız kazanmaktadır. Geliştirilen teknolojik yeniliklerin korunması aşamasında ise FMH sistemi gündeme gelmektedir. Bu nedenden dolayı AR-GE faaliyetlerinin artmasında FMH sisteminin güçlendirilmesi önemli bir etkendir.

FMH koruması yalnıza AR-GE faaliyetleri için değil; aynı zamanda uluslararası ticari ilişkilerde, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve teknoloji transferi üzerinde de etkilidir. Gelişmiş ülkeler yeterli FMH korumasının olmadığı az gelişmiş ülkelere daha az doğrudan yabancı sermaye yatırımı ve teknoloji transferi gerçekleştirmektedir.

FMH korumasının ülkelere olan yararları yanında zararlarının da olduğu literatürde tartışılan konular arasındadır. Tekel etkisi, FMH'nın korunma süreleri ve bu korumaya ilişkin kurumsal ve hukuki altyapıların oluşturulma maliyeti ülkelerin FMH korumasına verdikleri önemi etkilemektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde FMH koruması güçlü tekel etkisi nedeniyle yeni teknolojilerin yayılımını kısıtlayarak, bu teknolojilerin oluşturacağı sosyal kazanımları sınırlandırabilmektedir. Koruma sürelerinin uzunluğu da aynı etkiyi yaratmaktadır. Ayrıca güçlü FMH politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasına ilişkin maliyetler de ülkelerin koruma düzeyleri üzerinde etkilidir. Gelişmiş ülkeler sıkı FMH koruması için kurumsal ve hukuki

altyapılarına çok fazla önem verirken, gelişmekte olan ülkeler bu durumda oluşan maliyetlerden dolayı aynı hassasiyeti gösterememektedir. Sonuç olarak bu durum zengin Kuzey ülkeleri (gelişmiş ülkeler) ile yoksul Güney ülkeleri (az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler)'nin FMH korumasına yönelik farklı yaklaşımlarının temelinde ekonomik büyüme bakımından aralarındaki derin uçurumu bir kez daha ifade etmektedir. Bu açıdan Kuzey ve Güney ülkeleri arasındaki büyüme farklılıkları incelenirken FMH'na ilişkin koruma seviyesi de göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKÇA

Acs, Zoltan J. , D. B. Audretsch (1989). Patents as a Measure of Innovative Activity, KYKLOS, Vol.42, p.171-180.

Adams, Samuel (2010). Intellectual Property Rights, Investment Climate and FDI in Developing Countries, *Internatioanl Business Research,* Vol.3, No.3, p.201-209.

Alchian, Armen (1989).Property Rights, (in) *The New Palgrave: The Invisible Hand.* John Eatwell, Murray Milgate, Ed by Peter Newman, New York, p.232-238.

Álvarez-Rivera, Manuel, Election Resources on the Internet.http://electionresources.org, (13.08.2010).

Agénor, Pierre-Richard (2000).*The Economics of Adjustment and Growth.* Academic Press, California.

Ateş, Mustafa (2003).*Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Hakların Kapsamı ve Sınırlandırılması*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Barro, Robert, Jong-Wha Lee (2010).A New Data Set of Educational Attainment in the World, 1950-2010, *NBER Working Paper*, No. 15902,http://www.barrolee.com/, (24.10.2010).

Bessen, James, E. Maskin (2000). 'Sequential Innovation, Patents, and Imitation', Working Paper Department of Economics.*Massachusetts Institute of Technology,* No.1, p.1-33.

Braga, Carlos A. Primo, C. Fink, C. P. Sepulveda (2000). Intellectual Property Rights and Economic Development.*World Bank Discussion Paper,* No.412, Washington.

Challaye, Felicien (1969).*Mülkiyetin Tarihi*(Çev. T.Aytuğ), Remzi Kitabevi, Kültür Serisi No.7, İstanbul.

Chin, Judith C., G.M.Grossman (1988). Intellectual Property Rights and North-South Trade, *NBER Working Paper Series,* No.2769, p.1-27.

Co, Catherine Y. (2004). Do Patent Rights Regimes Matter?,*Review of International Economics,* Vol.12, No.3, p.359-373.

Coase, Ronald (1960).The Problem of Social Cost.*Journal of Law and Economics*, Vol.3, p.1-44.

Deardorff, Alan V. (1992). Welfare Effects of Global Patent Protection, *Economica, New Series,*Vol.59, No.233, p.35-51.

Demir, Ömer (1996).*Kurumcu İktisat.*Vadi Yayınları, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (1995). Fikrî ve Sınaî Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu,Yayın No. DPT:2373, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2007), *Fikrî ve Sınaî Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Yayın No. DPT:2728, Ankara.

Dinler, Zeynel (2003). *İktisada Giriş*. Ekin Yayınları, Bursa.

Dinopoulos, Elias, A. Güngöraydınoğlu, C. Syropoulos (2005).*Patent Protection and Global Schumpeterian Growth.*Florida University, Globalization: Prospects and Problems, (28 – 30 January 2005), Florida.

Diwan, Ishac, D. Rodrik (1991). Patents, Appropriate Technology, and North-South Trade.*Journal of International Economics*, Vol.30, p.27-47.

Dura, Yahya Can (2006).Mülkiyet- Verimlilik İlişkisi: Mülkiyet Hakları Teorisi.*Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F, Manisa, Cilt.13, Sayı.2, s.225-236.

Economic Freedom of the World (2009), *Annual Report.*http://www.freetheworld.com, (15.08.2010).

Falvey, Rod, N. Foster, D. Greenway (2006). Intellectual Property Rights and Economic Growth.*Review of Development Economics,* Vol.10, No.4, p.700-719.

Feinberg, Robert M. , D. J. Rousslang (1990). The Economic Effects of Intellectual Property Right Infringements.*The Journal of Business,* Vol.63, No.1, p.79-90.

Ferrantino, Michael J. (1993). The Effect of Intellectual Property Rights on International Trade and Investment.*Weltwirtschaftliches Archiv*, Vol.129, p.300-331.

Fink, Carsten (2004).*Intellectual Property Rights and U.S. and German International Transactions in Manufacturing Industries.* (in) Intellectual Property and Development, Ed by Carsten Fink and Keith E. Maskus, World Bank and Oxford University Press, p.75-110.

Fink, Carsten, C. A. P.Braga (2004).*How Stronger Protection of Intellectual Property Rights Affects International Trade Flows.* (in) Intellectual Property and Development, Ed by Carsten Fink and Keith E. Maskus, World Bank and Oxford University Press, p.19-40.

Fink, Carsten, K. E. Maskus (2004).*Why We Study Intellectual Property Rights and What We Have Learned.* (in) Intellectual Property and Development, Ed by Carsten Fink and Keith E. Maskus, World Bank and Oxford University Press, p.1-15.

Gilbert, Richard J. , D. M. G. Newbery (1982). Preemptive Patenting and the Persistence of Monopoly.*The American Economic Review,* Vol.72, No.3, p.514-526.

Gould, David M. , W. C. Gruben (1996). The Role of Intellectual Property Rights in Economic Growth.*Journal of Development Economics,* Vol.48, p.323-350.

Gökovalı, Ummuhan, K. Bozkurt (2006). Fikrî ve Sınaî Mülkiyet Hakkı (FSMH) Olarak Patentler: Dünya ve Türkiye Açısından Tarihsel Bir Bakış.*Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE),* Sayı.17.

Güvel, Enver Alper (2005).Fikrî Mülkiyet Haklarının Ekonomik Analizi.*TOBB Ekonomik Suç ve Ceza Sempozyumu*, TOBB, Ankara, ss.88-93.

Helpman, Elhanan (1993). Innovation, Imitation, and Intellectual Property Rights', ECONOMETRICA.*Journal of The Econometric Society,* Vol.61, No.6, p.1247-1280.

Helvacıoğlu, A. Deniz, İ. H. Eraslan, M. Bulu (2004). Dijitalleşen Dünyada Fikrî Mülkiyet Haklarının Ülkeler Açısından Küresel Rekabet Avantajı Oluşturmadaki Yeri. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, ss.485-493, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Heston, Alan, R. Summers, B. Aten (2009). *Penn World Table Version 6.3, Center for International Comparisons of Production*, Income and Prices at the University of Pennsylvania.

http://kisi.deu.edu.tr/hamdi.emec/ekomod.html, (23.10.2010).

http://www1.american.edu/cas/econ/faculty/park.htm, (15.08.2010).

http://www.upov.int/en/about/, (15.11.2010).

Hu, Albert G. Z. , Ivan P. L.Png (2009). Patent Rights and Economic Growth: Cross-Country Evidence.*CELS 2009 4th Annual Conference on Empirical Legal Studies Paper,* (12 November 2009), Los Angeles.

Javorcik, Beata Smarzynska (2004). The Composition of Foreign Direct Investment and Protection of *Intellectual Property Rights: Evidence from Transition Economies. European Economic Review,* Vol.48, p.39-62.

Jones, Charles I. (2007).*İktisadi Büyümeye Giriş*(Çev. S.Ateş, İ.Tuncer), Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Kanwar, Sunil, R. Evenson (2003). Does Intellectual Property Protection Spur Technological Change.*Oxford Economic Papers*, Vol.55, p.235-264.

Kaynak, Muhteşem (2007).*Kalkınma İktisadı.,* Gazi Kitabevi, Ankara.

Kök, Dündar (2007).*Çokulusluluk ve Firma Performansı İlişkileri: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Uygulaması*. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Lai, Edwin L.C. (1998). International Intellectual Property Rights Protection and The Rate of Product Inovation.*Journal of Development Economics,* Vol.55, p.133-153.

Lanjouw, Jean O. , I.M. Cockburn (2001). New Pills for Poor People? Empirical Evidence after GATT.*World Development,* Vol.29, No.2, p.265-289.

Léger, Andréanne (2005). Intellectual Property Rights in Mexico: Do They Play a Role?.*World Development*, Vol.33, No.11, p.1865-1879.

Mankiw, Gregory, D. Romer, D. N. Weil (1992). A Contribution to the Empirics of Economic Growth.*The Quarterly Journal of Economics,* Vol.107, No.2, p.407-437.

Mansfield, Edwin, M. Schwartz, S. Wagner (1981). Imitation Costs and Patents: An Empirical Study.*The Economic Journal*, Vol.91, No.364, p.907-918.

Mansfield, Edwin (1986). Patents and Innovation: An Empirical Study.*Management Science,* Vol.32, No.2, p.173-181.

Mansfield, Edwin (1994). Intellectual Property Protection, Foreign Direct Investment, and Technology Transfer.*International Finance Corporation Discussion Paper*, No.19, p.1-43.

Mansfield, Edwin (1995). Intellectual Property Protection, Direct Investment, and Technology Transfer: Germany, Japan, and the United States.*International Finance Corporation Discussion Paper,* No.27, p.1-32.

Maskus, Keith E. (2004).*The Role of Intellectual Property Rights in Encouraging Foreign Direct Investment and Technology Transfer*.(in) Intellectual Property and Development, Ed by Carsten Fink and Keith E. Maskus, World Bank and Oxford University Press, p.41-73.

McCalman, Phillip (2005). Who Enjoys TRIPs Abroad? An Empirical Analysis of Intellectual Property Rights in the Uruguay Round.*The Canadian Journal of Economics,* Vol.38, No.2, p.574-603.

Mindek, Can (2007). *Küresel Boyutta Sınaî Mülkiyet Hakları ve Türkiye'nin AB'ye Uyumu*. İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No.202, İstanbul.

Mondal, Debasis, M. R. Gupta (2008a). Innovation, Imitation and Intellectual Property Rights: Introducing Migration in Helpman's Model.*ScienceDirect,* Vol.20, p.369-394.

Mondal, Debasis, M. R. Gupta (2008b). Intellectual Property Rights Protection and Unemployment in a North South Model: A Theoretical Analysis. *Economic Modelling,* Vol.25, p.463-484.

OECD Factbook (2010). Economic, Environmental and Social Statistics.http://www.oecd.org/home (20.08.2010).

Oğuz, Fuat (2003).*Mülkiyet Hakları Bir Ekonomik Analiz*. Roma Yayınları, Ankara.

Oğuz, Fuat (2006).Mülkiyet Haklarının İktisadı..*Kurumsal İktisat: Kurallar, Kurumlar ve Ekonomik Gelişmeler*, SPK Yayını, Cilt.2, Sayı.194, s.73-90.

Ostergard Jr. , Robert L. (2000). The Measurment of Intellectual Property Rights Protection.*Journal of International Business Studies,* Vol.31, No.2, p.349-360.

Parasız, İlker (2003). *Ekonomik Büyüme Teorileri.* Ezgi Kitabevi, Ankara.

Park, Walter G. (2005).*Do Intellectual Property Rights Stimulate R&D and Productivity Growth? Evidence from Cross-National and Manufacturing Industry Data*. (in) Intellectual Property Rights and Innovation in the Knowledge-Based Economy, Ed by Jon Putnam, Calgary, University of Calgary Press, Part.9, p.1-50.

Park, Walter G. (2008). International Patent Protection: 1960-2005.*Research Policy,* Vol.37, p.761-766.

Park, Walter G., J. C. Ginarte (1997a). 'Intellectual Property Rights and Economic Growth. *Contemporary Economic Policy*, Vol.15, p.51-61.

Park, Walter G., J. C. Ginarte (1997b). Determinants of Patent Rights: A Cross National Study.*Research Policiy*, Vol.26, p.283-301.

Pınar, Hamdi (2004).*Uluslararası Rekabette Fikrî Mülkiyet Haklarının Önemi ve Türkiye.*İstanbul Ticaret Odası, Yayın No.2004-71, İstanbul.

Property Rights Alliance (2008).International Property Rights Index (IPRI).*2008 Report,* Washington.

Property Rights Alliance (2009). International Property Rights Index (IPRI).*2009 Report,* Washington.

Property Rights Alliance (2010). International Property Rights Index (IPRI).*2010 Report*, Washington.

Rapp, Richard, R. P. Rozek (1990). Benefits and Costs of Intellectual Property Protection in Developing Countries.*Journal of World Trade,* Vol.24, No.5, p.75-102.

Sakakibara, Mariko, L.Branstetter (1999). Do Stronger Patents Induce More Innovation? Evidence From The 1988 Japanese Patent Law Reform.*NBER Working Paper Series*, No.7066.

Sanlı, Kerem Cem (2007).*Haksız Fiil Hukukunun Ekonomik Analizi: Hukuk ve Ekonomi Öğretisi*.Arıkan Yayınları, İstanbul.

Saygılı, Şeref (2003).*Bilgi Ekonomisine Geçiş Sürecinde Türkiye Ekonomisinin Dünyadaki Konumu*. Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No. DPT:2675, Ankara.

Schankerman, Mark (1998). 'How Valuable is Patent Protection? Estimates by Technology Field.*The RAND Journal of Economics,* Vol.29, No.1, p.77-107.

Segerstrom, Paul S., T.C.A. Anant, E. Dinopoulos (1990). A Schumpeterian Model of the Product Life Cycle.*The American Economic Review,* Vol.80, No.5, p.1077-1091.

Seyidoğlu, Halil (2003). *Uluslararası İktisat.* Güzem Yayıncılık, İstanbul.

Seyidoğlu, Halil (2008).*Ekonomi ve İşletmecilik Terimleri.*Güzem Yayıncılık, İstanbul.

Seyoum, Belay (1996). The Impact of Intellectual Property Rights on Foreign Direct Investment.*Columbia Journal of World Business,* Vol.31, p.51-59.

Sherwood, Robert M. (1997). Intellectual Property Systems and Investment Stimulation: The Rating of Systems in Eighteen Developing Countries.*IDEA: The Journal of Law and Technology,* Vol.37, No.2, p.261-370.

Smith, Pamela J. (1999). Are Weak Patent Rights a Barrier to U.S Exports?.*Journal of International Economics,* Vol.48, p.151-177.

Spinesi, Luca (2007). IPR for Public and Private Innovations, and Growth.*Département des Sciences Économiques de I'Université de Louvain Discussion Paper*, No.15, p.1-27

Stryszowski, Piotr K. (2006). Intellectual Property Rights, Globalization and Growth.*Global Economy Journal,* Vol.6, No.4, p.1-31.

Suluk, Cahit (2004).*Yeni Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Telif Hakları ve Korsanlıkla Mücadele.* Hayat Yayıncılık, İstanbul.

Suluk, Cahit, A. T. Keşli, A.Orhan (2005).*Uygulamalı Fikrî Mülkiyet Hukuku Cilt I.* Arıkan Yayınları, İstanbul.

Svensson, Jokob (1998). Investment, Property Rights and Political Instability: Theory and Evidence.*European Economic Review,* Vol.42, p.1317-1341.

Şengül, Seda (2004).*Türkiye'deki Yoksulluk Profili ve Gelir Gruplarına Göre Gıda Talebi.*T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomik Araştırma Enstitüsü, Yayın No.119, Ankara.

Takalo, Tuomas, V. Kanniainen (2000). Do Patents Slow Down Technological Progress? Real Options in Research, Patenting, and Market Introduction.*International Journal of Industrial Organization,* Vol.18, p.1105-1127.

Tanrıverdi, Suna (2007).*Fikrî Mülkiyet Haklarının Ekonomik Temelleri ve Ekonomiye Yansımaları.* Yüksek Lisans Tezi.Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Taylor, M. Scott (1993). TRIPS, Trade and Technology Transfer.*The Canadian Journal of Economics,* Vol.26, No.3, p.625-637.

Taylor, M. Scott (1994).TRIPS, Trade and Growth.*International Economic Review,* Vol.35, No.2, p.361-381.

Tarı, Recep (2010). *Ekonometri.* Umuttepe Yayınları, İzmit-Kocaeli.

Taş, Seyhan (2006). Fikrî ve Sınaî Mülkiyet Alanındaki Sorunlar, Gelişmeler ve Türkiye-AB İlişkileri Açısından Bir Değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi,* Sayı.10, s.80-95.

Tekinalp, Ünal (1999). *Fikrî Mülkiyet Hukuku.*Beta Basım A.Ş. , İstanbul.

Thompson, Mark A., F.W. Rushing (1996). An Empirical Analysis of the Impact of Patent Protection on Economic Growth.*Journal of Economic Development,* Vol.21, No.2, p.61-77.

Thompson, Mark A. , F.W. Rushing (1999). An Empirical Analysis of the Impact of Patent Protection on Economic Growth: An Extension.*Journal of Economic Development,* Vol.24, No.1, p.67-76.

Torstensson, Johan (1994). Property Rights and Economic Growth: An Empirical Study.*KYKLOS, International Review of Social Sciences,* Vol.47, No.2, p.231-247.

Uzun, Fatih (2004). Fikrî ve Sınaî Mülkiyet Hakları Kavramlarına Genel Bir Bakış ile TRİPS Anlaşması Modeli ve FİSAUM. http://paribus.tr.googlepages.com/f_uzun.doc, (21.04.2010).

Uzun, Meral (2009). Mülkiyet Hakları ve Ekonomik Gelişme.*Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi,* Cilt.23, Sayı.1, s.291-308.

Yalçıner, Uğur G. (2004). Sınaî Hakların Korunmasının Temel Felsefesi ve Sınaî Haklarda Sınırlamalar.*Hukuk ve Adalet Dergisi,* Sayı.4, s.78-87.

Yalçıner, Uğur G., Z. Kurt (2004). Fikrî - Sınaî Haklar ve Gelişmekte Olan Ülkeler.*Hukuk ve Adalet Dergisi,* Sayı.4, s.63-73.

Yazıcıoğlu, R.Yılmaz (2009).*Fikrî Mülkiyet Hukukundan Kaynaklanan Suçlar.* On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.

Yeldan, Erinç (2010).*İktisadi Büyüme ve Bölüşüm Teorileri.*Efil Yayınevi, Ankara.

Yueh, Linda (2009). Patent Laws and Innovation in China.*International Review of Law and Economics,* Vol.29, p.304-313.

Yüksel, Mehmet (2004). Küreselleşme Sürecinde Fikrî Mülkiyet Haklarına Sosyolojik ve Felsefi Açıdan Genel Bir Bakış.*Hukuk ve Adalet Dergisi,* Sayı.4, s.9-45.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı **:** Fatma Merve PARLAKYILDIZ

Doğum yeri ve Tarihi **:** Adana, 06.10.1985

E-mail **:** mparlakyildiz@cu.edu.tr

EĞİTİM DURUMU

(2008-2011) **:** Yüksek Lisans, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Adana

(2003-2008) **:** Lisans, Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Ankara

(2000-2003) **:** Lise, Adana Ticaret Odası Anadolu Lisesi, Adana

(1996-2000) **:** Ortaokul, Adana Koleji, Adana

(1992- 1996) **:** İlkokul, Emine Sapmaz İlkokulu, Adana

İŞ DENEYİMİ

2008 - **:** Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Araştırma Görevlisi, Adana.

YABANCI DİL **:** İngilizce